

ZEKER OVER SCHRIJVEN

door

Hella Kuipers

124 COLUMNS:

alle schrijfcolumns voor de Schrijf!website van Trouw
april 2006 – april 2009

alle schrijfcolumns uit de Heldenreis Nieuwsbrief
en de columns over lezen en schrijven op Heldinne's Reis
mei 2009 – december 2012

1 BEWIJS.....	5
2 FEEST.....	5
3 VELDWERK.....	6
4 IDEAAL.....	7
5 THUIS.....	8
6 STILTE.....	9
7 VAKANTIEVERHAAL.....	9
8 VAKANTIEVERHAAL II.....	10
9 ONTHAND.....	11
10 GEWICHTIG.....	12
11 LUCHT.....	13
12 EERLIJK.....	13
13 BEROEPS.....	14
14 MEESTER.....	15
15 SCHRIJFDAG.....	16
16 BRIEF AAN DE HOOFDREDACTIE.....	17
17 HEMELS.....	17
18 HELDENREIS.....	18
19 PLAGIAAT.....	19
20 ZELFMOORD.....	20
21 AF.....	21
22 VROUWENDAG.....	22
24 CIRCUS.....	23
25 WAARBIJ?.....	24
26 HINDERLIJK EXPLICIET.....	25
27 DEFINITIE.....	26
28 LITERAIRE NON-FICTIE.....	26
29 PARELDUIKERS.....	27
30 WAAROM SCHRIJVEN?.....	28
31 IEMAND DIE WEG GING.....	29
32 VIVA LAS VEGAS.....	30
33 REISDAGBOEK.....	30
34 MENS DURF TE SCHRIJVEN!.....	31
35 TWEELINGEN.....	32
36 KORT EN ONGELUKKIG.....	33
37 TOEGANKELIJK.....	34
38 FRIS BLOED.....	34
39 SCHRIJVERS ZIJN DIKKE EGOÏSTEN!.....	35
40 HELP! SINTERKLAAS MOET NOG DICHTEN!.....	36
41 HELLA LAAT HAAR HOOGTEPUNTEN ZIEN (=PLAGIAAT!).....	37
42 EEN SCHRIJVER KAN NIET ZONDER DAGBOEK.....	38
43 SCHRIJVER, WEES JE EIGEN JUF! (OF MEESTER).....	39
44 GEEN INSPIRATIE.....	40
45 HERINNERINGEN, DROMEN, KIJKDOZEN.....	41
46 BROOD EN ROZEN.....	42

47 ROMANS? ZONDE VAN MIJN TIJD	42
48 SCHRIJVEN? STEL JE NIET AAN ZEG!	43
49 DOOD AAN DE STRONTVERKLIKKER!	44
50 KOFFIEMELK IS MOEILIJK.	45
51 LOCATIE LOCATIE LOCATIE!	46
52 IK WORD SCHRIJVER ALS IK GROOT BEN	47
53 RAZERNIJ EN PARELS	47
54 KATTEN OP DE CONCURRENT	48
56 LONDEN OF PARIJS?	50
57 FAMILIEVERHALEN	51
58 TAALFOUTEN ZIJN HEEL ERG!	51
59 KUN JE SCHRIJVEN LEREN?	52
60 RECENSIES GERECENSEERD.....	53
61 PAS GELEZEN EN NIET AAN TE BEVELEN.....	54
62 IK BEN TOCH NIET GEK?	56
63 SPIRITUALITEIT? VOLSLAGEN ZINLOOS!.....	56
64 NUL OP JE ORKEST!.....	57
65 EERST DE STEM, DAN HET VERHAAL	58
66 GA TOCH DE PLEE POETSEN!	59
67 COLUMN MEI 2009	60
68 BOEKEN DIE MIJN LEVEN VERANDERDEN	61
69 OVER REIZEN SCHRIJVEN	62
70 LEZERS EN MINNAARS	63
71 GURE VERBEELDING.....	64
72 DE WIJSHEID VAN HET LICHAAM	65
73 SIGNEERSESSIE!	66
74 COLUMN JUNI 2009	66
75 MORNING PAGES EN DAN?	67
76 BEELDEN.....	68
77 SCHRIJFCITAAT	68
78 WAARDOOR GING IK SCHRIJVEN?.....	69
79 EEN ROMAN ALS SCHRIJFBOEK.....	70
80 COLUMN OKTOBER 2009	71
81 EEN BOEK EN EEN FILM	72
82 SPOREN VAN BRANDSPOREN	73
83 DE TOREN VAN BAZEL	74
84 TIRZA – EEN UITZICHTLOOS BOEK	75
85 ECHT SEXY	76
86 MANNEN	77
87 SILENCES.....	78
88 COLUMN FEBRUARI 2010	79
89 ALS JE EEN BOEK BENT	80
90 ZO WORD JE SCHRIJVER.....	81
91 COLUM MAART 2010.....	83
92 HAAR NAAM WAS SARAH	84
93 NOG IETS OVER SARAH	85
94 HET GELUK VAN DE EENZAAMHEID	86

95 DE JUF	87
96 THE LAST POST.....	89
97 INSPIRATIE	90
98 WAT VOORBIJ IS, BEGINT PAS	91
99 LEESERVARINGSVERHAAL	92
100 COLUMN AUGUSTUS 2010	93
101 COLUMN SEPTEMBER 2010	94
101 GEEN SCHRIJFBOEK VAN DE MAAND	94
102 DE SCHILDER EN HET MEISJE	95
103 ALL ART IS QUITE USELESS.....	96
104 @DWAALTAAL.....	97
105 WAAROM HARRY MULISCH GEEN ECHT GROOT SCHRIJVER IS	99
106 GROEIEN.....	100
107 LEREN VAN GEDICHTEN	101
108 BEELD EN TAAL	102
109 JACHTLUST EN JAGTLUST.....	103
110 IN DEN BEGINNE.....	104
111 AUTEURS OF AUTEUSES?	105
112 HALVE ZOOLSTRA	106
113 SCHRIJFVEEROCHTEND.....	107
114 HOE HOUD JE OP VAKANTIE VOELING MET JE SCHRIJVERSCHAP? ..	108
115 WIE SCHRIJFT BLIJFT DRIJVEN	109
116 VERTAALBLUES	109
117 NADEEM ASLAM – <i>THE WASTED VIGIL</i>	110
118 HET BLOEIEN VAN DE PORSELEINBOOM.....	111
119 ARTISTIEK VERANTWOORDE FANTOOMPIJN	112
120 HEETGEBLAKERD	113
121 VOEL VOELDE GEVOELD – WEG ERMEE!	115
122 KERNKWALITEIT	115
123 WUTHERING HEIGHTS 2011	116
124 STAPEL	117

1 BEWIJS

Wat Oek de Jong kortgeleden in [Trouw](#) zei, raakte zó aan de thematiek van mijn columns, aan het grote belang dat ik aan schrijven hecht, dat het me linea recta van de ontbijttafel naar mijn bureau stuurde.

Als je een roman schrijft, dan werk je op de top van je kunnen, zegt De Jong. Dat is precies waar het om draait, dat is precies waarom mijn lijfspreuk luidt: 'Ik hoef niets te bewijzen'. De top van je éigen kunnen – die beklimmen, die bedwingen, dat is wat schrijven tot genot maakt, en tot een diepe levensvulling.

Dat heeft volstrekt niets te maken met ijdele prietpraat in boekenweektijdschriften, dat houdt zich verre van de statuszoekerij in de zogenaamde Literaire Wereld. Dat gaat over schrijven als bestaansnoodzaak, over schrijven als waarheidsvinding, over een diepgevoelde zekerheid dat je alleen al schrijvend voor honderd procent jezelf bent.

Achter elk boek zit een noodzaak, zegt De Jong.

Dat is ook wat Rilke zegt, in zijn Brieven Aan Een Jonge Dichter: "Dit voor alles: vraag je af in de stilste uren van de nacht: **moet** ik schrijven? Graaf in jezelf naar een diep antwoord. En als het bevestigend luidt, als je met een sterk en simpel **ik moet** deze vraag tegemoet treden mag, bouw dan je leven naar deze noodzaak. Laat je leven, tot in de onbelangrijkste uren, getuigen van deze drang."

Geef niemand toestemming om voor jou te beslissen of je mag schrijven of niet. Richt je niet op de markt, luister niet naar de ijdeluiten van de grachtengordel, lees geen ontmoedigende schrijfboeken. Er zijn slechts twee criteria die je het recht geven jezelf schrijver te noemen. De zekerheid dat je **moet** schrijven, en de bereidheid om te werken naar de top van je kunnen.

2 FEEST

Met deze column wilde ik beginnen, en uit de reacties op de eerste blijkt wel hoe noodzakelijk hij is. "Er zit bij mij geen noodzaak achter het schrijven," zei iemand. "Ik vind het alleen maar leuk." Alsof vreugde niet de meest onontbeerlijke drijfveer is om te schrijven!

Toen ik begin maart de boekenweekspecial van HP/De Tijd onder ogen kreeg, met onderwerpen als "Schrijven en de Zucht naar Status" en "De Literaire Pikorde" wist ik:

het Nederlandse schrijfklimaat is hard aan verandering toe. Wat een vrieskou, wat een donderwolken. Waarom zou iets dat juist subliem moet wezen, alleen van godvergeten eigendunk vergeven zijn? Waar blijft de onversneden vreugde? Waarom kan schrijven geen feest zijn?

Toegegeven, dat is een gewaagd concept in calvinistisch Nederland (dat was ik na vijftien jaar buitenland bijna vergeten). Feest riekt naar oppervlakkigheid en vergankelijkheid, naar vertrapte confetti met een geur van bier. Zo'n concept maakt - God verhoede - korte metten met de hoogdrempelige mythe dat schrijven ploeteren is, uitsluitend voorbehouden aan de gedisciplineerde enkeling op zijn koude, sombere zolder, maar nooit, nooit weggelegd voor feestvierders die schrijven voor hun plezier, in de frisse wind van een zonnig schrijfklimaat. Zo'n concept veegt de vloer aan met het volstrekt overbodige verschil tussen de hoofd- en de kleine letter L.

Ik denk aan die dame aan wie ik vroeg of de plaatselijke afdeling van de Huisvrouwen soms geïnteresseerd was in een schrijfcursus: "Mevrouw, wij zijn allemaal boven de zeventig en we kunnen al lang schrijven." Ze had gelijk. Natuurlijk kunnen we allemaal schrijven. Het enige wat we nodig hebben, is de 'vreugde die dit feest ferm weet te vieren', de innerlijke overtuiging dat het madeliefje evenveel recht van bloeien heeft als de orchidee, en de wetenschap dat er maar één hoofdletter noodzakelijk is. Die van Schrijf!

3 VELDWERK

Waar ik mij vooral mateloos over op kan winden, is de arrogantie van het zogeheten literaire veld. Ooit heeft een college van inmiddels dode blanke mannen de criteria vastgesteld om dat veld te mogen betreden, waarbij vorm boven inhoud gaat, vernieuwing boven ethiek en een slechte afloop boven een goede. En alsof dat nog niet genoeg was, is het veld tevens aangemerkt als het enige legitieme reisdoel voor een echte schrijver. Wie schrijft moet niets anders willen dan voldoen aan die criteria. Het piepkleine literaire veldje van Nederland als Utopia, de grenzen bewaakt door de kanonnen van de canon.

De toetredingscriteria worden afgelezen langs de onaanvechtbare maatstaf der veldbeheerders (een toetsinstrument zo wetenschappelijk als eens het platina prototype van de meter). Niet alleen schrijvers, ook lezers kunnen hiermee geschild worden: Wie dít leest heeft verstand van literatuur, wie dát leest is gek.

Overzichtelijk is het wel. Ik vraag me alleen af: welk doel wordt hier gediend? Wie wordt hier buitengesloten, waarvan en waarom? Tegen wie moet dat dorre veld zo angstvallig verdedigd worden?

Waarom is er geen ruimte voor schrijvers die niet in eerste instantie de behoefte hebben om toe te treden tot het magische veld van de hogere literatuur, die weigeren te werken naar opgelegde maatstaven, die willen schrijven over wat hen werkelijk bezighoudt en drijft, zonder zich af te vragen of hun stijl of onderwerp wel in de mode is?

Deze ruimte – tussen de pretenties van Mulisch en de zoete koek van Saris in – wordt nu gevuld door vertaalde Engelstalige romans. In Nederland rust immers een taboe op het schrijven van dergelijke boeken. Het woord "schrijven" staat hier gelijk aan "literatuur produceren". Ik wil dat het "verhalen vertellen" betekent, en dat schrijven geen toegekend privilege is, maar een grondrecht van iedereen.

En U?

4 IDEAAL

Het was een vraag die mijn denken openbrak: hoe houden jullie – schrijvers – rekening met mij als lezer? Ik dacht: ik houd helemaal geen rekening met publiek, ik schrijf wat ik wil hoe ik wil. Wat voor garantie kan ik dan de lezer bieden?

Toen schoten mij de woorden van John Gardner (*The Art of Fiction*) te binnen: schrijf boeken die voor stervenden geen tijdverspilling zijn. Wees je bewust van het feit dat een lezer alléén is met jouw boek en dat je hem kunt maken en breken. Die verantwoording moet je als schrijver nemen. Je boek moet mensen verrijken, niet cynisch of wanhopig maken. Het is een ethische kwestie, dat weet ik. Ik wil de lezer laten zien waarin ik geloof. Mijn lagere emoties – mijn wraakzucht en moordlust – mogen zich alleen ten dienste van die idealen in mijn boeken vertonen.

Iemand schreef over de overeenkomst tussen creatief schrijven en theologie, en ik denk dat deze niet ligt bij de dode blanke mannen, maar bij het bieden van een visioen. Zoals Hans Goedkoop het zo mooi zegt in *Een Verhaal dat het Leven moet Veranderen*: "Mensen komen niet in opstand omdat ze het slecht hebben, ze komen in opstand omdat iemand ze een visioen geeft hoe het beter kan". Wat me doet denken aan Na de Klap van Trinus Riemersma. Een verhaal zo gruwelijk dat de lezer er zijn eigen visioen tegenover stelt: dit mag nooit gebeuren!

Begrijp me goed: ik pleit niet voor boeken met een boodschap. Ik pleit voor boeken die uitmonden in een betere wereld. De innerlijke noodzaak die de schrijver drijft, moet

samengaan met edele motieven. Wijsheid, grootmoedigheid en compassie, zijn de eisen die Gardner aan het karakter van de schrijver stelt.

Schone dromen, in een boze wereld. De vraag was gesteld aan alle schrijvers. Dit is het antwoord van een van hen, een ouderwetse idealist.

5 THUIS

In mijn oren Indianenmuziek met trommels, regenbuien en krekels, om het lawaai van stuntende vliegtuigen (open dagen bij de vliegbasis) te overstemmen. Er is veel meer dat overstemd moet worden: opdringerige hersenschimmen, een pijnlijke ontsteking in mijn schrijfpols, het leven dat het schrijven uit alle macht onmogelijk probeert te maken. En toch doorgaan. Werken in de zekerheid dat de schrijver, ergens in dat drukbezette hoofd van mij, een onaantastbaar stukje grond bewoont waar uiteindelijk altijd voldoende rust is om te kunnen schrijven.

Zo goed begrijp ik de woorden van Slauerhoff: Alleen in mijn gedichten kan ik wonen. Jarenlang waren mijn huizen tijdelijk, mijn levens tijdelijk. Tot op zekere hoogte was dat een genot, wist ik me benijd door familie en vrienden die al een heel leven hetzelfde stramien volgden, dezelfde weg uitfietsten. Daartegenover stond het gevoel van ontheemd zijn, van heimwee naar een geboorteland dat in mijn gedachten en geschriften steeds mooier werd (en dat me, bij terugkeer, trouw bleek te zijn gebleven). Al die tijd was er nog een thuis dat bleef. Het schrijven. De pen, het papier. De computer op mijn bureau of op mijn schoot. Mijn boek schreef ik voor een groot deel in de auto, uren van wachten tijdens activiteiten van het kind.

Straaljagers doen de ruiten trillen. Het blondje in mij voelt ontzag voor het mannelijk machtsvertoon, de vredesactivist walging. De schrijver wrijft in haar handen en neemt nota van beide personages.

Schrijven kan overal, altijd. Ook als er overstelpend lawaai is, ook als het leven overhoop geschopt wordt. Juist dan. Juist dan ervaar ik het schrijven *als ob man zuunterst in sich selbst auf einem festen Grund stünde, auf einem Stück innerer Ewigkeit* (Marie-Louise von Franz). Schrijven vraagt alleen dat stukje grond. Het ware thuis van de schrijver.

6 STILTE

Wat een sereen beeld schetste ik, van het innerlijk stukje grond dat ik het ware thuis noemde van de schrijver in mij. Alsof daar de stilte van het heelal heerst.

In werkelijkheid discussieer ik er aan de lopende band met mijn secondanten. Ik zie ze helemaal voor me, die twee: Censor een ijzeren robotvogel die zich met scherpe klauwen op mijn schouder posteert; Neanderthaler in zo'n berenvellenjurk met een knots in zijn knuist. Samen proberen zij – met de beste bedoelingen – de dienst uit te maken in mijn schrijfhuis.

Neanderthaler wil voorkomen dat ik mijn veilige stenen grot verruil voor een fictieel luchtkasteel. Zodra ik de computer aanzet, klinkt zijn boerse, bezorgde stem: "Ben je niet te moe?" "Doe eerst even de afwas!" "Denk je er aan dat Jantje jarig is en dat Pietje naar de tandarts moet?" Of: "Ga lekker de stad in." "Neem toch een wijntje."

Gelukkig heeft Neanderthaler het brein van een holbewoner. Ik leid hem makkelijk om de tuin met: "Nee joh, ik schrijf niet. Ik doe een oefeningetje. Ik type maar een beetje. Dit is geen schrijven, dit is mijn dagboek. Niets aan de hand, mijn beste Nee."

Censor is van een ander kaliber. Puur intellect, en keihard in zijn oordeel. Direct bij mijn eerste zin krast hij in mijn oor: "Is dat goed gespeld? Kun je dat zo formuleren? Is dat geen afgezaagd thema? Ben je gek om daarover te schrijven?"

Hij wil me voor falen behoeden. Daartoe gebruikt hij alle kritiek die er in mijn leven over me is uitgestort, bijvoorbeeld door de handwerkjuf, mijn LOI-docent, zo'n opwekkend Nederlands schrijfboek, kwaai opvoeders... (Sloddervos! Stijlfout! Schrappen! Schaam je!)

Ik mep hem van mijn schouder. Zonder Censor kan ik niet, maar ik zal bepalen wanneer hij zijn zegje mag doen.

Kop dicht, allebei. Stilte in mijn schrijfhuis!

7 VAKANTIEVERHAAL

Toen ik naar Amerika verhuisde, wist ik één ding zeker: ik moest en zou naar Taos, New Mexico, de stad waar schrijfgoeroes Julia Cameron en Natalie Goldberg hun voor mij zo belangrijke boeken schreven.

"Goed hoor," zei de Neanderthaler, "maar ik ga mee!"

Het voelde als een bedevaart. Eindelijk zou ik de Sangre de Cristo Mountains – eeuwig lyrische achtergrond in Cameron's *The Right to Write* – in het echt zien. Ik zou

me kunnen voorstellen dat ze daar, of daar, woonde, in een van de romantische adobe huizen in de dorre wildernis aan de voet van de bergen. Haar voetstappen door de smalle, zonnige straatjes zouden me inspireren. Ik zou de droogte ervaren die, zoals Goldberg noteerde in *Writing down the Bones*, een mens geen andere keus laat dan te gaan schrijven.

Maar met de Neanderthaler in mijn kielzog pakte het anders uit. Ik liep door het oude centrum van Taos, over het wild-west marktplein met zijn pionierswinkels, en voelde wrevel. Sikkeneurig bekeek ik de ene galerie na de andere. Moest er in Taos nooit een wasmachine gerepareerd worden, of een overhemd gestreken? Hadden mensen hier geen wc-papier nodig of een gootsteenontstopper? Gewone winkels waren er niet. Het dichtst bij een ijzerhandel kwam een atelier waar vrolijke lampjes geknutseld werden van lappen blik, en de huishoudzaak bood uitsluitend kunstig beschilderde theepotten. In alle kleuren, stijlen en seizoenen spatte het bloed van Christus op de hete stoep. Mensen gingen gekleed als figuranten uit *Jesus Christ Superstar*.

De Neanderthaler schudde zijn grove kop. Hij gromde: "Wat een would-be artiesten hier." Ik zat met een beslagen glas ijsthee onder een acacia en was het met hem eens. Elke inwoner van Taos was een would-be artiest, en wilde ik dáár nu bij horen?

"Natuurlijk niet," zei de Neanderthaler. Hij nam een slok bier en boerde vergenoegd.

8 VAKANTIEVERHAAL II

Bert Keizer ([Trouw](#), 22 juli 2006) liep in Neuschwanstein rond met de Censor op zijn schouder. "Fout!" klonk het constant door de beschilderde zalen. "Nep! Smakeloos! Dit mag jou niet ontroeren, dit is te dwaas!" Bert mocht alleen nog neerbuigend lachen van zijn Censor, en thuisgekomen zocht hij gehoorzaam zijn toevlucht in de geruststellende, smaakloze realiteit van non-fictie. Van feitenkennis.

Toen ik Neuschwanstein bezocht, slaagde ik er goddank in om mijn Censor van de ophaalbrug het donker beboste ravijn in te smijten. Als een kind genietend zwierf ik rond in het decor van de meest romantische verhalen over ridders en prinsessen die ik kende. Mijn spijkerbroek werd een gazig gewaad, op mijn hoofd groeide zo'n feeënhoed met een sluier eraan. Goud en turquoise raakten een zeer diepe laag in mij, evenals negentiende-eeuwse Middeleeuwen. Zonder moeite gleed ik in Ludwigs verrukkelijke droom, waarin

Tristan zelf voor dat Ottoonse tweelichtvenster had gezeten, smachtend en wachtend op Isolde.

Grof, noemde Bert de decoratie. Elke romanschrijver weet beter. Dat is niet grof, dat is zelfs niet robuust of stoer – dat is "uitvergroot". Dat is een tot het uiterste door-gedachte en tot leven gewekte fantasie. Als Ludwig van Beieren krankzinnig was, dan ben ik het ook. Het enige verschil tussen hem en mij is een zak geld en het koningschap dat het bouwen van kastelen acceptabel tijdverdrijf maakt. Ik bouw mijn kastelen in mijn hoofd en op papier, en hoe langer de Censor in het ravijn ligt te spartelen, hoe mooier ze worden. Luchtkastelen? Misschien. Maar eerder om te snikken dan om te lachen. Heerlijk, ongecensureerd snikken. Stuiversromannetjes? Boeketreeks?

"Hallo," verdedigt mij de Censor, inmiddels hier op mijn bureau gewipt. "Zolang Visconti daar een film over gemaakt heeft, kan het zo smakeloos niet zijn, dat Sissi-gevoel van jou."

Kijken, Bert. *Ludwig* van Visconti. En ophouden met lachen.

9 ONTHAND

Nog één vakantieverhaal, en dan gaan we weer gewoon aan het werk.

Ik ging op vakantie met het intersectiesyndroom. Bibberend van angst stond ik bij elk kruispunt te wachten. Grapje. In werkelijkheid was het mijn nog steeds ontstoken schrijfpols en ging ik dus van huis zonder de mogelijkheid mijn dagboek bij te houden. Geen grapje. Schrijven is voor mij een levensbehoefte, nee – een manier van leven en beleven. Bij het aanschouwen van iets moois geniet ik dubbel door tegelijk te verzinnen hoe ik dit straks verwoorden zal. Bij het meemaken van ellende ben ik bijvoorbeeld getroost door het idee dat ik dit schrijvend kan verwerken en, wie weet, kan gebruiken voor een roman. Of een column. En soms ben ik verrast door wat er zomaar op papier verschijnt: inzichten, beelden of formuleringen waarvan ik niet wist dat ik ze in me had.

Niet kunnen schrijven is opgesloten zijn in mijn hoofd, alleen met gedachten en gevoelens die zich niet meer laten ontwarren, een rommelende vulkaan die wel moet uitbarsten als de tent begint door te lekken en het hele voorportaal blank staat, inclusief de doorweekte stoeltjes.

Was ik dan vergeefs op vakantie? En met vergeefs bedoel ik: heb ik niet mijn schrijfbron met nieuw beeldmateriaal gevuld? Dat heb ik wel, en hoe! Aspirant-schrijvers en door-de-wol-geverfden: spoedt u naar Clervaux. Bekijk de indrukwekkende [fototentoonstelling](#) *The Family of Man* en schaf de catalogus aan voor uw schrijfbibliotheek. Inspiratie voor duizend verhalen. Duizend voorbeelden van

gelaatsuitdrukkingen, emoties, lichaamshoudingen, karakters, personages. Onthand was ik wel, maar ont-oogd goddank niet, en in het licht van zoveel leven, lijden, liefde, deed dat polsje van mij er opeens verrekt weinig toe. Verhalen borrelden in mijn hart, terwijl ik nederig en dankbaar de beelden in me opzoog. Met een overvolle bron stapte ik weer naar buiten, waar eindelijk de zon scheen.

10 GEWICHTIG

Vol verwachting nam ik het mee uit de biep: Het Naakte Schrijven van Nirav Christophe. Was dit dan eindelijk een Nederlands schrijfboek waardoor de lezer zou durven geloven in zichzelf? De flaptekst ronkte dat Christophe de mythen rond het schrijverschap "stuk voor stuk opblaast." Zelf belooft hij dat ook, in zijn introductie. Hij richt zich op literaire schrijvers op alle niveaus en van alle genres, zo zegt hij.

Wat volgt is een onleesbare tekst, vol gewichtige voorbeelden en zware namen als Foucault en Barthes. Geringschattend bespreekt Christophe titels als Het Geheim van de Schrijver (dat tenminste een béetje in de buurt komt) en Zen en de Kunst van het Creatief Schrijven (een van de allerbeste schrijfboeken, waarvan de titel dwaas uit het Amerikaans vertaald is, zodat ik laatst iemand serieus hoorde beweren dat dat uit dezelfde serie kwam als Zen en de Kunst van het Motoronderhoud). Ook noemt hij *Schriftsteller werden* van Dorothea Brande. Christophe weet blijkbaar niet dat dit een vertaling is, waardoor ik nog minder fiducia krijg in wat hij beweert. [Brande](#) werd in 1893 in Chicago geboren en publiceerde *Becoming a Writer* -een ware klassieker- in 1934.

Christophe ontzenuwt geen enkele mythe, hij bevestigt juist het beeld van schrijven als bezigheid voor de zwaar geschoolde en intellectuele mens. Kennelijk willen Nederlandse schrijvers van schrijfboeken uitsluitend hun eigen vermeende talenten tentoonspreiden. Kijk eens hoe knap ik ben, hoe erudiet, hoe origineel ... In plaats van nu eindelijk eens een boek neer te zetten waarvan een beginnende schrijver leert welke beginnersfouten te vermijden, waarvan hij leert welke mythen werkelijk mythen zijn, zoals die van de ijzeren discipline, die van de plicht om "origineel" te zijn, die van het onmetelijk intellect en ga zo maar door.

Ik geloof dat ik het zelf maar ga schrijven want dit kan zo niet langer!

11 LUCHT

Stephen King (*On Writing*) vergelijkt schrijven met het opgraven van een fossiel. Het verhaal bestaat al, hij hoeft alleen maar het juiste gereedschap te vinden – soms een schop, soms een fijne borstel – om het uit de aarde te bevrijden. Wat ik opgraaf is nooit een kant-en-klaar fossiel. Het zijn meer de resten van een oud paleis: hier een potje, daar een stuk gemetselde muur, verderop wat paalkuilen, dan ineens een gouden munt met een gezicht, een plaatsnaam, een jaartal.

Niet alles van een verhaal zit echter in de grond. Er zweeft ook iets in de lucht: een idee, een titel ... En de lucht is zonder grenzen. Ben ik bij de opgraving de chef-archeoloog, in de lucht kan iedereen opstijgen en met mijn idee aan de haal gaan.

Kort nadat ik mijn afstudeerscriptie af had, en het idee betreurde dat hij zou verdwijnen in de archieven van de universiteit, verscheen op de markt een boek over hetzelfde onderwerp: romaanse kerken in Friesland. Mijn allereerste roman heette Gouden Bergen. Een half jaar na de voltooiing kwam er een boek uit met dezelfde titel, zij het met een compleet andere inhoud. Pas las ik een roman waarvan de verhaalsituatie verdacht veel leek op het boek waaraan ik momenteel bezig ben.

Zo klaagt Louis Stiller (*Schrijven Magazine* 4/2006) dat de ideeën hem voor de neus weggekaapt worden. De naam van deze website Schrijf! bijvoorbeeld (ik schreef al in 2000 voor een andere website met dezelfde naam). Bovendien blijken er nu twee boekenseries te verschijnen die Schrijfbibliotheek heten en ook die naam had Stiller bedacht (ik noem de verzameling schrijfboeken op mijn werkkamer al jaren zo).

Waarmee ik maar wil zeggen: woorden hangen in de lucht. De enige conclusie die uit dit alles te trekken valt: pak op die schop, die beitel, die borstel en ga als de bliksem aan het werk!

12 EERLIJK

Ik krijg tegenwoordig regelmatig mail van beginnende columnisten die om raad vragen. Alsof ik als publiciste op de website opeens een doorgewinterde pro geworden ben. Niet dus. Ik leer nog elke dag, en op sommige dagen maak ik een grote sprong, door het werk van een ander.

De [column](#) van Ephimenco over Karin [Spaink](#) (Trouw 210906) was er weer zoën die me van ontbijttafel naar bureau katapultte. Geef uw reactie, staat er op de website, met zo'n uitnodigend spraakballonnetje erbij. In 997 tekens gaf ik mijn gezichtspunt: dat ik

op die foto in Opzij geen verminkte vrouw zag, maar juist een compleet, trots, strijdbaar mens.

Ook ik zag de foto van Karin Spaik in Opzij. Een naakte vrouw die uit de plooiën van haar zomerjurk oprijst als Christus uit een stapel water op romaanse voorstellingen van de doop in de Jordaan. Ik durfde bijna niet te kijken. Zo lang was het mijn ultieme schrikbeeld geweest: verder te moeten als verminkte vrouw. Maar was ik niet vastbesloten om voortaan nergens meer bang voor te zijn? Ik keek. En ik zag helemaal geen verminkte vrouw. Ik zag een trotse, strijdbare vrouw van mijn eigen leeftijd, iemand die al decennia niet meer bang was, en al jarenlang de schaamte voorbij. Iemand om eerbied voor te hebben, en inspiratie van te krijgen. Geen verminkte vrouw maar een vrouw die met haar afgezette borst nog steeds (of misschien wel: nog meer) een compleet mens was. Is. Sla de bladzij om, Ephimenco, en zie een vrouw die een zonnejurk draagt, en een wufte hoed. Verminkt? Mij heeft Karin Spaik in elk geval dit geleerd: verminkt ben je pas als je de mensen gelooft die dat van je zeggen.
Hella Kuipers, Leeuwarden op 21-09-2006, 09:07

Artikelen die op mij zo'n uitwerking hebben, hebben één ding gemeen: ze gaan over iets dat zowel de schrijver als mijzelf zeer na aan het hart ligt. Dan zie ik ofwel wat al lang vaag in mijn brein leefde gelegitimeerd in andermans heldere formuleringen, ofwel iemands hartekreet onverwacht zeer schril afsteken naast wat mijn hart zegt. Dan weet ik opeens heel zeker wat ik weet.

Dat is het nut van het schrijven en het lezen van columns: uitvinden wat je eigen mening is. Dat werkt alleen als de columnist voor 100% uitkomt voor zijn overtuiging. Zoals het als onverdraaglijk ervaren van een foto van een vrouw met een afgezette borst. Ephimenco zegt dat er uit die foto geen hoop opstijgt, terwijl ik het eerlijk tonen van de gevolgen van een dergelijke vuurdoop als de ultieme verbeelding van hoop zie.

Eerlijkheid is als een ziekenhuisbed, proper maar pijnlijk, stond dertig jaar geleden in de Rijam-schoolagenda. Eerlijkheid is de eerste vereiste voor een column. Voor elk schrijfsel, trouwens.

13 BEROEPS

Pas maakte [Circumplaudo](#), "internettijdschrift voor amateurschrijvers", mij per mail attent op het nieuwste nummer. Ik viel meteen over dat woord. Amateur. Welke kenmerken definiëren dan de beroepsschrijver?

Een schrijver schrijft. Misschien observeer je als een schrijver: geluiden, beelden en geuren vertalend in woorden, verdriet belevend als verhaalidee, je woonplaats als locatie – zolang je niets opschrijft, ben je geen schrijver.

Heb ik mijzelf dan nu, ratelend op een toetsenbord, tot schrijver getransformeerd? Integendeel. Zodra het vanzelf gaat, deugt het niet, dat weet iedereen. Bloeddruppels op het voorhoofd, 99% transpiratie; geschaafd moet er worden, geschraapt, gezwoegd.

Gezwam! Schrijven begint niet met schrappen. Laat de Censor zijn bek houden, al spreekt hij met de woorden van Albert Einstein zelf. Eérschrijven, of je leven er vanaf hangt. En zo is het. Nooit voel je immers zo sterk, zo compleet, dat je leeft, als wanneer er precies op papier staat wat je wilde zeggen. Op dat moment ben je een schrijver.

Bij Circumplaudo zeiden ze: je bent amateur-af als je wordt uitgegeven door een grote-mensen-uitgeverij. Oh? Is een violist pas musicus als er een cd van zijn spel is opgenomen? Is een acteur geen acteur als hij niet op dvd verkrijgbaar is? Is een schilder pas kunstenaar als zijn werk in een salontafelboek is afgedrukt? Dan was Van Gogh tijdens zijn leven dus geen schilder. Ach, maar ik snap het al. Schrijvers vallen in de categorie voetballers en wielrenners. Pas als ze de kost verdienen met hun werk zijn ze beroeps, dát is het criterium. Waren we maar in Amerika geboren, wij arme, Nederlandstalige schrijvers. Dan hadden we een kans om te leven van onze pen.

Leven van je pen. Leven dóór je pen, mét je pen, dat is wat je een schrijver maakt. Wie zonder schrijven niet kan leven, is een schrijver.

14 MEESTER

Interessant [artikel](#), dat van Iris Pronk over debuten (Trouw, 271006). Het behelsde een interview met literair agent Paul Sebes, en een verslag van diens masterclass Literair Debuteren. De teneur was bekend: laat alle hoop varen, gij die hier binnentreedt. Ontmoedigend in plaats van aanmoedigend. Al mijn vooroordelen werden weer eens fijn bewaarheid.

De naam van die cursus alleen al: 'literair' debuten. Schrijf zoals Sebes het wil, dan heb je je toegangsbewijs binnen. Het is voorts handig als je in Amsterdam woont, en een flink spaartegoed hebt (de tweedaagse cursus kost meer dan €1000). Dat dunt alvast lekker uit voor de voorselectie. Verder moet je jong zijn. Debutanten van 68 zal Sebes niet gauw brengen, iemand van 28 wel. Aha. Ik ben 48. Op de schroothoop alvast? Of een facelift, buikwandcorrectie en hoge hakken?

Dan het verslag van de masterclass. Daar gaat het opeens over heel andere zaken. Over stijl, plot, compositie op een heel elementair niveau. Dat je van een zinnetje als "Ga weg, Erik," niet kunt zeggen 'siste hij.' Omdat er geen s in zit. Is dat een masterclass? Dat is een basiscursus! Dat zijn precies de dingen waar het in het Nederlandse schrijfonderwijs aan ontbreekt. Dat is inderdaad het onderdeel van schrijven dat aangeleerd kan worden: technische vaardigheden.

Maar ik vergis mij. Het is een masterclass omdat Sebes aandacht schenkt aan de commerciële aspecten van het schrijverschap. De x-factor! Idols voor schrijvers!

Criterium voor deelname aan de masterclass is: "Je moet echt schrijven omdat het erin zit en eruit moet." Aha. Toch zegt een van de deelnemers dat hij wil kijken of hij het kan, een boek schrijven. Omdat het zo geweldig is om straks in de winkel te liggen. Dat wordt vast, aan het handje van Sebes, een goed en authentiek boek. Ik kan niet wachten!

15 SCHRIJFDAG

Ik heb genoten van de schrijfdag. Zoveel gelijkgestemde zielen in een zaal, en op het spreekgestoelte iemand die hartstochtelijk uitweidt over de verrukkelijke kwellingen van het schrijverschap (Mensje van Keulen), of een buitengewoon nuttig concept – dat van het *Book Proposal* – begrijpelijk maakte voor de leek (Louis Stiller).

De derde workshop volgde ik bij Jan Brokken. Overtuigend vertelde hij over de noodzaak van conflict voor een goed verhaal, de noodzaak van contrast en goed ingekleurde personages. Halverwege behandelde Brokken de ideeën van Thomas Rosenboom over de absolute noodzaak van een strevend personage. Een literaire hoofdpersoon móet een doel nastreven. Alle boeken of films waarin dat niet het geval is, worden door Rosenboom rücksichtslos naar de vuilnisbelt verwezen. Weg met *Die Zauberberg*, met *Breaking the Waves*, weg met Noodlot van Couperus. Ik had de indruk dat Brokken het met Rosenboom eens was.

Vervolgens zette Brokken de plot van Coetzee's boek *Disgrace* uiteen, om te laten zien hoe essentieel contrast is voor een verhaal. Contrast tussen de personages, in uiterlijk, karakter, geslacht; alles. Ook het belang van plotwendingen werd verduidelijkt: goed en kwaad moeten constant van plaats wisselen. Ik vond dat verhelderend en inspirerend maar had toch een vraag.

Dat is het nadeel van workshops voor volle zalen. Ik zat tien minuten met m'n hand omhoog maar kwam niet aan de beurt. Gelukkig verkeer ik in de bevoorrechte positie dat ik een publiek podium heb. Mijn vraag, geachte Jan Brokken, is deze: welk concreet, benoembaar doel streven de personages in *Disgrace* na? Om bij de door u gebruikte beeldspraak te blijven: wat was het bootje dat zij zich wensten?

Of laat deze roman, zoals al die prachtige, door Rosenboom verfoeide boeken en films, zien hoe mensen veranderen onder invloed van kwellingen, hen door anderen (of het noodlot) aangedaan? In afwachting van uw antwoord verblijf ik

16 BRIEF AAN DE HOOFDREDACTIE

Toevallig hoorde ik u op 23 november in de auto op de radio, mijnheer Van Exter. U was in gesprek met Frits Spits, over uw naderend afscheid van Trouw. "Wat ga je nu doen, ga je reizen?" vroeg Frits aan Frits. U antwoordde dat u altijd nog eens een satirische roman over de journalistiek wilde schrijven, als een soort hommage aan *Scoop* van Evelyn Waugh. "Maar ik weet niet of ik het in me heb," besloot u.

Natuurlijk heeft u het in u, dat blijkt al uit het feit dat u het "altijd" van plan bent geweest. Het verhaal bestaat, het heeft u al uitgekozen, nu is er alleen nog de arbeid die verricht moet worden.

Wat u zich moet afvragen, mijnheer Van Exter, is niet: "Heb ik het in me?"

Nee, u moet zich afvragen: "Word ik warm en opgewonden van het idee dat ik jarenlang alle dagen met dat verhaal bezig zal zijn? Kan ik me eigenlijk niets mooiers voorstellen? Zijn mijn ontwikkelingsniveau en mijn ervaring eindelijk voldoende voor het boek dat ik schrijven moet, weet ik eindelijk alles wat ik moet weten voor dit verhaal dat me al zo lang als een hinderlijke maar prachtige vlinder om het hoofd fladdert?"

Luidt het antwoord ja en ja en ja? Dan gewoon beginnen. Het boek bestaat, het is al in u opgebouwd. Elke beleving, elk leermoment, elke emotie, elke beslissing was bouwsteen. Nu kan het grote blootleggen beginnen, op dezelfde wijze als Michelangelo zijn beelden uit hun marmergevangenis bevrijdde.

U zei op de radio dat de tijd gekomen was om te stoppen met manager zijn, om terug te keren naar de creatieve kanten van het vak en het bestaan. Ophouden dus met die vraagtekens, en geloven in het uitroepetekens van de website van uw krant. Schrijf!

17 HEMELS

Ik werd laatst door een lezer op mijn vingers getikt. "Wat maak je je toch elke keer kwaad. Waarom schrijf je niet over dingen die je blij maken?" Zeker zo vlak voor de kerst

een aansporing om ter harte te nemen. Vandaar dit verslag van een hemelse treinreis. Eerste klas Leeuwarden - Amsterdam, dat is een zee van tijd en rust die ik mezelf zo doordeeweeks nooit gun.

Met nieuwe muziek op de mp3-speler en een bibliotheekboek met sneeuwwitte snee, nestelde ik mij in het rode pluche. Jasje aan de haak, tasje in de stoel naast mij, oordopjes in, boekje open ... Het boek was *Iris and Ruby* van Rosie Thomas: de geschiedenis van een ontspoorde Engelse puber, die haar grootmoeder in Cairo opzoekt. De muziek was *Le Voyage de Sahar* van Anouar Brahem. Muziek vloeiend als de zandheuvelds waar Ruby's oma over droomt, muziek als volmaakte illustratie en omlijsting van het verhaal. Ik merkte niet eens meer dat ik letters opzoog, ik beleefde het verhaal in beeld en geluid.

Tijdens het schrijven gebeurt dat soms ook, dat ik een scène beleef in beeld en geluid en me niet meer bewust ben van de fysieke handeling van het schrijven. Dan zit ik op de bodem van de bron, dan vloeien de schatten rechtstreeks vanuit mijn onderbewuste het verhaal in. Om die stemming te bereiken, helpt muziek. Muziek die een rol speelt in het verhaal, muziek die de inspiratie was voor het verhaal, of muziek die, als het gedoekedoek van de trein, mijn geest meeneemt op reis.

"Amsterdam Centraal Station, eindpunt van deze trein!" Nog een wonder dat ik er aan gedacht had om over te stappen.

ps Wie heeft meer ideeën voor zo'n goddelijke combinatie? (Brieven van Rilke met het kerstconcert van Corelli heb ik al. Vrolijk Kerstfeest gegarandeerd!)

18 HELDENREIS

Er is een boek dat elke schrijver moet bezitten. Het kwam op mijn pad toen mijn eerste roman nog structuurloos - als een vage herinnering - in mijn geest rondwoelde. In Houston volgde ik een cursus bij de auteur, en sindsdien ben ik volgeling en zendeling. Volgeling in mijn schrijversleven, zendeling in mijn werk als schrijfdocent. Tot ik de vertaling rond en uitgegeven krijg, moeten we het doen met de originele versie: *The Writer's Journey : mythic structure for storytellers and screenwriters*, geschreven door Christopher [Vogler](#).

Vogler baseert zich op de baanbrekende mythologie-studie van Joseph Campbell: *The Hero with a Thousand Faces* (De held met de duizend gezichten). Campbell ontdekte dat alle beroemde verhalen, door de hele geschiedenis van de mensheid heen, en overal ter

wereld, een gemeenschappelijke structuur hebben. Vanuit deze structuur - de twaalf etappes van de Heldenreis en de archetypische personages die de held onderweg ontmoet - ontwierp Vogler een ideaal stuk gereedschap om te gebruiken bij het ontwikkelen van een plot. Eindelijk wist ik waar alle gebeurtenissen in mijn roman thuishoorden, ik hing twaalf vellen papier aan de muur en kon beginnen met schrijven.

Voglers boek heet de Schrijversreis, en niet de Heldenreis, omdat het concept tevens inzicht biedt in het proces van het schrijven zelf. Of je nu voor het eerst een pen op papier zet of al aan je zoveelste roman toe bent, elke keer onderneem je opnieuw een Heldenreis, met herkenbare struikelblokken. Elke keer opnieuw ben je een held (v/m) als je het gered hebt.

Mijn cursisten ervaren wat Vogler ooit zelf ervoer: de Heldenreis stelt iedereen in staat om een plot te ontwikkelen, een verhaal te redigeren, en om het schrijven vol te houden tot het laatste woord. Lezen dus, en dan aan het werk.

Heldhaftig Nieuwjaar!

19 PLAGIAAT

Ik verzamel mooie woorden op de koelkast. Ik hoor ze op de keukenradio uitgesproken worden alsof ze allang gemeengoed zijn: jeukjargon, daklandschap, schaamgroen, hemelpers. Maar een woord dat ik voor het eerst tegenkom in een artikel, is dat het persoonlijk eigendom van de schrijver?

In de VPRO-gids stond een recensie van *Apocalypto* van Mel Gibson. Tijdens slachtpartijen bij de oude Maya's worden emmers vol getverderrie over de toeschouwer uitgestort. Getverderrie als zelfstandig naamwoord. Achtervolgingen in het oerwoud zijn even spannend als die in een boevenfilm waarin ze elkaar met deukblik achterna racen. Deukblik. Pleeg ik plagiaat, als ik die woorden van Oliver Kerkdijk* opneem in mijn eigen voorraad?

Is hemelpers ooit door één persoon verzonnen en door anderen overgenomen omdat het de enige uitdrukking is voor een nieuw begrip? Hoe gaat zo iets? Eens waren wij verdwaald in het bos, van het rechte pad geraakt, en kindje verzuchtte: "Wat een struikelgewas!" Prachtig, maar nooit breed doorgedrongen.

In zijn boek over Rodin beschrijft Rilke de beeldengroep *Les Bourgeois de Calais*. Over de man die de sleutel van Calais draagt, zegt hij: "Zijn handen bijten in de sleutel." Waarschijnlijk sneeuwt deze formulering, als zovele onderstreepte zinnen bij Rilke, in mijn ziel en wordt onderdeel van mijn geestelijke bagage. Als hij dan ooit weer

bovendrijft, aanvoelt als zelfbedacht, en ik gebruik hem, pleeg ik dan plagiaat? Misschien ben ik als een schilder die andermans geslaagde compositie, penseelvoering of kleurgebruik in zich opneemt, en later deel laat uitmaken van het eigen werk.

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk, volgens Van Dale. Maar stil, er komen zinnen bovendrijven. T.S. Eliot: "Middelmatige schrijvers lenen, grote schrijvers stelen." En Colette: "Je moet met de woorden van iedereen schrijven als niemand anders."

Die zal ik op de koelkast plakken!

*reactie van Kerkdijk:

Beste Hella, Dank voor het compliment (dat is het geloof ik) in deze leuke column. Ooit vroeg een VPRO-gidscollega me eens of ze het woord 'vervipping', dat ik in een hatelijk stukje over het inflationaire aandeel van BN-ers in de media had gebruikt, voor een titel mocht lenen. Ook een compliment. Nieuwe woorden vormen zich tijdens het schrijven overigens vanzelf, ik denk er niet over na. Taal is een mooi ding: je weet nooit wat er nu weer ruist in het struikelgewas. Met vriendelijke groet, Oliver
Oliver Kerkdijk, Amsterdam op 16-02-2007, 20:41

20 ZELFMOORD

Mensen vragen mij vaak: hoe krijg je het voor elkaar om steeds weer een column te verzinnen over iets wat met schrijven te maken heeft? Dat is niet moeilijk, dat is nooit moeilijk als een onderwerp je hart heeft. Veel moeilijker is het om te zwijgen over alle andere onderwerpen die me geraakt hebben. Wat ik dan doe, is proberen om daar een schrijfdraai aan te geven.

Zoals nu de [column](#) van Bert Keizer (Trouw, 270107), over oude mensen die dood willen, omdat "het mooi is geweest". Een ongezellig gebied, noemt Keizer het onderwerp. En voor hij verdergaat, wil hij eerst afscheid nemen van de wereldvreemde gospelsingers met geëxalteerde liederen in de trant van: waarom geen liefde bieden in plaats van een zelfmoordpil? Om zulke dwaalgasten te genezen heeft Keizer wel een remedie. Neem zo'n levensmoede bejaarde mee naar huis en zorg ervoor dat hij weer zin krijgt in het leven. Ha! Dat zal ze leren!

Maar is dat niet juist het enige antwoord op levensmoeheid? Is dat niet waarom ziekten, handicaps, levensmoeheid en ouderdom überhaupt bestaan, om ons tot medemenselijkheid te dwingen? Angsthazen zingen met Pete Townsend *hope I die before I get old*. Ik denk – met Jung - dat de dood niet het einde is, maar de bestemming. Dat we mensen moeten bijstaan in hun voorbereiding daarop, in plaats van ze te verzoeken op te rotten met hun hinderlijke levensmoeheid.

Dan nu de schrijfdraai. Pas hoorde ik van een collega hoe schitterend het is om met een groep bejaarden aan 'autobiografisch schrijven' te doen. Voor het eerst beleven de cursisten hoe het is, als je verhaal gehoord wordt. Gelezen. Belangrijk gevonden. Harten, ogen, monden gaan open. Het verleden herleeft, nieuwe inzichten breken door, lotgenoten vinden elkaar, oud zeer krijgt eindelijk een plek.

In die klas heeft niemand een zelfmoordpil nodig.

21 AF

Iemand noemde het een goedkope woordspeling, die zin uit mijn zelfmoordcolumn: de dood is niet het einde maar de bestemming. Iemand zag kennelijk geen verschil tussen onderweg zijn naar een bestemming, een doel, een vervulling – of slechts op weg zijn naar het einde.

In romans zien we dat verschil geïllustreerd. Van de ene zeggen we: leuk boek, slap slot. We kennen ze, die laffe eindes. De man uit de kast, "het was maar een droom", of zo'n slot waaruit blijkt dat de schrijver de moed heeft opgegeven. Hij wist niet door te dringen in het diepste innerlijk van zijn personages; misschien hield hij niet eens van ze, had hij ze alleen maar in het leven geroepen omdat ze zo leuk aansloten bij een heersende trend. Zo van: laat ik ook eens een boek schrijven over een moderne jonge vader in een buitenwijk of een kannibaal in een kelder. Dergelijke verhalen bereiken een einde dat niet meer is dan een punt. Het is af, hier stopt het, en de lezer is het boek al vergeten voor hij het teruggezet heeft in de kast.

Terwijl het andere einde, het goede einde, ons achterlaat met een berg gevoelens. Bewondering, omdat het boek áf is, volmaakt. Spijt, omdat het avontuur voorbij is (dat geldt voor lezer én schrijver). Vreugde, omdat het verhaal een uitweg bood voor wat in ons leven uitzichtsloos leek. Een schok van herkenning, en van erkenning, dat het alleen maar zó kon aflopen met die mensen met wie we echt meegeleefd hebben.

Etty Hillesum schreef: "Moet men z'n leven niet zó leven, dat men het als een besloten en afgerond geheel in zich draagt, zodat het altijd àf is, iedere minuut opnieuw helemaal af?"

Personages streven naar vervulling, dat is immers hun enige bestaansgrond. Voor mensen geldt precies hetzelfde.

22 VROUWENDAG

'Haar boeken waren vooral geliefd bij vrouwen,' aldus de ANP-nieuwslezer bij het verscheiden van Marianne Fredriksson. Ondertiteld: dus, heren, van groot belang was zij niet.

Zullen ze dat ook zeggen als Leon de Winter of Harry Mulisch doodgaan: zijn boeken werden vooral gelezen door vrouwen? Nee. Maar het zou de waarheid zijn, want vrouwen lezen veel meer dan mannen. Hoe is het dan toch mogelijk, dat het literaire veld nog steeds door de heren der schepping gedomineerd wordt, dat mannelijke schrijvers, lezers én recensenten nog steeds de maatstaf vormen? Fallisch woord eigenlijk ook, maatstaf.

Mannelijke vooroordelen hebben altijd al bepaald wat Literatuur is. Criteria zijn bijvoorbeeld vernieuwing en normverandering – bij het slechten van barricaden vergeleken is de keukentafel vanzelfsprekend van geen belang. Of nou ja, alleen voor vrouwen. Ook originaliteit is een typisch mannelijk criterium, dat geen plaats toekent aan de vrouwelijke neiging tot het zich inbedden in een herkenbare leefwereld. Ach nee, dat kan onmogelijk literatuur zijn, zo'n familie- of streekroman. Die hoort thuis buiten de literatuurgeschiedenis. Vooral meneer Knuvelder mogen we hartelijk danken voor zijn inspanningen in dezen. In de canon van de Nederlandse letterkunde ([dbnl](#), 2002) zijn slechts 15 van de 108 gecanoniseerde auteurs vrouw.

Vrouwen lezen gemiddeld twee keer zoveel als mannen; in de lijsten van meest verkochte of uitgeleende auteurs is ongeveer de helft vrouw. Toch wordt het vrouwelijk aandeel in het literaire veld nog altijd niet voor vol aangezien. Integendeel: succes wordt nu opeens een verdacht criterium. Als zoveel mensen (vrouwen) iets lezen, zal het wel niks wezen. Onbegrijpelijkheid is namelijk ook een typisch mannelijk literatuurcriterium, want dat noopt tot het doen van veel Poëtische Uitspraken.

Blijft de vraag of vrouwen wel moeten streven naar de minzame goedkeuring van zo'n zelfingenomen maatstafhanteerder. Conformerend aan mannelijke normen is immers de grootste fout geweest van het feminisme.

23 BESTE BOEK

Ik feliciteer meneer Mulisch van harte hoor, daar niet van. Ik heb zelfs op hem gestemd toen hij eenmaal op de shortlist stond. De Ontdekking van de Hemel vind ik prachtig, en ik heb het trots geïntroduceerd op mijn Amerikaanse boekenclubje.

Maar het Beste Boek van Nederland? Een lijst met weer de aloude Grote Drie, die geen van allen mijn leven noemenswaard beïnvloed hebben? Ik heb een boek uit mijn jeugd genomineerd: Roeland Westwout van Diet Kramer. Dertien zijn, en dan een boek lezen over Ware Liefde – dat heeft een impact die latere boeken nooit meer gehad hebben. 'Een werkelijke, blijvende liefde is niet het privilege van volwassenen,' het stond er echt! Dat liefde alles overwon was het thema van dit boek, dat een groep jonge mensen volgde op hun pad naar volwassenheid. Pas later, met meer kennis van geschiedenis en *Zeitgeist* viel me op hoezeer het vitalisme eraf druipt: Marsman in jeugdromanvorm.

Het verhaal draait om Roeland en Mies. Zij krijgt een auto-ongeluk dat haar gezicht verwoest. Het is nogal wat voor een jongen van zeventien om zeker te weten dat hij bij haar zal blijven – maar het doet me verlangen naar een tijd waarin een dergelijk idealisme in elk geval nog geoorloofd was, ja zelfs verwacht werd in boeken. 'Waken en aanvaarden! Dat zou een devies zijn, een mensenleven lang. Roeland Westwout hief het hoofd en knikte met een trots, die tegelijkertijd deemoed was.' Kom daar nou nog eens om!

Het heeft iets bekrompens, zo'n lijst van Beste Boeken. Voornamelijk heeft het iets van een etalage van de Goede Smaak van mensen die zich ook laten voorstaan op hun omgang met de Betere Kringen. Hoofdletterwoorden alom. Het doet er niet toe, wat het Beste Boek is. Waar het om gaat is: welk boek heeft uw gedachten, uw gedrag, uw leven het meest beïnvloed?

24 CIRCUS

Ik heb eerder een column (13 Beroeps) gewijd aan het woord 'amateurschrijvers' en nu zag ik het notabene in [Trouw](#): deelnameformulieren voor de verhalenwedstrijd staan op onze website voor amateurschrijvers ... grrr! Waarom moet bij schrijvers dit onderscheid altijd gemaakt worden? Noemen ze mij ondanks het bereiden van zo'n 90.000 maaltijden een amateurkok? Ben ik na het berijden van wegen overal ter wereld een amateurchauffeur? Tijdens koken en autorijden ben ik toch kok, chauffeur *tout court*?

Ik schreef: "Wie zonder schrijven niet kan leven, is een schrijver." Dat zegt niet dat je niets anders doet, wilt, kunt, dan schrijven. Het is zelfs de vraag of dat een goed idee is. Mulisch heeft opgemerkt, dat in veel moderne romans niet wordt vermeld wat de hoofdpersoon voor de kost doet. Dat krijg je als een schrijver alleen een schrijversleven leeft.

Sjoerd Kuyper heeft een schitterend boek geschreven: *Hoofden Uit De Mist*. Sinds ik moeder ben (amateurmoeder?) is hij mijn favoriete kinderboekenauteur, en in deze

bundel over jeugdliteratuur geeft hij álle schrijvers behartenswaardige tips, vooral in brieven aan kinderen die vragen hoe je schrijver wordt.

"Als jij later schrijfster wilt worden, bedenk dan dat je niet iets bijzonders moet zijn, maar iets bijzonders moet maken. Veel schrijvers vergissen zich daar enorm in, draaien het juist om en lopen als een ontploft circus over straat. Niet doen! Misschien kun je beter dierenarts worden en dan 's avonds mooie boeken schrijven over dieren."

En een paar bladzijden verderop: "Als je verhalen gaat schrijven moet je dan doen omdat je graag verhalen wilt schrijven, niet om beroemd te worden. Als je schrijft om beroemd te worden ga je niet schrijven wat je leuk vindt, en mooi en goed, maar dan ga je verhalen maken waarvan je alleen maar hoopt of denkt dat **anderen** ze leuk en mooi en goed vinden." Kijk, dát was nou de definitie van een amateurschrijver.

25 WAARBIJ?

Kortgeleden publiceerde de [BBC](#) de toptien van meest onuitgelezen boeken. Dat Ulysses en Harry Potter IV op de lijst stonden, verbaasde mij persoonlijk niet. Maar *Captain Corelli's Mandolin*! Een van de allermooiste boeken die ik ooit gelezen heb! (Waar ze zo'n walgelijke moest-verboden-worden film van hebben gemaakt!)

Over smaak valt niet te twisten. Dat bleek opnieuw toen ik de [cpnb](#)-lijst van Best Verkochte Boeken in 2006 doornam. Van de honderd titels heb ik er precies 6 ½ gelezen.

Is het erg, dat ik Dan Brown heb gemist? Daphne Deckers? Hans Münstermann? Saskia Noort? Heleen van Royen? Tommy Wieringa? Misschien wel – ik kan het niet beoordelen. Ik weet maar één ding zeker: alle boeken willen lezen is net zoiets als alle mensen willen kennen. Onmogelijk! Bovendien houdt bijblijven het gevaar in, dat ik grootheden uit het verleden mis. Bijblijven met de Nederlandse literatuur houdt in dat ik grootheden uit de rest van de wereld mis. Hoe erg is dat allemaal?

Niet erg. Ik hoef niet alle mensen te kennen zolang ik een paar goede vrienden heb. Ik hoef niet alles te lezen, zolang er af en toe maar één boek is, dat me boven mezelf uittilt. Dat me jaloers maakt op een fabelachtige techniek, dat me een prachtige film voor ogen tovert, dat me een nieuwe kijk op een oude wereld cadeau doet. Mocht u die ervaring niet gekregen hebben van al die meesterwerken uit 2006, probeer dan alsnog Kapitein Corelli (1994). Raakt u inderdaad achterop met 2007, en misschien is dat het tweede cadeau dat we onszelf kunnen geven: nooit meer bijblijven als leesdoel hanteren, maar uitsluitend leering ende vermaeck.

En dat halve boek van mij? Zafon. Opeens boeide het me niet meer. Welk boek heeft u niet uitgelezen? Welk boek las u louter om bij te blijven?

26 HINDERLIJK EXPLICIET

Ik weet niets van Ingrid Hoogervorst, maar ik weet wel dat ze me tegen alle haren instreek, met haar artikel "Beter je best doen, meisjes!" ([Trouw](#), 280407) Typisch weer zo'n geëmancipeerde dame die wil dat schrijfsters doen wat schrijvers doen, omdat de mannelijke maatstaf – daar is-ie weer! – de enige nastrevenswaardige is. Een schrijver moet, om mee te tellen in het literaire circuit (kan ik daar een ledenlijst van ter inzage krijgen?), voldoen aan diverse criteria. Hoogervorst weet welke.

Eerst geeft zij de lijst van verboden onderwerpen: kleine persoonlijke wissewasjes (hiervoor bestaat kennelijk een meetlat), verlies van een kind (oeps, even niet aan Schaduwkind gedacht), dicht-bij-huis-verhalen, pleister op alle wonden (welja, misbruik Etty Hillesum voor je waanwijze betoog), hinderlijke explicietheid van gevoelens, leedconceptie en leedverwoording, allemaal waardeloze rommel. Nee, dan de échte schrijver, die houdt het mysterieus en onbegrijpelijk. Literatuur is "per definitie" (kunt u die ook even opsturen?) op zoek naar vragen, niet naar antwoorden. Dat houdt namelijk de literaire coterie zo fijn in stand, van Neerlandisch geschoolde critici, die dit snappen. Schrijfsters moeten afstand nemen van hun eigen leven en hun eigen geslacht. Of anders moeten ze er pervers en bizar over schrijven, zoals Jelinek. Mannen hoeven dat niet, want hun eigen leven en hun eigen geslacht zijn Helemaal Vanzelf al boeiend.

Ik gooi er maar weer een polderpeiltje tegenaan. Ik noem een boek Literatuur als ik me verrijkt voel, door inhoud én taalgebruik. Ik laat me de wet niet voorschrijven door een stelletje zelfingenomen literatuurcritici of -cae, niet als schrijver en niet als lezer. Ik herken Literatuur als ik het lees. Mijn recentste geval was Norwegian Wood van Murakami (een man), wissewasjes en leedverwoording te over. Mijn criteria zijn volstrekt subjectief. Ik geloof namelijk niet in objectieve maatstaven, en zeker niet in die van Hoogervorst. Wanneer noemt ú een boek Literatuur?

27 DEFINITIE

Wat een hoenderhokknuppel, mijn vorige column. Zodra man/vrouw-verschillen aan de orde zijn, gaan alle remmen los. Mijzelf verbijsterde vooral de grote behoefte aan opgelegde regels. Maatstaven;). Zoals kunsthistorici – volgens één lezer – bepalen wat Kunst is, zo bepalen neerlandici wat Literatuur is. Inderdaad was een van de definities die wij voorgeschoteld kregen op het college "theorie van de kunstgeschiedenis": Kunst is dat, wat door kunsthistorici bestudeerd wordt. Zo lust ik er nog wel een. Ik heb mijn eigen definitie van Literatuur al gegeven: werken van belletrise die mij verrijken door hun inhoud en hun taalgebruik. Ik acht mijzelf belezen genoeg om op eigen kracht dat oordeel te kunnen vellen. En trouwens, wat moet ik studeren om Murakami, Divakaruni, Hosseini en Bissoondath te kunnen waarderen?

Andere definities van Literatuur reppen van 'universele geldigheid' (ook voor de Amazone-Indianen?), 'erkende artistieke waarde' (erkend door wie?), 'tijdloze schoonheid' (na hoeveel tijd gaat dat in?), 'door lezers herkend als geschriften met eeuwigheidswaarde' (welke lezers dan wel?). Ik herinner me die scène uit *Dead Poets Society*, waarin de leraar zijn leerlingen de introductie uit hun literatuurboek laat scheuren, omdat daar een systeem wordt aangeprezen om de waarde van een gedicht op een grafiek uit te zetten.

Ik hanteer al-dan-niet-literatuur niet als hét criterium om een boek te lezen, of te schrijven. Ik begrijp vooral niet wat het belang is van een dergelijk onderscheid. Alsof we van God los zullen raken als we de notie Literatuur aan de wilgen hangen. Het maakt op mij de indruk van iemand die zegt: ik ben beter dan jij want jij houdt van patat en ik van *gratin dauphinois*. Wat een waanzin. Schrijf voor je plezier, schrijf het beste dat je kunt, lever vakwerk af in jouw eigen favoriete genre. Lees voor je plezier en lees waar jij door verrijkt wordt.

28 LITERAIRE NON-FICTIE

'Heb je Sonny Boy gelezen?' 'Nee, waargebeurde verhalen trekken me niet.' 'Het is aangrijpend! Tranen met tuiten, leen het maar.' Ik lees Sonny Boy. Ach God, denk ik. Wat vreselijk. Wat zielig. Ik blader naar het fotokatern. Ik lees door, ik wil weten hoe het afloopt. Ik heb het nog niet eens uit, als ik beseft dat het niet waar is, wat ik zei. Dat dit verhaal waargebeurd is, verleent het juist extra dramatiek. Het is de vorm, die me tegenstaat.

Literaire non-fictie is navertellen. Het doet me denken aan documentaires over oorlogsgebieden of hongersnood. Dan vraag ik me altijd af hoe iemand een huilend kind kan filmen in plaats van het weg te dragen van de verschrikkingen. Van die journalist leg ik mezelf uit, dat zijn filmbeelden meer bewerkstelligen dan het redden van één kindje. Maar van de naverteller van een drama kan ik me de beweegredenen niet voorstellen.

De heer Nods was blij met het boek, omdat hij daarmee zijn ouders terugkreeg. Maar hij is de enige op de hele wereld die het met die insteek leest. Ik ervoer het als een belediging voor het verhaal. Als je zo'n dramatische geschiedenis onder de aandacht wilt brengen, moet je het dan niet in zijn best mogelijke vorm brengen? In de vorm waarmee je werkelijk laat zien, voelen, horen, ruiken, proeven wat er gebeurde?

Dit geldt niet voor alle literaire non-fictie. De geschiedenis van Jorwerd gaat over een maatschappelijk verschijnsel, dat in fictie niet per se beter tot z'n recht komt. Maar een zo persoonlijk drama, over zulke bijzondere mensen, verdient meer dan een verslaggever met een camera. Dat verdient een romancier die zich inleeft, en recht doet aan het verhaal dat deze mensen de wereld nalieten. Zoals Japin dat deed, in *De Zwarte Met Het Witte Hart*. Zoals Palmén dat deed, in *I.M.*

Fictie als eerbetoon.

29 PARELDUIKERS

Wat zijn er een hoop mensen die – zo vermoed ik – al hun vrije tijd stoppen in het bijhouden van een weblog. Ik bewonder ze alleen al om hun vasthoudendheid. Voor mezelf heb ik er nooit veel in gezien*, ik geloof heilig in een schrijfpolitiek van wat in het Engels *containment* heet: dat waar je aan werkt in een goed afgesloten doosje bij je dragen, en er met niemand over praten. Maar wat ben ik ze dankbaar, al die literaire bloggers die daar geen last van hebben. Ze bezorgen me bergen inspiratie voor columns en cursusopdrachten.

Literaire blogs zijn er in bijna evenveel soorten en maten als er mensen zijn. We hebben de beroemde schrijvers ([Bie](#) en [Kluun](#)) die hun leven in stijl op het web verslaan, we hebben de leesfanaten die verslag doen van hun boekenkoorts, en die ook alle literaire evenementen aankondigen. We hebben de hypergrafici, die het simpelweg niet kunnen laten. Al hun gedichten, al hun gedachten dumpen zij op het web, een literair dagboek en productieruimte ineen.

Groot is het kwaliteitsverschil. Sommige aspecten zijn een kwestie van smaak, maar ik verwacht van een blog toch in elk geval een regelmatige updeet, elke keer verse links

naar verrassende sites, en ook een zoekfunctie binnen de site. Ik vind het leuk als de blogger een eigenzinnige mening heeft. Wat 'iedereen' vindt lees ik wel in de reguliere media. Weblogs zijn bij uitstek een plek om ruimte te geven aan andere opvattingen, eerlijk en recht-voor-z'n-raap, niet vervuild door financiële of politieke belangen.

Wat me tijdens mijn surftocht wel is opgevallen, is dat het universum van de Nederlandse literaire blogger ophoudt aan de Nederlandse grens. Buitenlandse boeken worden nauwelijks besproken. Allochtone literaire bloggers heb ik evenmin kunnen vinden. Waar ook meer aandacht voor mag komen, zijn de ondergewaardeerde boeken. Inteelt tiert welig in al die blogs, iedereen bespreekt dezelfde auteurs en dezelfde evenementen. Denk *world wide web*, dames en heren. Uw blogs kunnen wijder en mondialer.

*dat veranderde op 4 mei 2009: het begin van [Heldinne's Reis](#)

30 WAAROM SCHRIJVEN?

Is schrijven nuttig? Gezien de explosie van weblogs op Schrijf! trekt niemand dat in twijfel. Toch vroeg een doodzieke vriendin aan Renate Dorrestein (Het Geheim Van De Schrijver): "Wat hebben we nu aan al die boeken van jou?" Een stervende denkt misschien met Oscar Wilde: *All art is quite useless*. Maar kan een boek niet het onbegrijpelijke begrijpelijk maken, het zinloze zinrijk? Of, aan de andere kant (van de literaire weegschaal), kan een boek niet even respijt bieden, ontsnapping? Dit geldt voor stervenden én levenden. Een boek biedt de mogelijkheid om leunstoelreiziger te zijn, is toegangspoort tot emoties die normaal nooit zo samengebald worden.

Verder noemt Dorrestein het nut van de schrijver als maatschappelijk geweten. Nu bereikt natuurlijk niet iedereen zoveel met zijn roman als Harriet Beecher Stowe, maar elk oprecht geschreven boek zet de lezer aan het denken. In 1934 schreef Dorothea Brande (*Becoming a writer*): "Fictie biedt de enige vorm van filosofie die de meeste lezers kennen, fictie registreert hun ethische, sociale en materiële normen, bevestigt hun vooroordelen of opent hun geest naar een wijdere wereld." Precies wat [Dorrestein](#) zei, afgelopen zaterdag in Trouw, over de 'gewone lezer' die onder meer leest om zichzelf, z'n medemens en de wereld waarin hij leeft te doorgronden.

Het beste antwoord op de vraag "Waarom schrijven?" schreef Brenda Ueland (1938). "Omdat er niets is wat mensen zo ruimhartig, zo vrolijk, levendig, heldhaftig en meedogend maakt, en zo wars van vechten en het verzamelen van spullen en geld. Omdat de beste manier om de waarheid te leren kennen is er uitdrukking aan proberen

te geven. En wat anders is het doel van ons bestaan dan het ontdekken van waarheid en schoonheid, en die te delen met anderen?" (*If You Want To Write*)

Ik schrijf om mijn waarheid, mijn mening te ontdekken, en omdat ik niets liever doe. En u?

31 IEMAND DIE WEG GING

Dit schreef ik naar aanleiding van de [schrijfveer](#) "schrijf over iemand die weg ging" (170707): als ik mijn eerste gedachte niet honoreer, komt de tweede gedachte van mijn publieke zelf, degene die schrijft met een gehoor in gedachten, terwijl er nog geen gehoor is, want iedereen slaapt nog, alleen de vogels gaan tekeer zonder zich om een gehoor te bekommeren. Vogels zingen niet om een boodschap over te brengen maar omdat ze zo graag zingen! Als er iemand moet weggaan is het de Censor, die wrede criticus die eerste gedachten subiet afkeurt. Hij doet zijn zegje al genoeg in kranten, tijdschriften, boeken, cursusmateriaal. Hij levert dagelijks zijn bijdrage aan ons ijzige schrijfklimaat.

Ik tikte "schrijfklimaat" laatst in bij Google. Op een oud [interview](#) met W.F. Hermans na, kwamen er alleen websites over het stimuleren van een goed schrijfklimaat in de klas. Op school word je blijkbaar nog gestimuleerd om je vrijelijk op papier te durven geven.

Ook zonder Google weet ik dat het schrijfklimaat in Nederland niet deugt. Tijdschriften bevestigen de literaire pikorde, schrijfboeken geven onaanvechtbare regels en ontmoedigende adviezen. Stel je een kookboek voor waar in staat: als u vroeger geen spruitjes lustte en nooit zwezerik hebt geproefd, vergeet het dan maar. Dan zult u nooit leren koken. Of een handwerkboek: als u niet precies ons patroon volgt, zal niemand u een handwerker noemen. Dan bent u een broddelaar met teveel verbeelding, en houd in godsnaam op met doen wat u fijn vindt ja?! Laat dat aan de professionals over!

Waarom heeft iedereen het op de arme schrijver gemunt? Waarom windt niemand zich op over de borduurster of de keukenprins? Het is geen wonder dat de meeste mensen hun innerlijke schrijver al laten weggaan voor hij een letter op papier gezet heeft. Grijp hem bij zijn kladden! Pak je schrijfveer!

32 VIVA LAS VEGAS

Afgelopen zaterdag (280707) schreef Wim Boevink – die ik bewonder – een *short report* over Las Vegas. Zelf schreef ik na mijn bezoek aan Las Vegas (2004) ook een column. Twee visies, twee versies, illustratief voor de veelzijdigheid van het genre.

*

Aanvankelijk besef je niet dat dit je straf is. Je krijgt een weelderige hotelkamer, met uitzicht op een stad in eeuwige vooruitgang. Getinte panoramavensters matigen het klimaat, bergen in de verte houden de zinderende Vallei des Doods verborgen. Geen geluid bereikt je. De tv biedt uitsluitend beelden van Las Vegas, als de uitzendingen in een totalitaire staat. Je baadt met alle beschikbare lotions en parfums, en kleedt je flatteus. Las Vegas, *here I come!* De gecapitonneerde lift brengt je naar de restaurants, diep in de buik van dit verstilde gebouw. Zacht licht, ruisende muziek. Sigarettenrook kringelt omhoog als een geurloze sluier.

Dan betreed je de Strip onder de warme nachthemel, waar dure auto's als glimwormen krioelen. Je medezondaren zijn vermomd als oppassende burgers, hun hersens gewassen, gespoeld en gedroogd. Hun wereld is zonder spraakverwarring, zonder vieze luchtjes. Venetië zonder zomerse riolen, Parijs zonder knoflookadem, Camelot zonder lijken van dode ridders, New York zonder hongerige massa, Rome zonder hongerige leeuwen. Je voeten zullen je gedachtenloos transporteren, je ogen dienen uitsluitend tot registreren, jouw hersens doen hun laatste, vergeefse poging om goed en kwaad te onderscheiden. Zondigen is goed, in Las Vegas, *Sin City*. Drink, rook, gok! Duiveltjes verleiden je: een meisje, een jongen? Zoek maar uit! Van jou, als je betaalt.

Je gaat een gebouw binnen dat zich voordoeft als een souq – zonder verminkte bedelaars, zonder stinkend, lillend vlees, zonder rauwe kreten – en parelig ochtendlicht omhult je. Je handen wegen de koele lucht van een vroege morgen. Je hersens weigeren dienst. Niets is nog wat het lijkt. Is het dag, is het nacht? Is het goed, is het slecht? Doet het ertoe?

Natuurlijk niet. Dit is Las Vegas. En je zult hier eeuwig blijven.

33 REISDAGBOEK

Natuurlijk hield ik op vakantie een dagboek bij. Naar Casablanca, naar Fes, dit mooi, dat prachtig (de Censor leest mee en streept deze loze kwalificaties door), dit zo groot en dat zo oud ... Ook de Neanderthaler leest mee en geeft commentaar: "Je schrijft dat nu zo driftig op, in de hoop dat je het later weer vóór je ziet, maar in werkelijkheid sla je ze bij

het doorlezen van oude dagboeken altijd over, die reisbeschrijvingen. Ze zijn doodsaai. Ze worden hooguit interessant als je ze redigeert, met een bepaalde lezer voor ogen. Maar dat komt er toch nooit van. Waarom zou je dan elke avond op de hotelkamer - met een lijf dat schreeuwt om slaap - nog een half uur schrijven?"

Omdat het me ankert, in die vreemde wereld, antwoord ik. Omdat het dagboek een huis voor de belevenis biedt. Alleen in mijn geschriften kan ik wonen, zoiets. Omdat ik anders na een paar dagen al totaál vergeten zou zijn wat waar wanneer was.

En reizend als een schrijver maak ik ook melding van de kleine dingen, die een land tot een vreemd land maken – de geuren, de kleuren, en hoe iemand naar me glimlacht. Als ik ooit in een verhaal een personage naar Marokko zal laten gaan, dan is mijn dagboek wel degelijk een goede informatiebron.

Jouw commentaar, Neanderthaler, sloeg op mijn oude reisdagboeken, uit de tijd dat ik mezelf nog niet als schrijver zag. Ook die dienden destijds als anker, en tevens als bewijs dat ik ergens geweest was (zoals een ander klederdrachtpopjes of beschilderde borrelglasjes meeneemt). Maar ik dacht niet vooruit, stond niet stil bij de gebruikswaarde van wat ik opschreef. Dat doe ik nu wel. Ik streep mooi en prachtig zélf door, en vervang ze door nauwkeurige details. De hippe zonnebril-op-hoofddoek-meisjes in Casablanca, de schemerige souq-steegjes in Fes, waar ezeldrijvers roepen: 'Balek! Balek!'

34 MENS DURF TE SCHRIJVEN!

Mijn dochter moest in *grade 8* een essay schrijven over *Lord of the Flies*, nu niet direct een gezellig boek voor dertienjarigen. Ze deed het uitstekend, ik kon uit haar essay opmaken wat het boek haar gedaan had. Een week later kreeg ze de gecorrigeerde versie mee naar huis, om netjes uit te typen en in te leveren. Alles wat het essay 'van haar' maakte, was er uit verdwenen. Ingeleverd werd een skelet van standaardzinnen, dankzij de *spelling checker* foutloos getypt, en goed voor een A.

Zo leren schoolkinderen in Amerika schrijven.

Als ze dan op de universiteit *Creative Writing* gaan studeren, moeten ze dat allemaal weer afleren, moeten ze proberen hun authentieke stem terug te vinden. En wat gebeurt er met kinderen die veel te zeggen hebben, maar die niet naar de universiteit gaan? Dat is namelijk het probleem met *Creative Writing* als universitaire studie: het wekt ten onrechte de indruk dat schrijven uitsluitend is weggelegd voor de intelligentsia.

Het is natuurlijk mooi dat er op de universiteit materiaal en context aangereikt wordt om het schrijven in een groter historisch en kritisch verband te plaatsen, maar ook

buiten Academia spelen mensen met woorden en vertellen ze verhalen. Dat doen ze om dezelfde redenen als mensen die zingen, muziek maken, dansen of schilderen: om hun ware zelf tot uitdrukking te brengen, om te reflecteren op hun daden, gedachten of gevoelens, om dichterbij de waarheid te komen of om schoonheid te produceren – of om simpelweg om te laten zien dat ze er wáren.

Ik geloof dat iedereen die dat wil, kan schrijven. Daarom is het goed dat we de Week van het Schrijven hebben (8-16 sept.). En misschien moeten we volgend jaar inzetten op een leuk – dat dan weer wél - Amerikaans concept: [NaNoWriMo](#): National Novel Writing Month.* NaRoSchriMa. Onder het motto: mens durf te schrijven!

*Inmiddels ook in het Nederlands!

35 TWEELINGEN

Als ik door mijn oude nieuwbouwwijk naar de supermarkt fiets, zie ik overal tweelingen. Twee dofmetalen bloempotten met in elk een grijsgroene truffid. Twee hoge vazen met oranje gespoten takkenbossen erin. Twee vierkante, witbetonnen lage bakjes met in elk een te hardroze orchidee. Twee strakke beeldhouwwerken, abstract genoeg om goede smaak te etaleren. Iedereen, overal, heeft een tweeling in de vensterbank, of zelfs twee.

Mijn vensterbank? Als je geluk hebt een dik grijs poezebeest, en anders een lege plek met natte neuzen op het glas. Een postbak. Een vaasje met houten krokusjes die ooit in een woestijnland de herinnering aan echte bloemen levend hielden. Een stapel onderzetteren en een oude trommel vol ansichtkaarten en postpapier. Smaakvol? Misschien niet. Van mij? Dat helemaal.

Wees liever een eersteklas versie van jezelf dan een tweederangs versie van een ander, zei Judy Garland, en dat is een spreuk die wij schrijvers boven ons bureau moeten hangen. Je kunt niet schrijven als je constant probeert te bewijzen dat je net zo goed (of liefst beter: hogere vazen, marmere bakjes) bent als je buurman. Je kunt niet schrijven als je je maatstaf bij anderen legt, als je er steeds aan denkt hoe je etalage, je vensterbank eruit moet zien.

Daarom was ik eigenlijk helemaal niet zo blij met de [thrillerwedstrijd](#). 'U heeft gezien hoe succesvol de firma's Blokker en Hema zijn geweest met het Tweelingconcept op de Vensterbank. Richt nu uw eigen vensterbank ook zo in, en win een prijs! Dan mag u straks een gesprek hebben met de Oppervensterbankinrichter, die u de juiste vazen zal overhandigen!'

Wat niet wil zeggen dat ik (stiekem) niet meegedaan heb ... En ja, het poezebeest komt er ook in voor. Niet met zijn natte neusje tegen het raam, maar met een hoge rug, want dat hoort zo in thrillers.

36 KORT EN ONGELUKKIG

In Schrijven Magazine (juni/juli 2007) stond het artikel "En ze leefden nog kort en ongelukkig" van Margriet Hogeweg, over kinderboeken met een slechte afloop. Op het moment van verschijnen was nog niet bekend of Harry Potter zijn nieuwste avontuur zou overleven, maar er waren al telefonische hulplijnen ingesteld voor geschokte lezertjes. Verder in het artikel een interview met Bies van Ede, schrijver van griezelboeken voor kinderen. Hij is van mening dat kinderen best snappen dat het niet echt is, wat zich afspeelt tussen de twee kaften van het boek, en dat ze dus prima kunnen omgaan met een schokkend einde als de dood van een personage. Volgens de kinderpsycholoog Vandeputte is hierbij wel een belangrijke rol weggelegd voor ouders, die af en toe even moeten checken of het goed gaat met hun lezende lieveling.

Ik heb al eerder verwezen naar het prachtige boek van mijn favoriete kinderboekenauteur Sjoerd Kuiper: *Hoofden Uit De Mist*. Hij zegt over het verschil tussen boeken voor volwassenen of kinderen: "Ik hanteer eigenlijk maar één criterium: als een verhaal slecht afloopt is het uitsluitend voor volwassenen, als het goed afloopt is het ook voor kinderen. Een jeugd kan immers nog wel eens goed aflopen, een volwassen leven nooit. Al moet je, als je voor kinderen schrijft, altijd denken dat jóúw leven toevallig wél goed af zal lopen. Dat is het geheim." En tevens: "We moeten kinderen laten zien dat het leven het waard is geleefd te worden, op ieder moment, tot in de dood."

Ik heb het gevoel dat de dooien die vallen bij Bies van Ede dezelfde slachtoffers zijn als die van James Bond. Lekker. Schieten, tieten en bandieten. Ik vraag me af of een kinderboekenschrijver niet wat meer verantwoordelijkheidsgevoel moet hebben. Maar ja. Nog eenmaal Sjoerd Kuiper: "Ik heb heel lang gedacht dat idealen de maatschappij voorstuwden, nu vermoed ik dat het uiteindelijk toch de economie is."

37 TOEGANKELIJK

Om mijn columns voeling te laten houden met de actualiteit googelde ik: "Week van de" en "Maand van de" – tussen het schrijven door hoorde ik de keukenradio zo vaak iets noemen "in het kader van de ..." volgde er weer zo'n gebeurtenis waar ik niets van gemerkt had. De kinderboekenweek wel, gelukkig, en roze lintjes waren ook door het beeld geschoten, maar de Dag van het Zien? Wereld Pijn Dag? Wetenweek? Aan het eind van het lijstje voor oktober stond een week – ongetwijfeld bedoeld tegen hoge drempels en te smalle deuren – die mij als schrijver en Schrijf!site-deelnemer de benodigde inspiratie bezorgde.

Ik lees trouw elke dag de meest actuele blogs. Elke dag opnieuw koester ik bewondering voor de schrijfveerhaiku, sympathie voor agerenden tegen taalverloedering, en plaatsvervangende schaamte voor iedereen die gillend gek wordt van de lay-out van zijn blog. Dat komt de toegankelijkheid inderdaad niet ten goede. (Ik typ mijn columns eerst in Word, copy-en-paste ze dan in Notepad, copy-en-paste ze dan op de site, en dat gaat bijna helemaal goed.)

Maar ik wil het hebben over een ander soort van toegankelijkheid. De notie dat een schrijver die gelezen wil worden zo moet schrijven dat de lezer begrijpt waar het verhaal over gaat. Ten onrechte heeft bij een aantal bloggers de mening postgevat dat literair schrijven vooral betekent: ondoorgroendelijk. Grammaticale fouten, lelijke constructies, spelfouten, kniesoren hou je bek, hier spreekt de Kunstenaar.

Terwijl ik als lezer denk: wie ben jij dan wel om mij zo te behandelen? Waarom zou ik me in godsnaam vermoeien om jou te begrijpen? Als ik wil puzzelen, pak ik wel een sudoku.

Moeilijkdoenerij heeft te maken met je imago. Ik ben niet geïnteresseerd in je imago – alleen jijzelf bent dat. Als je me iets te vertellen hebt – en dat beoordeel ik, de lezer – vertel het me dan zo mooi en duidelijk mogelijk. Een schrijver moet een lezer binnenlaten in zijn huis, zonder hoge drempels of klemmende deuren.

38 FRIS BLOED

Op 14 november 2007 wordt het [Pleidooi](#) "Educatie met Kwaliteit voor de Schrijfwereld" aangeboden aan de commissie Letteren van de Raad voor Cultuur. Hierin wordt gepleit voor een opleiding tot Docent Schrijven. Op ons Schrijf!forum staat een discussie over het vak van schrijfdocent. Volgens de deelnemers moet een goede schrijfdocent - in de woorden van een van hen - "een doorgeefluik van kennis en een aanjager van enthousiasme" zijn. Over welke kennis hebben we het dan, en waar moet de docent die vandaan halen? Er is in Nederland geen enkele opleiding voor het vak Schrijfdocent.*

Ooit bestond die opleiding wel, als onderdeel van de afdeling Theaterdramaturgie van de HKU, maar die is wegbezuinigd. Er kleefde mijns inziens wel een nadeel aan die opleiding: docenten leerden er een schat aan leuke opdrachten voor beginnende schrijvers, maar vervolgens kregen cursisten van Rodeschool tot Maastricht hetzelfde voorgeschoteld. Weliswaar weten cursisten en creativiteitscentra momenteel niet wat ze in huis halen – vanuit welke achtergrond en methodiek hun schrijfdocent lesgeeft – maar er zal in elk geval diversiteit zijn. Ik denk trouwens niet dat elke gek zich maar kan aanbieden als schrijfdocent: cursisten zullen onmiddellijk aan de bel trekken als hun dure cursus een aanfluiting blijkt.

Wat onmisbaar is, en waar het Pleidooi terecht voor pleit, is een instituut waar schrijfdocenten terecht kunnen voor (bij)scholing in pedagogiek, didactiek, en nieuwe vormen van schrijven, en voor uitwisseling van ervaring en lesprogramma's. Het instituut zou diverse vormen van aanpak moeten inventariseren en deze als cursus aan docenten aanbieden. Ook zou zo'n instituut – wat ook in het Pleidooi wordt genoemd – aan onderwijsinspectie moeten doen. Met een opleiding die het raamleerplan voor heel Nederland bepaalt, zou ik niet blij zijn. Ik ben bang dat heel wat glazen ingegooid worden als er opnieuw zo'n uniforme aanpak wordt gepropageerd. Het Pleidooi zegt niet voor niets: "Er is fris bloed in de docentenstal nodig."

* Zie hierover ook "Literair Schrijven kun je echt Leren" [Trouw](#) 161210

39 SCHRIJVERS ZIJN DIKKE EGOÏSTEN!

Binnenkort komt de titel van mijn nieuwste column op de Schrijf!-voorpagina, dus die moet voortaan smeuïger. Vandaar.

Op de Dag van de Mantelzorg gaf ik een workshop autobiografisch schrijven. Ik was net de week ervoor met een noodvaart zelf tot mantelzorger gebombardeed, en

ondervond al direct het grootste probleem: je houdt nauwelijks tijd over voor jezelf! Dat had ik meegenomen in mijn voorbereidingen. Ik had een photoshopcollage gemaakt met keistenen, voor een opdracht uit de *Journal Workshop* van Ira Progoff: maak een overzicht van de *Stepping Stones* van je leven, van de periodes waarin jij jouw leven opdeelt. Ik had mijn grote kleurpotloodendoos meegenomen en ik zag ons meditatief de etappes van ons leven inkleuren.

Voor na de pauze had ik een luchtiger item verzonnen, een oefening die meestal hilarisch begint, en cursisten met een goed gevoel achterlaat. Iedereen moet minstens 25 voorbeelden van kritiek opschrijven die hij in de loop der jaren ontvangen heeft. De smakelijkste worden omgebogen naar een positieve eigenschap. Van zo'n lijstje goede eigenschappen maken we dan een kunstwerkje voor boven ons bed. Een dagelijkse schouderklop, zeg maar.

Het was alsof ik Russisch sprak. Deze door- en doorgoede mensen keken mij niet-begrijpend aan. De levensetappes beschouwen? Bij kritiek stilstaan? Ik moest ter plekke hele andere dingen verzinnen om mijn workshop te redden.

Later bedacht ik: de ware mantelzorger is alleen voor anderen op de wereld. Stuk voor stuk zeiden ze dat zorgen hen in het bloed zat, dat ze behalve hun zieke partner ook hun volwassen kinderen en de plaatselijke korfbalclub ondersteunden. Zulke mensen denken nooit aan zichzelf. Ze zijn dan ook betere mensen dan ik. Een schrijver denkt altijd aan zichzelf, anders kan hij niet schrijven. Het is een geluk dat mijn handen nog wél iets anders kunnen. Iemand die mantel omslaan, bedoel ik.

40 HELP! SINTERKLAAS MOET NOG DICTEN!

Als u net zo bent als ik, moet u op 4 december nog 10 gedichten uit uw pen of toetsenbord persen. Ik moet dan ook nog een column presteren ... en maak dus van de nood een deugd.

Naar rijmsites surfen of in rijmwoordenboeken bladeren heeft mij nooit veel geholpen. Eindeloos denkende, schenkende Sinten die na schonken dronken worden, dit is toch wat je 't liefste wou? Ziehier een heel mooi Ding voor jou! Enzo.

Vorig jaar zag ik in de biep vlakbij het rijmwoordenboek het onvolprezen Rijmschap, door Drs. P en Ivo de Wijs. Dat werkte beter dan alle rijmwoordenboeken bij elkaar. Een goed sinterklaasgedicht staat of valt niet met de rijmklanken. Het staat en valt niet, als het een mooi ritme bezit, een natuurlijke dreun die het voorlezen tot een genot maakt, voor lezer én luisteraar. Om van de maker maar te zwijgen, die bloost van genoeg. Tadamtadamtadamtadam, tarietarietarara... En het grappige is, als je dat ritme goed in

je hoofd hebt, rollen alle tien gedichten moeiteloos in de vakjes, als knikkers onderaan de knikkerbaan in hun holletjes.

Vorig jaar koos ik, wegens tijdgebrek, voor de Ollekebolleke. Een rijmvorm die de verzen sneller uit je hoofd trekt dan je ze kunt opschrijven. Ziehier een paar voorbeelden. Doe er uw voordeel mee, ik zal er geen © bij zetten.

Wat heb ik hier nu weer?
Pakje licht als een veer,
past nog geen panty
of pantykous in.

Kind ik verzeker je,
onzwaargewichtigheid
is van de mooiste ca-
deaus het begin!

Ringetjes dingetjes
slingertjes balletjes
zilver en goud en ook
eng slangenleer

In het tehuis van jouw
oorbellencollectief
was nog net plaats voor een
stelletje meer.

Jij houdt van taalgrapjes
dichtkunstjes, woordenspel,
no pun in ten did, je
weet wat ik meen.

Sint is het met je eens:
taalvirtuositeit
is een heel boek waard. Hier
heb je er één.

Maar denk er nu wel om: zeslettergrepigheid is voor de zesde lijn een ferm gebod!

41 HELLA LAAT HAAR HOOGTEPUNTEN ZIEN (=PLAGIAAT!)

Ik heb al eens verteld dat ik mooie woorden spaar, op de koelkast. Twee recente - mobilisten en krijsvrij - wil ik u niet onthouden. In de categorie "interessante namen voor personages" gaat de hoofdprijs van 2007 naar IJsbrand Juffermans.

Ook stijbloempjes spaar ik, en die nemen vel over heen toe (plagiat!), de laatste tijd. Leren mensen geen standaarduitdrukkingen meer op school? Hebben ze massaal een enge woordziekte onder de gelederen?

Het belangrijkste criteria om in het stijbloemenboek te mogen worden opgenomen, is dat van de klok en de klepel. Er luidt iets, maar wat en waardoor? Ik sta soms werkelijk met mijn ogen te klapperen, als ik hoor wat mensen uit hun duim schudden.

Dan denk ik: zijn de knoppen doorgeslagen? Moet onze taal nu zó voor het ootje gehouden worden? Natuurlijk speelt een belangrijk element dat er geld op de plank moet, maar hier moeten we echt een halt tegen roepen. Straks kunnen we er kop noch kont meer aan vastknopen.

Misschien een boete uitschrijven bij elke foutieve publieke uitdraging? Met de politie de zee ingaan? Dan zullen de gemoederen extra oplopen, daarvoor mogen we onze borst opmaken, maar dit loopt werkelijk de klauwen uit. Het verslag van de doping van het nieuwe prinsesje bijvoorbeeld kon ècht het daglicht niet weerstaan, terwijl die verslaggeefster toch uit goeden huize komt. Waarom sturen ze zo iemand niet uit de laan?

Ik pleit voor een industriebrede taalpolitie. Ik zie de agenten al langs radiostudio's en krantenredacties razen, op oude motoren, met zo'n leren helm en googles op, om taalcriminelen ongenadig op hun vet te geven. Hard, maar we weten allemaal dat de tering voor de nering uitgaat.

Maar ik vrees dat daar wel niets van zal komen, we zullen wel tot na Sint Juttemis in het onzekere gewist worden.

Als martelaarster voor de goede zaak wens ik u in Kerstige Pretdagen en een Nieuw Geluksjaar.

42 EEN SCHRIJVER KAN NIET ZONDER DAGBOEK

Toen ik onlangs werd [geïnterviewd](#) over mijn dagboek, stond ik er weer eens bij stil hoe 'n vreemd fenomeen het eigenlijk is. Voor mij dan. Als ik een paar dagen niet schrijf, word ik chagrijnig. Dan kom ik niet thuis bij mezelf, dan weet ik niet meer wat ik denk. Het is elke keer opnieuw het vastleggen van mijn omlijning: dit ben ik, zo zie ik er van binnen uit, hier woon ik, dit is mijn wereld – mijn gedachten-, ideeën- en meningenwereld – , hier schrijf ik op wat ik denk. Ik kom er al schrijvend achter wat ik

denk, wat ik voel. Voor mij is taal geen inadequate woordengevangenis, maar juist het heldere licht dat in mijn kolkende binnenste schijnt.

Op papier verschijnt wie ik ben, op papier verschijnt wat ik te zeggen heb. Het dagboek is de kweekvijver, de proeftuin, waar ideeën geboren worden, waar zinnen verschijnen die bruikbaar zijn. Als ik geluk heb, zoals nu, schrijf ik iets in de trant van "oja, ik moet ook nog een column schrijven" en hoef ik alleen nog maar de letters op de regels te laten vallen. Of stonden ze er al, in onzichtbare inkt? Zoals de beelden van Michelangelo zich al in het marmer bevonden? Maar hij moest ze bevrijden, met hamer en beitel en bloed, zweet en tranen. Mijn letters lijken wel neer te dalen als zo'n ijle sneeuwbuï, stil en vanzelf sneeuwt het dagboek vol, met prozaïsche mededelingen over was en boodschappen, en met filosofische beschouwingen over sneeuw en taal.

Het gaat net zo vanzelf als dromen, en net als bij dromen weet ik later helemaal niet meer wat ik geschreven heb. Achteraf blijkt ik altijd wijzer dan ik dacht. Mijn betere ik, ook dat is mijn dagboek. Als ik één goed voornemen mag aanbevelen ...

43 SCHRIJVER, WEES JE EIGEN JUF! (OF MEESTER)

Onder de kop Juffenpositie ontspoon zich de afgelopen weken op het Schrijf!forum een discussie over het beoordelen van elkaars werk. Ik droeg daaraan bij met het vragenlijstje dat ik gebruik in mijn werk als schrijfdocent. Het is geen lijst met 'objectieve' criteria, die je kunt afvinken om tot een cijfer te komen. Het is een lijst aan de hand waarvan ik onder woorden kan brengen wat een verhaal met me doet, en hoe de schrijver dat heeft bewerkstelligd.

Met 'objectieve' criteria (zaken als spel-, grammatica-, tijd- en perspectieffouten uitgezonderd) kan ik geen tekst becommentariëren. Ik wil elke schrijver op zijn eigen merites beoordelen. Voor een tachtigjarige in een autobiografiekلاس ben ik milder dan voor een dertiger die zich de nieuwe Grunberg vindt.

Het subjectieve criterium smaak speelt altijd een belangrijke rol. Daar is niets mis mee! Als schrijver bewonder je bepaalde genres en bepaalde auteurs. Beide hoeven volstrekt niet hoog-literair te zijn. Je kunt dol zijn op streekromans of science-fiction, en je daarin willen bekwamen. Wat er toe doet, is weten waar het aan ligt dat je de ene schrijver in dat genre goed vindt, en de andere niet. Dáár leer je van.

Je moet leren van de schrijvers van wie je houdt, maar schrijven als de schrijver die je bent. Vertrouwen krijgen in je eigen oordeel. Vragen zijn zinvol wanneer jij de antwoorden erop meeweegt in jouw oordeel. Zelf stel je misschien andere vragen, over

taalgebruik of ethiek, over spanning of kloppende feiten. Zolang het maar een oordeel is dat jij – aanvankelijk instinctief, later goed doordacht – kunt onderbouwen.

Tenslotte moet je jezelf toestaan te vinden wat je vindt. Niet: "Ik moet houden van Glass, Haneke en Meijssing." Nee. "Ik houd van Verdi, Sissi en Saris." Of "Ik houd van Aimee Mann, Visconti en Divakaruni." Punt.

44 GEEN INSPIRATIE

Mijn hoofd is een lege fabriekshal. Ik loop er rond en probeer te bedenken wat ik hier zoek. Waarom is het zo stil en geurloos? Niets geeft antwoord. Er is niets waar mijn blik aan blijft hangen. Hoge, grijze muren, bovenin een rij vuile ramen die grijs licht doorlaten. De vloer van hobbelig beton glijdt geluidloos onder mijn stappen weg. Geestdodend is de ruimte. Met gebogen hoofd sta ik midden in de hal.

Met een ruk kijk ik op. Mijn ogen gaan in de richting van het geluid, dat de stilte is komen verbreken. Het zwelt aan. Het is muziek die ik ken: het eerste koor van Die Schöpfung van Haydn, over de geest Gods die zacht murmelend over donkerblauwe wateren zweeft. Over de stem die zegt: 'Er zij licht.'

Bliksemend en donderend zingt het koor: 'Und es ward Licht!'

Verbijsterd kijk ik om me heen. De wanden van de hal zijn bedekt met mysterieuze mozaïeken, die glinsterend zicht bieden op een wereld van geluiden en geuren. Onder mijn voeten liggen kleurige stenen in felgroen gras. Een warme wind beweegt mijn haar en ik wilde dat Genesis nog niet geschreven was. Dan kon ik het schrijven.

Want opeens weet ik waarover ik schrijven moet, mijn leven lang. Over licht en kleur, over muziek en de wind door de bladeren van de bomen die om me heen beginnen te groeien. Over de mensen die tot leven komen in het mozaïek, en me hun verhalen vertellen. De rode pen ligt in mijn hand en schrijft wat

ik niet dicteer.

Ik zie het schilderij van Caravaggio voor me waarop een engel de knoestige hand van Mattheus vasthoudt om hem te leren schrijven.

Dat is wat er gebeurt. Noem het een engel. Noem het 'de geest krijgen.' Noem het een ingeving. Noem het bezieling, noem het alle synoniemen uit het woordenboek, ze betekenen allemaal hetzelfde: inspiratie krijgen is een goddelijk moment.

45 HERINNERINGEN, DROMEN, KIJKDOZEN

Voor mijn autobiografiecursus heb ik een verzameling oude foto's, die ik op tafel uitspreid zodat alle cursisten er een uit kunnen kiezen om over te schrijven. Al associërend komen er allerlei herinneringen boven.

Zelf koos ik een foto van een tienerkamer, uit eind jaren vijftig. Die deed me heel sterk aan een kijkdoos denken en van dat idee kon ik niet loskomen. Inmiddels heb ik geleerd dergelijke hardnekkige beelden te vertrouwen, ze komen niet voor niets, en ook nu werd opeens de correcte herinnering naar voren geschoven: zo'n kijkdoos had ik gemáákt! Een tienerkamer zoals ik hem mij droomde, compleet met pickup (van een lucifersdoosje, denk ik) en echt grammfoonplaatje (geknipt uit zo'n reclamesingletje, ik voel de schaar nog door het vinyl gaan), waarschijnlijk in zijn geheel aangereikt door de folders met Barbie- en Skipperkleertjes. Zo'n kijkdoos is een driedimensionale droom, dat maakt het zo heerlijk om er aan te werken. Ik wilde voor deze ook beslist geen rood crêpepapier in het deksel. Geel moest het worden, zonnig en vrolijk zoals het leven zelf worden zou, als ik maar eenmaal zo'n kamer had.

Ik herinner me nog een andere kijkdoos: de zee. Met blauw en groen crêpepapier creëerde ik de onderwaterduisternis, en visjes in felle kleuren hingen onzichtbaar bevestigd aan het wateroppervlak. Andere doken op uit de raadselachtige golven die de bodem omwoelden, gevaarlijke beesten, haaien en inktvissen zó uit een avontuur van Sjors en Sjimmi geroofd. Ik weet nog zo goed hoe de hele kamer vervaagde, hoe ik midden in die zee mijn kijkdoos zat te maken.

Zo moet schrijven ook gaan. Jezelf onderdompelen in de fictieve wereld, daar rondzwemmen, kijken, en alles noteren wat je waarneemt. Met een groep schrijven geeft daar nog een extra dimensie aan. Dan is ieder in zijn eigen onderzeetje, al die werelden golven en borrelen, en de scheppende energie is voelbaar.

46 BROOD EN ROZEN

In het kader van 8 maart (Internationale Vrouwendag) moet ik weer eens een knuppel in het hanenhok gooien. Hanen kunnen helemaal niet gezamenlijk in een hok, maar dat terzijde.

In de cpnb-top 100 van 2007 staan 42 romans van schrijfsters en 28 van schrijvers. Een beetje Haan werpt nu acuut tegen dat de vrouwtjes immers veel meer lezen. Dat zijn natuurlijk die verwende prinsesjes, die halve dagen werken en verder op de bank zitten met thee, chocola en een boek.

Oh nee, ik vergis me. Dat is niet een Haan, die ik daar hoor, het is mevrouw Opperhoen Zelve! Wie haar mannelijke standpunten met betrekking tot de invulling van het leven niet deelt, is per definitie een verwend prinsesje. Hobby's, ontspanning en vriendinnen – abject en infaam, om daar tijd voor te willen overhouden. Hoe haalt een vrouw het in haar hoofdje om het leven deels te willen besteden aan zaken die geen geld opleveren? Dat wil zeggen: geen salaris. Want geld opleveren doen ze natuurlijk wel, de romanlezeressen. Op de gezondheidszorg zullen ze alvast een veel kleiner beroep doen. De maatschappij zou minder hectisch en onpersoonlijk worden als meer mensen hun voorbeeld volgden. (Files oplossen? Meer lezen!;)

Het is kortzichtig om de waarde van bezigheden uitsluitend af te lezen aan de moneymeter. Lezen is goed voor de algemene ontwikkeling, lezen is klimaatneutraal, lezen verhoogt begrip en tolerantie, lezen geeft rust of zet aan tot weloverwogen actie.

De hele wereld zou erop vooruitgaan als geld niet langer de enige maatstaf was. Als de vraag "wat levert het op?" niet langer uitsluitend in dollars of euro's werd beantwoord. Welbevinden en naastenliefde, misschien kunnen we daar mee beginnen.

Als we over vele jaren eindelijk doordrongen zullen zijn van het feit dat het mannelijk economie-model de aarde naar de afgrond voert, zal misschien ook de literatuuropvatting veranderen. Verwende prinsesjes zullen dan niet langer de boventoon voeren in het hanenhok van de literaire canon.

47 ROMANS? ZONDE VAN MIJN TIJD

Goeie truc van gastblogger Wieprich, zo'n vraag/stelling op de home-page, het aantal reacties schiet omhoog. Vooral bij die laatste: is non-fictie het achterlijke broertje van fictie? Terecht merkt Wiep op, dat hij op Schrijf! wel die indruk krijgt. Dat geldt trouwens

in literair Nederland als geheel. Af en toe wordt een non-fictieboek een hype (Geert Mak, Pim van Lommel, Douwe Draaisma) maar recensenten beoordelen voornamelijk belletristiek.

Voor veel lezers is het precies andersom. Hoe vaak hoor ik niet iemand zeggen: 'Ik lees nooit romans. Zonde van mijn tijd. Ik leer liever iets. Ik lees liever over de werkelijkheid.' Dat is grappig. Fictieschrijvers liegen alsof het gedrukt staat, maar non-fictieschrijvers zijn blijkbaar boven alle twijfel verheven. Alsof de non-fictieschrijver niet net als de fictieschrijver zijn persoonlijke waarheid vormgeeft. Wetenschap is nooit waardenvrij. Ook de Jong zegt in dit verband: 'Ik voel dat ik veel dichterbij de "waarheid" kom, het wezenlijke van mijn leven en van het leven, wanneer ik fictionaliseer.'

'Er zijn twee soorten schrijvers: zij die je aan het denken zetten en zij die je aan het twijfelen brengen', zei Brian Aldiss. Er zijn wel meer categorieën aan te wijzen. Schrijvers die het denken dichttimmeren, bijvoorbeeld. Of schrijvers die tot actie aanzetten. Schrijvers die in slaap wiegen of schrijvers die mee op reis nemen. Schrijvers die met mooie woorden verhullen dat zij niets te melden hebben. Schrijvers die zich opwinden maar daarvoor geen adequate woordenschat bezitten.

Het onderscheid tussen fictie en non-fictie is als het onderscheid tussen bed en tafel. In het ene droom je, aan de andere werk je. Allebei even belangrijk. Timmerman en schrijver moeten zorgen voor een hecht doortimmerd eindproduct, en verantwoording nemen voor de impact ervan op de gebruiker. Of om met een laatste citaat mijn verzoek op non-fictiewijze autoriteit te verlenen: 'Wat geschreven staat is alleen waardevol als het kan gelezen worden als handleiding bij het leven, als handleiding bij de mens.' Aldus Gerrit Komrij.

48 SCHRIJVEN? STEL JE NIET AAN ZEG!

schrijfveer 260308: schrijf over betrappt worden

Betrapt worden, je betrappt voelen bij het schrijven – gauw het schrift dichtslaan, een window met financiële administratie aanklikken – alsof het een schaamtevolle bezigheid is, in plaats van iets om trots aan te kondigen: 'Ik ga nu schrijven hoor, tot straks!' Dat heeft te maken met de gedachte dat je denkt dat zij wel zullen denken dat jij op de idiote gedachte bent gekomen dat je wilt schrijven, nou jaaa zeg, hoe kom je erbij? Je denkt toch niet serieus dat jij dat kan?

Nee, ik denk serieus dat ik dat wil! Dáár gaat het om.

Julia Cameron zegt het zo mooi: 'God, ik neem de kwantiteit voor mijn rekening, zorg jij voor de kwaliteit?' Schrijven, zonder afkeurende stemmen in je hoofd. Enkel en alleen omdat jij dat wilt. Je hoeft niet eerst te bewijzen dat je daar tijd aan 'mag' besteden (van wie, trouwens?). Dat is fysiek onmogelijk!

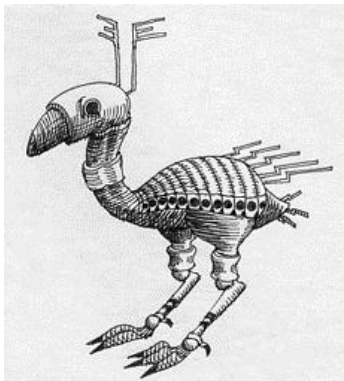
Alleen kinderen mogen oefenen. Grote mensen moeten alles in een keer kunnen, daarom doen ze zo geheimzinnig, daarom voelen ze zich betrappt. Want natuurlijk kunnen ze het niet meteen. Het is als alles wat je moet leren, autorijden bijvoorbeeld. Heel veel doen, oefenen, onder leiding. Theorie leren. Een examen afleggen dat zegt: je kunt het goed genoeg, je mag doorgaan.

Een schrijfexamen kan heel klein zijn: een compliment van iemand die jij als kritisch kent, een mooi cijfer op een verhaal dat je inlevert voor een cursus, een gedicht waar je zelf tranen van in je ogen krijgt. Opbouwende suggesties van medebloggers die je werk optillen naar een hoger plan.

Niemand zal tegen je zeggen: wat? Jij in een auto? Denk je dat je Michael Schumacher ooit zult inhalen? Natuurlijk niet. Je kiest je eigen auto, je eigen weg, je eigen bestemming. Je weet dat je niets hebt om je voor te schamen.

49 DOOD AAN DE STRONTVERKLIKKER!

Hemingway noemde hem zijn innerlijke strontverklikker (*a built-in, automatic crap detector*, in een [interview](#) uit 1954, gepubliceerd in de Atlantic Monthly van augustus 1965): de Censor die huist in iedere schrijversgeest.

De kunst is, om hem van werkgever in werknemer te veranderen. Als de Censor je werkgever is, dan zegt hij dezelfde dingen die je je leven lang van de buitenwacht hebt gehoord. Stel je niet aan, je kunt niet spellen, niemand zit te wachten op wat jij te vertellen hebt ... Je ervaart hem als een kritisch alter ego, maar zijn woorden zijn geleend van alle mensen die jij in de loop van je leven de macht gegeven hebt. Eerst omdat je niet anders kon – je was nog een kind – en later omdat je niet beter wist: autoriteit buiten jezelf plaatsen was een tweede natuur geworden.

Maar nu ben je groot, en nu wil je schrijven. Nu moet je je Censor de baas worden. Leer te schrijven zonder dat hij het in de gaten heeft, bijvoorbeeld door het 's morgens eerst te doen, voor de Censor wakker is. Let maar op: pas halverwege de derde bladzij

komt hij opeens aanzetten, het rode potlood in de aanslag. Luister goed, wat zegt hij? Wiens woorden zijn dat? En kijk dan eens goed, hoe ziet hij – of zij – eruit? Als een grijze schooljuffrouw? Als een driftige meester met morsmouwen en een aanwijsstok? Die van mij is een vogel van smeedijzer, met een ijzeren snavel die in mijn oor pikt, en ijzeren klauwen die zich in mijn schouder boren.

Goedemorgen Censor, zeg ik beleefd, je bent een beetje vroeg. Ik schrijf dit eerst even af, en dan kijken we het samen na, goed?

Want voor de revisie heb ik hem wèl nodig. Dan waardeer ik hem zelfs, want als strontverklikker is hij onvervangbaar. Hij zet de puntjes op de i en de streepjes door de t. Wanneer ik dat wil.

herkomst [afbeelding](#)

50 KOFFIEMELK IS MOEILIK.

Een mooiere eerste zin vind je niet gauw. Dat is de verrukking van het geven van een workshop: er zit altijd iemand tussen met een groot talent. De anderen doen het ook goed, natuurlijk, de Heldenreis is een vruchtbaar concept. Zij zullen een langere weg moeten afleggen voor ze op het niveau zijn van deze jonge schrijver. Introduceer je personage, zo luidde mijn opdracht, op een manier die hem direct karakteriseert. Zie hem voor je als een acteur op het toneel. Het doek gaat op, en de toeschouwer ziet meteen wat voor vlees hij in de kuip heeft.

Een voor een lazende deelnemers hun eerste scène voor. Geheel conform de opdracht begonnen de meesten in de trant van "Elsa staat voor het raam en geeft de plantjes water. Zorgvuldig plukt ze de bruine blaadjes af." Of "Jan sleutelde in de schuur aan zijn motor." Gewoon, duidelijk: plaats en activiteit. Niks mis mee.

Waarom sprong mijn hart dan zo op bij "Koffiemelk is moeilijk."? Omdat dit een stap verder is. Ik weet niet of deze schrijver zijn hoofdpersoon al kende, of hij misschien al bezig was aan een echt boek over hem. Maar deze eerste zin duikt meteen in het hoofd van iemand, geeft met drie woorden accuraat weer hoe hij functioneert of liever: niet functioneert. We staan met hem voor de schappen in de supermarkt, lezen met hem het boodschappenlijstje dat voor iedere boodschap alle details beschrijft. Een pak macaroni. Vluggokkend. Merk: Honig. 250 gram. Onderaan het briefje heeft iemand nog gehaast

gekrabbeld: koffiemelk. Zonder nadere uitleg. Dan zijn er opeens tientallen varianten: merk, verpakking, vol, halfvol, light, miniflesjes, halve liters ...

Ik hoop dat je dit leest, jonge schrijver. Je naam weet ik niet meer, maar ik voorspel dat je boek ooit in de winkel zal liggen. Laat je het me dan weten?

51 LOCATIE LOCATIE LOCATIE!

Schrijfveer 160508: "schrijf over een plek die je kent, maar niet goed." Dat is een onmogelijke opdracht, tenminste voor een fictieschrijver. Door en door moet je de plekken kennen waarover je schrijft, of je ze nu kent of niet.

Als oefening is het wel een goede opdracht. Schrijf een verhaal dat speelt in een stad die je niet kent. Emmen bijvoorbeeld, Hengelo, of Roermond. Drie steden waar ik nooit geweest ben. Wil ik een verhaal daar laten spelen, dan moet ik onderzoek doen. Op Internet snuffelen in locale kranten, gemeente-sites, weblogs en noem maar op. In de bibliotheek zoeken naar een reisgids of nog liever een toeristische video. Maar dat is niet genoeg. Zo kan ik de sfeer van zo'n stad nooit goed genoeg neerzetten. Zo'n locatie is dermate concreet, en onder het lezerspubliek zitten zoveel potentiële Emmenaren, Hengeloërs en Roermonders, dat ik geheid door de mand val bij een kleine fout.

Anders ligt het als ik besluit dat een hoofdpersoon naar, zeg, Thailand gaat. Ik ben er nooit geweest, maar ken het van vele beelden op tv, ik ken het eten, ik ken Thaise mensen. Dan kan mijn hoofdpersoon wel even ergens op zo'n strand neerstrijken, of op zo'n markt met al die bootjes. Lees maar eens een boeketreeksje, daar doen ze dat aan de lopende band.

Maar het beste is om te schrijven over plaatsen die je kent als je eigen huis. En je dan constant te realiseren dat je lezers nooit in jouw huis geweest zijn. Niet: *write what you know*. Nee, schrijf over wat je wilt weten, met behulp van alle plaatsen die je wel goed kent. En mocht je toevallig in Roermond, Hengelo of Emmen belanden, schrijf dan op wat je daar opvalt. Zo voeg je plaatsen toe aan je locatieverzameling, en dan volgen de verhalen vanzelf.

52 IK WORD SCHRIJVER ALS IK GROOT BEN

De stukken van Zwaanhilde over het schrijven der jeugd brachten in mij een stroom herinneringen naar boven. Zoals het verhaal (het begin van een boek) dat ik schreef over een meisje met een verlaafde vriend. Beste Vriendin had pas een cassetterecorder gekregen, en we namen op dat ik mijn boek voorlas. Komt haar grote zus binnen, luistert, vraagt; 'Oh Hella, mag ik dat boek alsjeblieft lenen?'

Ik herinner me exact de slotwoorden van een opstel dat ik schreef over Anne Frank, toen ik tien was. Ik wist dat ik ze opschreef uit effectbejag, al kende ik het woord tearjerker niet. 'Fantastisch!' schreef meester Tieks eronder, en gaf me een tien. Een ander opstel, over een krokodil die zich lag te vervelen in de dierentuin, kreeg ook een tien, vanwege de biologische feitjes over specifieke krokodillen die ik had verwerkt in het verhaal.

Mijn eindexamenopstel werd minder hoog gewaardeerd. Ik koos het onderwerp 'Hoe vrij zijn we werkelijk' en schreef over alles wat me bezighield, alles waar ik in mijn dagboek over tekeering. Dit onderwerp lag zo dichtbij me dat ik alle regels voor een rationeel betoog vergat. Hoe volwassen voelde ik me tijdens het schrijven, hoe zeker van mezelf, van wie ik was en wat ik belangrijk vond. In die hete, zonnige gymzaal, omringd door het gekras van pennen, het gezucht van medestudenten, voelde ik me absoluut gelukkig.

Beste Vriendin mocht eens van haar opa een ouderwetse typemachine lenen, en daarop typte ik mijn verhaal over Jild en Mara (namen van personages vergeet ik nooit), die door Frankrijk trokken in een VWbusje. Ik vond het pasgeleden terug, op de zolder van mijn ouderlijk huis. Zelfs toen deed ik al dingen goed: veelzeggende details, mooi woordgebruik – en ik herinner me het gemak waarmee het verhaal het papier op stroomde. Als het zo soepel gaat, is het meestal goed. Ik was schrijver ver voor ik bedacht dat ik schrijver wilde worden.

53 RAZERNIJ EN PARELS

Mijn dochter moest een "betoog" schrijven voor Nederlands, en ze las het mij voor. Het viel me op dat ze de argumenten tegen haar eigen stelling veel beter van tegencommentaar voorzag dan ze haar eigen pro-argumenten fundeerde. Met veel meer

vuur sprak ze ze ook uit. Ja maar mam, het is ook veel makkelijker om dwars te zijn. Als ze iets van haar betoog heeft geleerd is het dat.

Julia Cameron brengt het zo onder woorden: *anger is fuel*. Woede is de brandstof waarop de schrijver loopt. Alleen dan schrijf je op je best, als je schrijft over iets dat je werkelijk kwaad maakt.

Hij kan wel eens met je op de loop gaan, deze woede. Met een druk op de knop is het fantastisch verwoorde venijn naar een inbox gezonden, en in plaats van opluchting in de eigen ziel brengt het zorg en onrust. Misschien word ik vannacht in mijn bed vermoord, misschien vind ik morgen een juridische aanklacht aan mijn broek die nu nog stil over een stoel hangt. Rusteloos woel ik, en herhaal de prachtige volzinnen vol haat die me zo moeiteloos uit de vingers rolden. Moeiteloos vul ik de argumenten aan, in nog meer gedragen vocabulaire, nog meer steendure woorden.

Want hoe bozer ik word, hoe duurder mijn woorden. Hoe duurder ik mijn ziel verkoop – door me weer te laten verlokken tot tegenweer, terwijl ik weet dat mijn woorden, hoe duur en duidelijk ook, niet zullen worden begrepen door de ontvangende partij – hoe meer het mezelf kost.

Woede is een te dure brandstof. Wie bindt mijn handjes vast als ze op de send-knop willen drukken, wie fluistert mij tijdig in: maak er fictie van. Zet het om in kunst. Gooi je paarden niet voor die zwijnen, rijg van je paarden een column.

Ik zal deze maar boven de computer ophangen.

54 KATTEN OP DE CONCURRENT

Natuurlijk heb ik een abonnement op het tijdschrift Schrijven, al voelt dat als winkelen bij de concurrent. Het is nu eenmaal het enige blad over schrijven, en dat is tevens het grootste nadeel ervan. Ik vind het nogal zelfverzekerd van toon, terwijl er legio artikelen in staan waarbij ik legio kanttekeningen heb (de fraaie tekstbeoordelingen van Yke Schotanus, Atze van Wieren en Remco Ekkers niet te na gesproken).

Onlangs was er hier op de site alweer een discussie over literair debuteren aan het handje van Paul Sebes. Als Sebes je manuscript ziet zitten, wordt het een bestseller. Zijn adviezen navolgen betekent: grote kans op commercieel succes. Of je er een groot schrijver van wordt, staat te bezien.

In het juni-nummer van Schrijven wordt Het Tulpenvirus besproken, van debutante Daniëlle Hermans. Zij noemt zich "een van de gelukkigen" die door Sebes werden uitgekozen. "Na behoorlijk wat aanpassingen op zijn advies is hij met het manuscript de

boer op gegaan." Naast het artikel een fragment uit het boek, een zogeheten literaire thriller. Met zinnen als "De tulpen waren minutieus en tot in de details weergegeven" en "ze waren prachtig en met zo veel liefde gemaakt, dat niet alleen hun schoonheid bij elke bladzijde die werd omgeslagen meer en meer tot hen doordrong, maar ook de kracht die de tulpen in al hun eenvoud uitstraalden ..."

Een monster van een zin, een monsterlijk pleonasme, en qua perspectief ook niet helemaal jofel. En dat alles, zo begrijp ik, op advies van Sebes, gevolgd – ook nog - door redigeerwerk van de uitgever. In het artikel wordt geen enkele kanttekening geplaatst bij de bewuste tekst, die mij er in elk geval van weerhoudt het boek te gaan lezen.

Gelukkig adviseert een aantal bladzijden verderop Heidi Aalbrecht: "Ook als je boek wordt uitgegeven, kun je er maar beter zelf voor zorgen dat de tekst goed is." Onderbetaalde correctoren noch overbetaalde literaire agenten halen dergelijke missers er blijkbaar uit.

55 MUZE EN GEWETEN

So cheap, it's almost free! schreeuwden de reclameborden bij de opruiming van het Londense warenhuis Selfridges. Bijna gratis, je moet maar durven. Mijn begeerte werd gewekt door een schrijfboek van oranje leer, met een oranje juweeltje als een modern bijbelslotje. £89 kostte het nu, in de opruiming.

De volgende dag vond ik bij Harrods twee prachtige schrijfboeken met *British Museum decor*, voor £5,95 per stuk. Kijk, dat is een prijs die je niet belemmert de bladzijden te vullen. Want wat zou je in vredesnaam moeten schrijven in zo'n juweel? Fraaie sonnetten? Verslagen van diners en bals? Onvertogen woorden in geen geval, en maatschappijkritische overpeinzingen al helemaal niet.

Schrijfboeken zijn belangrijk. De papiersoort, de grootte van de bladzijden, alles werkt mee om inspiratie aan te boren en de juiste vorm te vinden. Als een dagboek te smal is, duurt het veel langer voor het vol is dan bij zijn A4-soortgenoot, lange regels leiden tot langere betogen, tot uitgebreidere beschrijvingen, tot meer diepgang, is mijn ervaring.

Er zijn ook schrijvers die zweren bij doodgewone schrijfblokken. Alles wat maar enigszins naar luxe riekt, geeft hen het idee dat het geschrevene in een keer goed moet zijn, doorkrassen en kliederen taboe.

Zelf vind ik dun papier verschrikkelijk – het geeft me een gevoel van armoe, van goedkoopte, alsof mijn woorden zo weinig waard zijn dat het eerste het beste kladblaadje volstaat. Een mooi schrijfboek daarentegen is in evenwicht met de rijkdom die ik in me voel. Ik doe mijn *writing practice* altijd in de grootste schrijfboeken, met een fijnschrijver

op zacht papier, dat de inkt gulzig opzuigt. Bijna vanzelf verschijnen de woorden, ik hoef nauwelijks te krassen en helemaal niet te kliederen. Zo'n schrijfboek is een ritueel – ik sla het open en de muze zit aan.

Bij het oranje schrijfboek zat alleen mijn geweten op de rand van de vitrine, en toverde mij de gruwelijke armoe van de Londense buitenwijken voor ogen. Buiten heb ik meteen een *Big Issue* gekocht.

56 LONDEN OF PARIJS?

Mijn vakantie bestond uit twee stedentrips: Londen en Parijs. Naar Londen had ik *A thousand splendid suns* mee als avondlijk leesvoer, maar dat had niet gehoeven. Ik was vergeten hoe heerlijk Engelse tv is, met warme dorpsseries en geestige programma's over film of mode.

Naar Parijs moest ik, vond ik, wel een Frans boek meenemen. In vertaling dan altijd. Philippe Claudel werd het, met *Grijze Zielen*. Een boek dat de hemel in geprezen werd.

Ik vond, dat de auteur een goedkoop spelletje speelde. De hoofdpersoon is het verhaal van zijn leven aan het opschrijven, in de ikvorm. Maar hij doseert zijn informatie zo, dat het een speurdersroman wordt. Terwijl het doel van de ik-figuur is, eindelijk te bekennen wat hem zijn leven lang bedrukt heeft. Het boek zou daarmee moeten beginnen: (ik zal het niet voor toekomstige lezers bederven) "Ik heb dit en dat gedaan, mijn geweten kreeg levenslang, en nu moet ik het opschrijven. Daarmee hoop ik de lezer en mijzelf te laten inzien hoe ik dat heb kunnen doen, wat er zich allemaal afspeelde in mijn leven, en mijn dorp, destijds."

Maar Claudel heeft de gekwelde man als een marionet aan touwtjes, Claudel heeft een spanningsboog nodig, en creëert die op de allergeedkoopste manier die er is: ik weet het wel maar ik zeg het lekker niet. Toch grepen de vertelde gebeurtenissen me wel aan, en van mij kreeg de man zijn begrip alleszins.

Ik had het snel uit, en kocht toen een Engelstalig boek: *The lollipop shoes* van Joanne Harris. Vervolg op *Chocolat*. *Need I say more?* Direct viel me het grote verschil in toegankelijkheid op tussen beide boeken. Dat weerspiegelde mijn ervaring van beide steden. Londen is met bloeiende voortuintjes en vrolijke voordeuren ook veel toegankelijker dan Parijs, met zijn eindeloze vijfhooge classicistische gebouwen. waar een norske rij bellen een donkere deur bewaakt.

57 FAMILIEVERHALEN

Op duistere wijze ben ik plotseling gegrepen door een nieuwe hobby. Of misschien is het een virus: het stamboomvirus. Ik kan niet meer stoppen, zit tot diep in de nacht al die Jarichs, Gerlofs, Meinkes en Joldous uit te vogelen. Heb geen tijd om te werken, of een column te schrijven. Een enkele tak blijkt tot middeleeuwse ridders terug te voeren, ik begeef me in bibliotheken waar meneren op leeftijd aan hetzelfde virus lijden en lees ademloos over strooptochten en brandstichtingen (even schieten Rwanda of Georgië door mijn hoofd).

Ik lees over meesters en dominees, bakkers, beurtschippers en bierbrouwers. Steeds kom ik hem weer tegen, die bierbrouwer, hij levert bier bij begrafenissen. Dat zijn vrolijke rekeningen vergeleken met de huur van een doodslaken.

Het zijn simpele namen en jaartallen, maar ze spreken van tragedies. Drie zonen en een echtgenoot: allemaal dood in dezelfde maand en bij mijn weten was het geen oorlog. Een derde echtgenote die sterft in het kraambed, een man blijft achter met alweer een moederloze baby die het toch tot mijn voorouder weet te schoppen.

Het zijn oude meneren, in de bibliotheek, en ik ben ook al bijna een oude mevrouw. Ik kan mezelf wel voor m'n kop slaan dat dit virus pas toeslaat nu alle grootouders dood zijn. Wat hadden ze me kunnen vertellen! Niet voor niets werd oma grappend "Het Nieuwsblad Van Het Noorden" genoemd. Zij wist alle verhalen waarvan ik nu alleen nog de skeletten opgraaf.

Maar wie belet mij de skeletten opnieuw met vlees te bekleden? Met een zachte huid

en dikke krullen? Met lange japonnen of houten klompen?

Ze heeft zich steeds in een hoekje schuilgehouden, maar ze is er al die tijd bij geweest: de schrijver die materiaal verzamelt. Zo worden verhalen geboren, of liever: gezaaid. Fascinaties incarneren, meer is het niet, schrijven.

58 TAALFOUTEN ZIJN HEEL ERG!

Zijn taalfouten erg? Het was een *poll* die reacties ocriep. Ik was het eens met degene die schreef dat de vraagstelling onvolledig was. Wat zijn taalfouten, tenslotte: wordt met *dt* of *bened* in plaats van *benijdde*, zoals laatst in *Trouw* stond? En toch. Wordt zonder *dt* kan ik vergeven en vergeten, maar *bened*? Ik weet echt niet meer waar het artikel over ging, want zo'n enorme blunder leidt alle aandacht af van het geschrevene.

Daarom hamer ik bij mijn cursisten op correcte spelling en woordgebruik. Toegegeven, zodra iemand een dikke fout maakt trek ik ook de inhoud van zijn schrijfsel in twijfel. Als zijn taalvermogen zo gering is, zal het met zijn verstand wel net zo gesteld zijn. Maar los daarvan: elke misser leidt af van de inhoud, haalt de lezer uit de al dan niet fictionele droom. Een foutje in de krant is even storend als een vouwtje in de krant: ik ben eruit en kom er niet weer in.

Dat correcte spelling de basis van het schrijven is (keuzemogelijkheid *b* bij de *poll*), is onzin. De basis van schrijven is eerlijkheid. Precies weten wat je wilt zeggen, en dat zo precies mogelijk uitdrukken. Dat gaat over woordgebruik en zinsbouw, en pas in laatste instantie over spelling. Als schrijver moet je er alles aan willen doen om te verzekeren dat de lezer exact oppikt wat jij bedoelde. Dan zijn taalfouten erg.

Wat is erg? vroeg een lezer zich af. Erg is, als een schrijver zijn taal dermate slecht beheerst dat hij niet meer exact kan uitdrukken wat hij bedoelt. Dat is het begin van het einde, lees 1984 er maar op na. Op de radio worden steeds vaker uitdrukkingen verkeerd gebruikt. Ik zit continue op hete eieren maar gooi nu met mijn kont tegen de kribbe. Voortaan zal ik taalfoutmakers met de rug aankijken. Al heb ik geen melk in de pap te brokkelen, ik hoop dat er nu een dubbeltje valt, of een kwartje gaat dagen. Taalfouten zijn héél erg!

59 KUN JE SCHRIJVEN LEREN?

De opening van het cursusseizoen gaat altijd gepaard met cursusmarkten en Open Dagen. Sommige cursussen gaan gewoon door omdat de deelnemers van geen ophouden weten, voor andere moet je flink werven: folders verspreiden, workshops geven, persberichten naar diverse kranten sturen, en het standje op de open dag bevrouwen.

Wat alle cursisten gemeen hebben, is dat ze iets willen leren. Vooral de oudere garde die gewoonlijk autobiografisch wil gaan schrijven, vraagt: "Wat leer ik daar dan?"

Tijd voor mijn stokpaardjes. Al galopperend roep ik buiten adem dingen als "we zetten de herinnering in gang" "elk mensenleven is een Heldenreis" "de groepsleden inspireren elkaar" "iedereen die dat wil, kan schrijven."

De gemiddelde Fries hoort dat gelaten aan, wacht tot het kataklop kataklop verstomd is, en vraagt vervolgens: "Maar wat leer je daar dan van?"

We leren om voor geen enkel onderwerp bang te zijn, we leren hoe je schillende aspecten van het levensverhaal zo effectief mogelijk onder woorden brengt, we leren om eerlijk en boeiend te schrijven. Dat spreekt al meer aan. "Dus je kunt schrijven leren?" Plechtig knik ik.

Voor een enkeling is het nog niet genoeg. "Daar zijn toch regels voor? Hoe je moet schrijven? Inleiding, betoog, conclusie? Dat oefent u toch wel?"

Daarvan slaat het stokpaard op hol. Nooit zal ik vergeten hoe mijn dochter – toen elf – een fel, levendig, diepdoorvoeld leesverslag had geschreven. Trots was ik: mijn kind! Wat zei de juf? De indeling deugt niet. Over! Over bleef een opgemaakt lijk.

"Nee," zei ik tegen die dame, "we oefenen geen uitgekauwde regels. Niets is zo fnuikend voor inspiratie en zelfvertrouwen als het gevoel dat je aan andermans eisen moet voldoen. We werken eraan om uit ieders verhaal te halen wat er in zit. Dàt leer je op een cursus van mij: voor jezelf het hoogste bereiken."

Ze heeft zich toch aangemeld. Juf moet het stokpaard maar meenemen naar de les.

60 RECENSIES GERECENSEERD

Het werd met bombarie aangekondigd, in het [vrijdagartikel](#) met de karaktervolle foto van Werry Crone: morgen (260908) verschijnt de recensie van Siebelinks Suezkade. Ik verwacht dat een recensent mij vertelt: lézen dat boek! Of: in de vuilnisbak ermee! De [recensie](#) van Rob Schouten stelde me zwaar teleur. Het enige recensie-achtige zinnetje erin was "zijn nadrukkelijke, soms wat al te expliciete stijl ..." Het verhaal werd summier samengevat, en verder behandelde het artikel het imago van leraren in de Nederlandse roman: "sukkels of buitenbeentjes", kennelijk voortkomend uit wraakgevoelens vanwege de vroegere, machteloze leerlingpositie.

In veel films wordt de leraar wél als "eerbiedwaardige pedagoog en kindervriend" neergezet (*Dead Poets Society*, *Dangerous Minds*, *Music of the Heart*) maar dat terzijde.

Een recensent bevindt zich in een lerarenpositie: hij moet gefundeerd zijn hartstochtelijke mening overdragen.

De [recensie](#) (betaalmuur) van Hans Werkman begint zo: "Er zit veel geur en kleur in Suezkade, de nieuwe, zintuiglijke roman..." Na een beschrijving van de inhoud volgen vele kolommen over de plaats van de roman in Siebelinks oeuvre en in de Nederlandse literatuur, over het Den Haag waar de roman speelt, de constructie van de plot en de losse en rode draden daarvan, besloten met een uitgesproken waardeoordeel. De laatste zin: "Suezkade is een tragisch, onmaatschappelijk, teder, boosaardig, innemend, ruig, overromantisch, decadent sprookje, verteltechnisch een prestatie met tekorten." Daar spréékt tenminste iemand!

Arjen Fortuin in nrc-next (helaas niet meer op internet) voelt zich beduusd en teleurgesteld, na een einde vol "romantechnische paardenmiddelen", en legt precies uit waarom. Arie Storm bouwt zijn [recensie](#) op rond het thema Den Haag. Waar Werkman vond dat Siebelinks hoofdpersonen zich afzijdig houden van de stad, ziet Storm een hoofdrol voor de omgeving weggelegd. Beiden hanteren goede argumenten. Volgens Storm biedt de roman "van begin tot eind een toverachtige leeservaring."

Door deze recensies ga ik toch naar de boekhandel, vandaag. Kijken tot wat voor recensie ik zelf kom. Mijn lerarenpositie innemen. Ben benieuwd naar die van u!

61 PAS GELEZEN EN NIET AAN TE BEVELEN

mijn recensie van Suezkade, geschreven op woensdag 6 januari 2010

Ik word altijd grammitich als mensen hun commentaar op mijn [roman](#) Brandsporen verwoorden als: "een goede redacteur zou ..." of "een goede redacteur had ..." Ze verschansen zich achter een schijnbaar objectieve wijsheid, die echter ontkracht wordt door commentaren van anderen. Een goede redacteur had me zeker een ander vertelperspectief aangeraden. Toch schrijft iemand: "Dat ze het aan haar pasgeboren zoontje vertelt, vind ik zo ontroerend." Een goede redacteur had vast korte metten gemaakt met al die hoofdstukjes. Toch schrijft iemand: "Ik kon het niet wegleggen. Steeds dacht ik: nog één hoofdstuk ... en zo las ik door tot ik het uit had."

Maar wat me vooral ergert aan de zinsnede "een goede redacteur" is dat ik denk dat er al lang geen goede redacteurs meer bestaan. Of als ze bestaan, dan zijn ze wegbezuinigd, zoals alles wat mensen boven zichzelf kan uittillen wegbezuinigd wordt. Omdat het immers geen geld oplevert.

Want anders had een goede redacteur toch wel tegen Jan Siebelink gezegd: "Jongen, Suezkade is een prachtig verhaal. Mooie plot, sterke beelden, kleurrijke personages, geweldig omslag ... maar die taal, jongen, die stijl, daar moet je nog iets aan doen hoor,

dit is een smet op je blazoen. Bij Knielen op een Bed Violen wilde je al niet naar me luisteren, maar dit ..."

Siebelink lachte in zijn vuistje. Hij dacht aan zijn maatkostuums en zijn sportwagen en wist het gelijk aan zijn kant.

De goede, gewetensvolle redacteur hield aan. "Je begint ieder hoofdstuk op dezelfde manier. Iemand loopt ergens, zit ergens, en vervolgens ga je door in plusquamperfectum over wat eraan voorafging. Op dat woord schijn je nogal dol te zijn, of dien ik dat wijsgerig te interpreteren? Maar goed, binnen die scènes vol haddens en wassen, vertel je dan vaak nog over iets dat daar weer aan voorafging.

Het plusquamplusquamperfectum, zeg maar.

En maar haddens en wassen blijven gebruiken, terwijl dat toch overbodig is, als je eenmaal hebt vastgesteld dat we in het perfectum zijn. En dan al die voelens: Mark voelde een welzijn, voelde zich schuldig, voelde dit en voelde dat. En je verandert om de haverklap van vertelperspectief, vaak om de gevoelens van beide personages in een scène te vertellen. Man, dat zijn beginnersfouten, dat is zo slordig! Een goede redacteur had je tot een meesterwerk kunnen voeren – leuk woord in dit verband, vind je niet? – maar jij verkoos een snel nieuw succes, en een snel turquoise jasje om de lezer te verleiden."

Siebelink wierp hem zijn achterflapblik toe, een blik van: "Doe me dat eens na!"

Nog één nootje had de goede redacteur te kraken. "Je wordt al net zo ijdel als alle schrijvers die in Amsterdam wonen. Je gaat ervan uit dat iedereen Den Haag op zijn duimpje kent, en dat je met het noemen van de straatnaam meteen een duidelijke sfeertekening geeft. Beschrijven is voor de dommen, de oningewijden. Nee, jij bent eindelijk toegetreden tot de canon. En er is weer een goede redacteur wegbezuinigd."

Hij trok zijn grijze regenjas aan, en verdween met gebogen schouders in de mist die over de steenwoestijn van Plein 1813 hing. De pretentieuze huizenrijen leken hem te bspotten: mierenneuker, muggenzifter, vliegenvanger. Hij liep door tot hij in Scheveningen was, en stortte zich van de pier in de zee. Het schuim op de golven zag bruin door de riolen die er in uitkwamen, en de vele taalpuristen die er op de bodem langzaam verrotten, onder een leger van vraatzuchtige, donkere vissen.

62 IK BEN TOCH NIET GEK?

Mij overkomt het tegenwoordig bijna om het andere boek: iedereen vindt het prachtig, recensies zijn lovend, en ik denk "wat een waardeloos k... boek." Nu weer met *Vrouw In De Schaduw*, mij aangeprezen als fascinerend!!! Inclusief de uitroeptekens.

Ik lees waar het over gaat – familiegeheimen – daar ben ik dol op. Spannend, tragisch en romantisch. Dit boek is geen van drieën, al vinden alle andere mensen van wel, ik google titel + recensie en vind opmerkingen als hoogstaande literatuur, in een keer uitgelezen, en noem maar op. Ik las met moeite elke avond een hoofdstuk – en dat alleen omdat ik de aanrader niet teleur wilde stellen.

Het boek wordt gepresenteerd als een roman. In mijn optiek gaat een roman over de belevenissen van een hoofdpersoon, die aan het eind van het verhaal op belangwekkende wijze is veranderd. In deze roman vertelt een ik-vertelster over haar speurtocht in archieven en familiestukken, om de ware geschiedenis van het leven van haar oma te achterhalen. Deze ik-figuur blijft een schim, en haar beweegredenen ontstijgen die van een roddeljournalist niet. Een soort sensatiezucht drijft haar voort, en ze concludeert heel veel uit heel weinig.

En waren nu de personages uit haar verhaal nog interessant, dan zou ik misschien over zo'n verkeerd gekozen vertelvorm heen kunnen stappen. Maar ze komen geen van allen echt tot leven, doordat de ik-figuur vrijwel alleen opsomt wat haar conclusies zijn na weer een stukje onderzoek. Het verhaal wordt geen verhaal, het lijdt aan hetzelfde euvel als veel literaire non-fictie: de gebeurtenissen waren voor de betrokkenen ongetwijfeld dramatisch, maar nergens in het hele boek worden we in de gelegenheid gesteld dat mee te beleven. Nooit ervaren we iets van meegevoel. Het is alsof een oppervlakkige kennis ons iets vertelt over familieleden die wij nooit zullen ontmoeten: we zeggen "goh" en "wat erg" en kijken heimelijk op ons horloge. Maar als "iedereen" het een goed boek vindt, ben ik dan gek?

63 SPIRITUALITEIT? VOLSLAGEN ZINLOOS!

Omdat ik de spiribladen wat aan de dure kant vind, ga ik op vrijdag graag naar de biep voor een stapeltje esoterisch weekendleesvoer. Wat zelfhulp, wat levenskunst, af en toe wat chakra's of mandala's, en ik kan weer Terug naar Mezelf. Hoe meer van zulke boeken ik tot me neem, hoe meer het me opvalt: ze presenteren zich allemaal als Hèt Boek voor degene die nog nóóit naar binnen heeft gekeken. Dit ene boek zal jouw leven voorgoed totaal veranderen!

Zo werkt het dus niet. Als je begint op je zelfkennis- en introspectiepad kun je àlle boeken gebruiken, ze werpen allemaal een ander licht op een andere plek, en pas na veel boeken en tijd wordt het binnenste eindelijk een beetje verlicht. Sommige boeken geven meer licht dan andere. De grote, definitieve verandering komt van binnen door een gebeurtenis van buiten die het alarm in werking stelt: ineens gaan al die verschillende lichten aan en bundelen zich tot schijnwerper, tot vuurtorenlicht, in het binnenste wordt alles zichtbaar en buiten straalt het licht in de goede richting.

Achteraf denk je: wie hebben mij geholpen, Cameron, Moore, French, Rowe, Rilke, Hillesum, Cullberg, Miller, Bolen, zij allemaal en zèlf ben ik gaan lopen in de richting die de stralenbundel schijnt. Hij schijnt in de richting van waar mijn talenten liggen, in de richting van mijn unieke bijdrage aan deze wereld. Spiritualiteit is geen egocentrisch, zinloos navelstaren voor tobbers en narcisten, zoals de "filosoof" Coen Simon onlangs beweerde in Trouw (helaas niet meer op internet) maar de beste manier om het beste uit jezelf te halen. Ook met maakbaarheid heeft dit niets te maken, of met het afkeuren van wie je bent. Het gaat om zoeken naar iets waarvan je weet dat het er is. Je betere ik, je completere, authentiekere ik, van wie je soms een glimp hebt opgevangen. Degene die je moet worden om te kunnen schrijven, dat in ieder geval.

64 NUL OP JE ORKEST!

Voortaan moet ik vaker per jaar mijn voorraad taalfouten in een column passen, want die sचेpte een waar springgetij! Naar beste eer en geweten kan ik zeggen dat ik een gewisse ondergang voorzie, als je merkt tot waar mensen in staat zijn, qua taalgebruik. Zo wordt immers niemand goed ingeburgerd! Ik ben ongetwijfeld van mening dat de mens alle maat der dingen is, en ik wil niemand tegen het hoofd stoten of met de rug aankijken, maar ik zou geen knip voor mijn neus zijn als ik niet signaleerde dat we op de verkeerde weg bezig zijn. Helaas heb ik geen melk in de pap te brokkelen, terwijl het

toch de pan uitloopt. Ik snap niet dat heel Nederland niet op zijn achterhoofd staat. En om er nog een scheutje bovenop te doen: waar water is, is toch vuur?

Ik zit continu op hete eieren en kan aan mijn klompen voelen dat het niet deugt, daar heb ik geen tv-coryferen of psychiatoren bij nodig. Die lopen trouwens ook onthutseld met hun ziel onder de armen en het is een jammer moment als ze hun doemscenariums kenbaar maken. Hun laatste dagen lijken geteld, als er tenminste niet snel een kwartje gaat dagen bij de topstukken in de partij. Grote kans dat zij dan hun kont tegen de kribbe gooien. Overal wordt met de Franse slag naar gegooid, en niemand die de mensen nog wegwijs geeft, of de acute nood ledigt. Nee, roet in het eten geven, dat kunnen ze. Corruptie staat op de hoek van de deur te kloppen, en iedereen strijdt om een plaatsje op het ere-schavot.

En wie moet de eikels weer uit het vuur halen? Wie zal deze misstanden weer over moeten winnen? De verantwoordelijken zijn natuurlijk weer zo vrij als een vogel in Frankrijk, verkneukeld dobberend in de Mediterrane Zee, en uit eigener beweging vallen zij weer buiten schot. Vroeger prat in elk geval de radio nog ABN, maar die sleept nu ook geen prijs meer uit het vuur. ABN heeft een zachte dood gestorven. Het onderwijs speelt hier natuurlijk in verhoudingsgewijs ook een belangrijke factor in, de opposanten niet tena gesproken. Ik stel er vraagtekens bij of we dit nog kunnen keren, net als trouwens de aflatgassen. Wanneer zal het dubbeltje vallen? Duidelijk is dat we moeten proberen vaste voet op bodem te krijgen, en voor deze strijd meer dan één decennia moeten uittrekken.

Met jullie goednemen trek ik me nu tot eerbiedwaardige afstand terug. Ik moet met pijlharde snelheid naar de winkel voor een aanbieding: damesslib voor €3,50! Dat is een vaatje naar mijn hand!

65 EERST DE STEM, DAN HET VERHAAL

Zo rond de feestdagen zijn er altijd registraties van cabaretvoorstellingen op tv. Genieten, vaak, en heel leerzaam voor een schrijver.

Ik begon met Hans Liberg: oubollig en flauw maar toch buitensporig smullen door de virtuoze muzikaliteit. Hij vertoont steeds hetzelfde kunstje en dat héél goed. Een smulboekenschrijver die dát vak uitstekend verstaat. Danielle Steel. Nix mis mee, niets meer aan doen.

Freek de Jonge is/heeft een ander verhaal. In de loop der jaren ben ik steeds meer van hem gaan houden, vooral van zijn gesproken boeken waarin hij op zijn kwetsbaarst is. Wat ik bewonder is hoe hij lange verhalen met oneindige uitwijdingen zonder spoorverbijstering naar een hoogtepunt weet te voeren. John Irving kan dat ook, lees

The World According to Garp en al die andere fantastische vroege titels (en het nieuwe *Last Night in Twisted River*).

Tweede Kerstdag: Muiswinkel en Van Vleuten. Jongens zijn het, aardige jongens. Geestrijke grapjes, wonderbare woordspelingen, onnavolgbare imitaties en ook nog af en toe een standpunt: eens! eens! Het soort genot dat je beleeft als een schrijver precies formuleert wat je altijd hebt gedacht. Lichtvoetig én talentvol én sympathiek én komisch, bij wie had ik het laatst zo'n leeservaring? Bill Bryson, ja, die was het. Zijn hilarische verslag van zijn terugkeer naar Amerika na 20 jaar Engeland: *I'm a Stranger Here Myself*.

Youp heb ik overgeslagen. Met de stem van een rechtse rakker linkse praat uitslaan ... Zo'n schrijver die je niet gelóóft, dat zijn de ergste.

En om die stem draait het. Marc Marie kan heel wat meer dan "ech waar?" zeggen. Hij kan improviseren, een verhaal op de rails houden, en [zingen](#) dat je er koud van wordt zo mooi. Dàt is de belangrijkste les voor een schrijver. Dat je verhaal pas kan beginnen als je de stem hebt. In het [marathoninterview](#) vergeleek Japin het met het instuderen van een rol. Je vertolkt de unieke stem van het personage met je eigen unieke stem. Dàt is je schrijfplan voor het nieuwe jaar. Succes!

66 GA TOCH DE PLEE POETSEN!

Ik volgde een cursus over *The Vein of Gold*, het boek van Julia Cameron over zelfkennis als basis voor creativiteit. De basiswerktuigen van *The Artist's Way* kwamen aan de orde: de *Morning Pages*, de *Artist's Date* en de dagelijkse wandeling. Ook gingen we schilderen. Wie schilder was, moest de linkerhand gebruiken. De opdracht luidde namelijk: Ga verven als een kind. Verheug je in de nieuwe potjes verf, de zachte penselen, het verwachtingsvolle papier en begin!

Ongelooflijk, hoeveel inzichten dit oplevert in mijn creatieve proces. Als het wil - verven als een kind, zonder vooraf gesteld doel - doemen er in lukrake kleurvlakken landschappen op die ik alleen nog maar hoef te accentueren.

Als ik een Monet-achtige sprookjeslaan wil weergeven zoals ik hem gezien heb, mislukt dat jammerlijk. Ogenblikkelijk springt de censor - die robotvogel met zijn scherpe klauwen - op mijn schouder en krast: 'Wat verbeeld jij je ook. Kunstenaar, laat me niet lachen. Het wordt nooit wat met jou, je kunt beter iets nuttigs gaan doen.' Ik mag niet oefenen, niets fout doen, ik moet terstond een meesterwerk produceren of anders de plee gaan poetsen.

Soms begin ik vol vreugde - hipt vriend censor vermomd als zangvogeltje op tafel en fluit: 'Als je dit nu helemaal vol gestileerde spiralen maakt, met dat fijne penseeltje, dan wordt het prachtig, dan zegt iedereen dat je een kunstenaar bent.' Gehoorzaam pak ik het dunne penseel, trek met samengeknepen lippen tamelijk gelukke cirkels, één, twee, kijk uit het raam, gaap, heb honger, slaap, en een vieze wc. Mijn creatie is overgenomen door de indruk die ik wil maken op buitenstaanders.

Eindelijk begreep ik waarom mijn roman stillag als een bouwplaats met vorstverlet. Elk woord werd getoetst aan het oordeel van schimmige anderen met rode potloden.

Schilder je grootste wens, zei de lerares. Een huis aan het water, dacht ik. Maar mijn hand maakte een cirkel, maakte vogels, wolken. Een visioen. Het beeld in mijn hoofd was geen einddoel maar vertrekpunt.

Het ijs was gesmolten. Ik kon weer schrijven.

Toen werd ik wegbezuinigd bij Trouw en ben ik mijn eigen schrijfwinkel begonnen:

[Heldenreis voor Leven en Schrijven](#)

In de (gratis) Heldenreis Nieuwsbrief staat elke maand een schrijfcolumn.

Mail voor een abonnement naar info@heldenreis.nl

67 COLUMN MEI 2009

Photoshop is mijn grote hobby (schrijven is geen hobby meer, maar passie, werk, baan, zin-van-het-leven). Ik blader door gemaakte foto's tot ik een vind die me op dat moment aanspreekt. Geen schrijfveer maar een fotoveer, ik moet er iets mee doen.

Vaak laat ik – zoals dat moet bij schrijven - mijn handen het werk doen. Ze proberen alle verschillende knopjes van het programma uit, als mijn hart opveert laat ik het resultaat staan, vind ik het niets dan is control-z zo gedaan. Er ontstaan abstracte sprookjes of sprookjes-achtige schilderijtjes. Ik zet poes tussen de vlinders of tover een zonsondergang om tot een magische grot.

Soms probeer ik bewust iets tot uitdrukking te brengen. Dat kan zijn als illustratie bij een gedicht – waarbij de ingrediënten dus aanwezig zijn – of als zelfstandig "kunstwerk." Tussen aanhalingstekens omdat ik niet weet of dit als "kunst" mag worden aangemerkt, zomaar wat zitten rommelen op de computer.

In onderstaande foto heb ik tot uitdrukking willen brengen wat Parijs met me deed, toen ik er vorig jaar – na bijna 30 jaar – terugkeerde. De eindindruk was niet positief: ik ervoer de stad als een steenwoestijn, en met de mensenmassa's voelde ik geen contact.

Als te schrill ingekleurde ansichtkaarten domineerden Eiffeltoren en Sacré Coeur het beeld dat de toeristenmenigten mee naar huis moesten nemen. Ik heb een foto gemaakt van het bordje Avenue de Selves omdat me dat zo leuk leek voor bij mijn lessen over het ontwikkelen van personages. Nu, tijdens het maken van deze collage, stond het meer voor de eenzaamheid die ik ervoer. Iedereen loopt er zijn eigen "weg van het zelf" en contact is er nauwelijks.

Net als schrijven kan beeldend werken jezelf aan jezelf verduidelijken. Het belangrijkste contact dat een schrijver nodig heeft.

68 BOEKEN DIE MIJN LEVEN VERANDERDEN

woensdag 6 mei 2009

Marilyn French is overleden. Ik las *The Women's Room* zo halverwege de jaren '80, en merkte dat ik er verschrikkelijk chagrijnig van werd. Waarom, dat kon ik niet duiden. Wilde ik misschien ook niet. Kennelijk hield ik niet van feministische boeken, Fay Weldon had immers hetzelfde effect.

Meer dan vijftien jaar later las ik *Beyond Power*, en dat was een van de boeken die mij de ogen hebben geopend, die mijn geest en ziel hebben geopend. Macht als Onmacht : Vrouwen, Mannen en Moraal opende mij de ogen voor het feit dat "de waarheid" een constructie is, in plaats van een objectief waar te nemen natuurverschijnsel. Vraagtekens vervingen uitroepetekens en vetgedrukte wetten.

Kortgeleden moest ik voor een cursus een lijstje inleveren, van boeken die mijn leven hebben veranderd. Deze (in alfabetische volgorde):

Jean Shinoda Bolen *Crossing to Avalon* = Op Weg naar Avalon
hoe een vrouw van middelbare leeftijd na haar scheiding zichzelf terugvindt

Julia Cameron *The Right to Write* = Je Leven Schrijven - het eerste boek dat ik las van deze superheldin van de creativiteit. Ontkracht alle mythen mbt schrijverschap en kunstenaarschap, en reikt veel praktisch gereedschap aan om te worden wie je bent

Marilyn French *Beyond Power* = Macht als Onmacht : Vrouwen, Mannen en Moraal

het boek dat mij de ogen opende voor hoe het patriarchaat in alle aspecten van het leven de definitie van "de waarheid" naar zich toe getrokken heeft, en hoe ook ik die altijd voor waar aannam

Etty Hillesum - De Nagelaten Geschriften

een wijsgerig boek over leven en schrijven en menslievendheid en liefde en creativiteit en depressie, dat mij tot grote steun was tijdens mijn depressie

Thomas Moore *Care of the Soul* = Zorg voor de Ziel

een andere kijk op het zielsleven, aan de hand van mythologie en andere archetypen, vol mededogen, niet gericht op genezing maar op inzicht en begrip

Clarissa Pinkola Estes *Women who Run with the Wolves* = De Ontembare Vrouw
hoe de vrouw de kracht kan herwinnen die ze heeft weggegeven, verborgen, verloren, aan de hand van sprookjes

Rainer Maria Rilke - Brieven aan een Jonge Dichter

goede raad voor schrijvers in de mooiste woorden die er bestaan

Brenda Ueland *If You Want to Write* (niet vertaald)

goede raad voor schrijfsters en de beste motivering om te gaan schrijven

Christopher Vogler *The Writer's Journey* (niet vertaald)

het belangrijkste schrijfboek, dat tevens een levensboek is voor schrijvers en andere mensen, en de basis voor mijn website en schrijfcursussen.

69 OVER REIZEN SCHRIJVEN

zaterdag 9 mei 2009

Ik ben zo'n mooi boek aan het lezen, zei oom Marten. Net wat voor jou: het gaat ook over Houston. Gelukkig had de biep nog een exemplaar van dit boek uit 1966. Het was fascinerend, het las alsof ik naar een schokkerige zwart-witfilm keek over de streek waar ik vier jaar lang gewoond heb. De modderige, van gevaarlijke insecten zoemende bayous zijn er nog wel, maar het vernis der beschaving is dikker en glanzender dan veertig jaar geleden. Of niet?

Jan de Hartog bevoer De Wateren van de Nieuwe Wereld met zijn friswitte hollandse boot, en heel vaak noemt hij het: de kwaadaardige atmosfeer die op veel plekken hangt. Komt het van de krokodillen, van de gifslangen? Komt het van het slavernijverleden dat met onuitsprekelijke gruwelen in bomen en gebouwen hangt? Moeten we geloven in de voodooopraktijken die films zo fijn spannend maken?

Ik weet het niet. Ik weet wel dat er ergens in Houston een straat was, waar de duisternis leek te gonzen onder de bomen. Het oog zag niets bijzonders, maar nekharen registreerden een naamloos kwaad. Weg hier!

Een andere herkenbare ervaring deed Jan de Hartog op in de Everglades. Hij verwoordde wat ik had ervaren tijdens mijn eerste nacht in de Omaanse woestijn.

"Wanneer iemand die verre reizen heeft gedaan, verhaalt dat nergens ter wereld de sterren zo groot zijn als in de Sahara, of op de Indische Oceaan, of in de Everglades, dan betekent dit alleen dat hij zich daar het kleinst heeft gevoeld in de nacht. [...] Mijn eenzaamheid in de oneindigheid was zo volkomen dat de sterren lokkend begonnen te flonkeren in de verte, alsof zij lichtjes waren aan de andere oever van een meer. Een vreemd heimwee begon mij naar hen toe te trekken, een nooit eerder beleefde hunkering naar de eeuwigheid."

Het is mooi als een reisboek dat doet: je meenemen op reis én je terugvoeren naar eigen reizen. Leerzaam was het ook qua vorm: elke etappe was beschreven als een essay, een beschouwing, over meer dan het geziene, het bereisde. Misschien moet ik een hernieuwde poging wagen mijn boek "Weg van Oman" vorm te geven.

Oom Marten: bedankt voor de tip! (en God hebbe zijn ziel)

70 LEZERS EN MINNAARS

zondag 24 mei 2009

Ik probeer het wonderlijke gevoel te interpreteren dat me bevangt als ik geccomplimenteerd word met mijn boek. Vooral als de lezer heel precies benoemt wat hij er goed aan vond, voel ik me trillerig worden als een bakvis die vanuit de verte haar aanbedene heeft aanschouwd, en ziet hoe hij nu op haar toeloopt met een ja-zeggend gezicht.

Heel diep van binnen erkend en herkend worden, zo voelt het.

Heel anders dan positieve feedback op een zakelijk artikel, heel anders ook dan reacties op een gedicht. In het zakelijke artikel geef ik bloot wat ik weet en wat ik vind, het is de zelfverzekerdheid die rust op een besef van eigen kunnen. Dat is een bestaanszekerheid, een gegeven. Iets om dankbaar voor te zijn zoals je ook dankbaar moet zijn voor een gezond lichaam. Een bepaalde onkwetsbaarheid.

In het gedicht geef ik weer wat mij op dat moment aangrijpt. Ik ben een gelegenhedsdichter, het gaat me bij vlagen gemakkelijk af, en de reacties zijn meestal van herkenning. Het is een compact delen van een heel klein deel van mezelf. Bovendien is het gestileerd, het is de rauwe emotie voorbij.

Maar het boek, dat is wie ik werkelijk ben. Dat ben ik zelf, zonder maskers. Dat ben ik zelf, zonder harnas. Dat is de bloei uit de grond van mijn hart.

Dat maakt het zo griezelig, ik bied mij ter slachting aan, net als de bakvis die verkering vraagt. En het ja-woord schenkt een ongekend geluk.

71 GURE VERBEELDING

woensdag 27 mei 2009

In hun "[Manifest](#) voor een riskante literatuur" (Trouw 230509) pleiten Erik Jan Harmens en Ilja Leonard Pfeijffer ervoor, dat dichters *du moment* dat iets gebeurt, de pen pakken, en de gruwel poëtisch aan de kaak stellen. Kennelijk is de vingervlugheid van twitter en msn nu ook een poëtisch criterium geworden. Lilt het kanonnenvlees, dan trilt de gsm. Het moet gaan over nu, met de visie van nu, en de mening van nu. Overzicht of symbolisch verwoorden, achteraf in de stille schrijfkamer interpreteren, leidt tot irrelevante, ongecommitteerde stille levens. Appels en peren. Actualiteit en geëngageerdheid zijn de enige manier om de wereld te verbeteren.

En gij geloof dat?

Ik heb meer fiducia in reflectie, in wijsheid achteraf, gegaan door de zeef van het onbekookte oordeel en beland in die kookpot waar de ware wijsheid wordt gesmolten.

Poëzie moet de bijl zijn die mijn denken opensplijt, maar kan dat niet door mee te gaan in de actuele mode van de actualiteit. Die bijl kan alleen gescherpt aan wijsheid van eeuwen.

Geef mij maar Rilke, en gevoelens die de eeuwen doorstaan en overstijgen, lang nadat de namen van hedendaagse BN'ers uitgetwitterd zijn. En dan mag het gewoon over appels en peren gaan. Of over herfstblaadjes.

Herbsttag

*Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr groß.
Leg deinen Schatten auf die Sonnenuhren,
und auf den Fluren laß die Winde los.*

*Befiehl den letzten Früchten voll zu sein;
gieb ihnen noch zwei südlichere Tage,
dränge sie zur Vollendung hin und jage
die letzte Süße in den schweren Wein.*

*Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr.
Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben,
wird wachen, lesen, lange Briefe schreiben
und wird in den Alleen hin und her
unruhig wandern, wenn die Blätter treiben.*

Rainer Maria Rilke

72 DE WIJSHEID VAN HET LICHAAM

vrijdag 12 juni 2009

Schrikkel [schrijft](#):

'Verraderlijk,' zou een docente van de theaterschool zeggen: 'Als ik moet huilen om een stuk, vertrouw ik het niet. Dan hoeft het nog niet goed te zijn, het zegt iets over mij.'

Kataklop kataklop, daar komt het stokpaard aan gegaloppeerd.

Want in deze uitspraak zie ik weer eens een sterk staaltje van het idee dat 'goed' een meetbare, wetenschappelijk aanwijsbare kwaliteit is. Als het ijzergehalte in spinazie, als de paardenkrachten van een auto: zo-enzoveel procent 'goed' zit er in dit boek, dit toneelstuk, dit gedicht.

Zelf vind ik er niets aan, ik vind het een dodelijk saai boek (toneelstuk, gedicht), het laat me volkomen onberoerd. Dat zegt niets, dat zegt alleen iets over mij. Het kan tegelijk een geweldig goed werk zijn. Waar is de 'goed'meter? Heeft Arjan Peters hem, of Arie Storm? Heeft Lodewick hem, of H. van Gorp, of - God verhoede - Bert Reesinck?

Zo eens per tien jaar lees ik een boek waarom ik moet huilen, van binnen of van buiten. Mijn verdriet is zo waar als het verdriet dat ik voel om een ziek familielid. Zegt dat alleen iets over mij? Moet elke instinctmatige, lichamelijke reactie op een boek gewantwoord worden? Is alleen het dorre verstand met de ingeslepen vooroordelen om wat 'goed' is, te vertrouwen? Kan alleen de rede als graadmeter voldoen?

Zo kiezen wij dan ook onze geliefden en onze vrienden. We negeren de vlinders, we negeren het gevoel van onmiddellijk vertrouwen, of de vlugge gezamenlijke glimlach om dezelfde uitspraak. Lichamelijke reacties: bah! Gauw de 'goed'meter erbij. Hoeveel verdient hij? Wat heeft zij geleerd? Stemt hij wel op dezelfde partij als ik? Komt zij uit een fatsoenlijk milieu? Zijn ze geschikt? Welnee, ze zijn allang vertrokken.

Vogler heeft aan de derde editie van *The Writer's Journey* een hoofdstuk toegevoegd, getiteld *the wisdom of the body*. Het hoofdstuk begint met een citaat van Nietzsche waarmee ik nu eindig: "Er schuilt meer verstand in je lichaam dan in jouw beste waarheid." (Aldus Sprak Zarathoestra)

73 SIGNEERSESSIE!

zaterdag 6 juni 2009

Wat heet. In Heerenveen was het jaarlijkse multi-culti festival, en tussen al die kramen met heerlijke wereldhappen en feestelijke kralen en spiegels, onder het gedruis van wereldmuziek van hier tot Tokio of in elk geval Marrakech, zat ik aan een tafeltje met een stapel Brandsporen en wat folders. De zon scheen en de wind woei, en dus legde ik op mijn folders zo'n knalblauwe kristallen bol van Ikea. ("Oh, ik dacht dat u waarzegde.")

Tussen het slenterend winkelpubliek was een jongetje op skeelers met een gezicht uit Marrakech. Hij keek naar mijn bal, en hoorde in zijn hoofd moeders vermaning: "Kijken met je ogen, niet met je handen." Zijn ogen spraken begeerte, en met zijn handen omvatte hij de bal, zoals hij had gedaan als het had gemogen. Even stond hij stil op zijn skeelers, zijn handen aandachtig om de luchtbal.

Ik had leuke gesprekken met oudere dames ("Goh, ik wilde ook altijd schrijfster worden ..."), ik kreeg een heerlijk croissantje van de moeder van een vroegere klasgenoot, ik verkocht vier boeken, en ik wist dat dat jongetje werd opgeslagen in de schatkamer waar de grondstof voor boeken wordt bewaard.

74 COLUMN JUNI 2009

Er gebeurden een paar wondertjes tijdens het schrijven van mijn roman Brandsporen. Ik gaf de hoofdpersoon na verloop van tijd een andere naam, van Rixt werd zij Fardau, een naam die ik was tegengekomen in een Fries boek (Kuneara van Akky van der Veer). Ik had de naam nog nooit gehoord maar vond hem prachtig. Toen ik de betekenis van Fardau opzocht (vrede, bescherming, heiligheid) was die ook helemaal in overeenstemming met haar rol in het verhaal.

Mijn dochter zat inmiddels op de Nederlandse school in Aberdeen, en meester Gerben kreeg zijn eerste kind. Drie keer raden hoe het meisje heette. Fardau!

We waren al naar Amerika verhuisd toen we bericht kregen van de geboorte van zijn tweede dochter. Hoe heette zij? Rixt!

In het boek komt een schilderij voor, dat veel gebeurtenissen in gang zet. Het schilderij bestaat in mijn hoofd, ik weet precies hoe het eruit ziet. Maar af en toe is

het goed om na te gaan of de fantasie ook in de werkelijkheid zou kunnen bestaan. Bovendien had ik in Texas af en toe behoefte aan Fries beeldmateriaal om weer even in de juiste sfeer te komen. Gezegende wonderen der moderne techniek. Nu hoefde ik alleen maar bij Google Afbeeldingen "Fries schilderij" in te typen, en ik kreeg een schat aan mooie plaatjes.

Ik was bijzonder onder de indruk van een schilderij van Bauke Weistra. Het stelde de kerk van Grouw voor, gestileerd, in magische kleuren, van groen via turkoois verlopen naar paars en zwart. Jaren later zag ik het hangen bij een antiquair in Grouw.

Mijn schilderij, het schilderij van Bauke Weistra. Het was te koop en het was te betalen. Het hangt nu bij mij aan de muur, en herinnert me dagelijks aan de wonderen van de verbeelding.

75 MORNING PAGES EN DAN?

column juli 2009

Er zijn dagboekschrijvers die al tijdens het schrijven hopen dat hun dagboek later wordt uitgegeven. Anne Frank was er een van, en zelf had ik in de zwartste puberjaren ook de stille hoop dat ik jong zou sterven en daarna beroemd zou worden. Ik las *Het Onkruid En De Bloem*, en iemand zei dat het meisje op de voorplaat wel wat op mij leek ...

Ach ja, en nu hoop ik honderd te worden, maar dan nog: wat doe ik met mijn dagboeken? Ik ken iemand die ze echt verbrand heeft. Niemand hoefde na haar dood gekwetst te worden door haar waarheid. Ook mijn geweten heeft lange tijd gewroegd: mocht ik mijn woede ongestraft spuien, in die *Morning Pages* die ik elke dag produceerde? Mocht deze vuile was ooit buiten wapperen?

Mensje van Keulen heeft haar dagboeken netjes (en gekuist) overgetikt voor ze geopereerd werd. Dan zou het oeverloze en stijlloze gejeremieer tenminste niet zo de wereld ingaan. *Alle Dagen Laat* is leuk om te lezen, maar nu ik dit weet, denk ik aan wat me overkwam bij die uitgebreide uitgave van Anne Frank. Het volmaakte meisje dat sinds mijn tiende mijn absolute rolmodel was geweest, bleek goddank ook een gewoon kind met filmsterrenplaatjes aan de muur.

Het heeft te maken met zelf-acceptatie: ook dat ben ik, die zeurpiet, die jemieerder. Door het op te schrijven was ik die dag waarschijnlijk beter te gebruiken. Het was niet de enige waarheid, het was een deel van de waarheid. Ik laat mijn dagboeken maar rustig in hun kisten en koffers. Wie ze wil lezen, mag dat doen, maar een rituele verbranding met een lekker glas wijn erbij is ook prima. Nu zijn ze mijn tweede brein, dan zijn ze het stoffelijk overschot van mijn ziel.

76 BEELDEN

Column / schrijfoefening augustus 2009

Een van de mooiste boeken over autobiografie is Biografisch Leren En Werken van Gabriël Prinsenbergh. Ook hij begeleidt groepen. In de eerste bijeenkomst heeft ook hij een oefening over de naam, en naast informatie over herkomst en betekenis van de naam vraagt hij: welke beelden komen er bij je op als je aan je naam denkt? Welke vormen en kleuren? Dan gaan ze aan de slag met een schildering.

Andere voorbeelden van beeldende oefeningen zijn: Teken je levensweg. Hoe is het landschap, de lucht? Wat kom je onderweg tegen? Maak een schilderij van je levensboom. Denk er niet teveel over na, begin gewoon en 'duid' de schildering later alsof het een droom was. Houd in gedachten dat je niet bezig bent te bewijzen dat je talent hebt om te schilderen of tekenen. Je bent bezig iets uit te drukken dat (nog) geen woorden heeft.

Een andere mooie techniek is collage. Zoek tijdschriften, foto's die je nooit hebt ingeplakt omdat er op hetzelfde filmpje een mooiere zat, koop afgeschreven plaatjesboeken bij de bibliotheek, roef foto's van internet, kortom, zorg voor een enorme stapel beeldmateriaal. Kies een thema, zoals "wat ik nodig heb om gelukkig te zijn" of "het dorp waar ik opgroeide" of "mensen die ik mis en wat ik dan precies mis" of "dit hoop ik over 5 jaar bereikt te hebben". En dan knippen! Ga je te buiten als een kind, geniet ervan.

Als je het gevoel hebt dat je nu afbeeldingen hebt van alle aspecten van je onderwerp, ga je ze ergens zo mooi mogelijk op plakken. Je kunt zo'n *artist's board* kopen bij de Action, of een lege doos van vaatwastabletten gebruiken ... maakt niet uit. Als het maar zo wordt dat het betekenis voor je krijgt. Het is een goed idee om het daarna met lak (uit pot of spuitbus) te vernissen, dan blijft het mooi en verkleurt het niet. Herinner jezelf aan mooiere tijden of aan een mooiere toekomst. Of durf met je verdriet aan de gang te gaan.

77 SCHRIJFCITAAT

september 2009

"Wat je ook doen wilt, waar je ook van droomt, begin ermee.
Heldhaftigheid is machtig, briljant en magisch."
W.H. Murray

Dit citaat kom je overal op het web tegen, in het Engels en in het Duits. En overal wordt het toegeschreven aan Goethe. Omdat ik het voor mijn Heldenreis cursus wilde gebruiken, en als bibliothecaresse altijd streef naar een foutloos notenapparaat, probeerde ik uit te vinden waar Goethe dat dan precies heeft opgeschreven. Af en toe stond dat erbij: uit de Faust. Nu staat de complete [Faust](#) op Gutenberg, zodat je er met control-f snel achter bent: uit de Faust komt het niet.

Na een avond lang snuffelen kwam ik er tenslotte achter via de [site German Misnomers, Myths and Mistakes](#). Daar worden meer toeschrijvingsmythen ontzenuwd. Het citaat is van W.H. Murray (*The Scottish Himalayan Expedition* 1951). Het complete citaat luidt als volgt:

"Zolang je niet toegewijd bent, aarzel je nog, kun je nog terug. Je bent niet effectief. Voor initiatief en creativiteit geldt er één elementaire waarheid, en als we die niet kennen, sterven al onze goede ideeën en prachtige plannen een vroege dood: zodra je je ergens definitief aan verbindt, komt ook de Voorzienigheid in beweging. Een ware stroom van weldaden komt voort uit je besluit: onvoorziene voorvallen, onverwachte ontmoetingen en materiële hulp waarvan je nooit had kunnen dromen. Ik heb een diep respect voor de regels van Goethe: Wat je ook doen wilt, waar je ook van droomt, begin ermee. Heldhaftigheid is machtig, briljant en magisch."

78 WAARDOOR GING IK SCHRIJVEN?

donderdag 3 september 2009

In een poëtisch [artikel](#) in Trouw (in de serie 'De Beslissende Foto') schrijft Willem Jan Otten: " ... het kan ook zijn dat ik ben gaan schrijven door dit soort scènes, wat zeggen wil: door het wonderlijke vertellende, fictionaliserende bewustzijn van mijn moeder." En, zoals dat gaat tijdens het lezen van goed proza, meteen sloegen mijn gedachten die richting in.

Waardoor ben ik gaan schrijven? Ook een kenmerk van goed proza is, dat je het leest met je onderbewuste op een kier. Het leest mee, denkt mee, voelt mee. En weet op een dergelijke vraag meteen het juiste antwoord omhoog te schuiven: ik ben gaan schrijven om alles wat verzwegen werd. Ik ben gaan schrijven om de razende stilte op salontafels het woord te geven. Ik ben gaan schrijven om taboes als *tableaux vivants* tot leven te wekken, om voorbij de grens te onderzoeken wat waar is.

Andere kunsten geven expressie aan een gevoel dat nog geen taal geworden is. Taal – poëzie of proza, fictie of autobiografie – geeft expressie aan de zoektocht naar bron en doel van zulke gevoelens.

In mijn autobiografiekلاس gaf ik eens de schrijfpdracht: als je je leven zou weergeven in een schilderij, hoe zou dat schilderij er dan uitzien? Er waren cursisten die konden schilderen, zij schilderden eerst, en duiden daarna de kleuren van hun droom. Wie begon met opschrijven wat er in de geest opdoemde, raakte heel dicht aan de essentie van het leven.

Schrijven is voor mij de enige manier om de waarheid te weten te komen. Zoals Heldenne eens dichtte:

het was de schrijver die
het ongewetene begon te formuleren
de innerlijke mens gestalte gaf
ver voor de uiterlijke mens begreep

Al is het natuurlijk ook weer niet zo eenduidig. Ik begon oorspronkelijk – als kind – met schrijven om te laten gebeuren en mee te maken wat ik wenste. Om de droom te scheppen die de nacht mij niet gaf. Om te beleven wat ik niet durfde, niet mocht.

In mijn roman *Brandsporen* laat ik gebeuren wat niet gebeurde. Het openbreken van versteende familiemythes, het uitspreken van alles wat onbespreekbaar leek, maar uiteindelijk niet bleek. Nu maar hopen dat ik daarmee, net als God bij de Michelangelische Adam, net als de kleine Willem Jan bij moeder Otten, een toekomstige werkelijkheid leven inblaas.

79 EEN ROMAN ALS SCHRIJFBOEK

Michael Crichton – *Timeline* (Tijdlijn)

september 2009

Ook een roman kan fungeren als schrijfboek. Hoe moet het wel, hoe niet? Dit boek kreeg ik in handen gedrukt door mijn dochter: moet je lezen mam, lekker spannend! Spannend was het inderdaad. Als in een James Bondfilm waren de hoofdpersonen constant verwickeld in strijden op leven en dood, verdronken haast in watervallen, vielen uit kasteeltorens, werden door pijlen geschampt, wonnen n t een toernooi, en werden achtervolgd door dat onmisbare spanningsattribuut: de Tikkende Klok.

Bloed en lichaamsdelen spatten rond, rotting, rook en buskruit teisterden neusgaten, paardenhoeven donderden voorbij, wapentuig kletterde, kledij werd visueel en tactiel getoond, kortom: een steengoed boek.

Of toch niet?

Toen ik het – eind goed, al goed – uit had, had ik opeens spijt van alle nachtrust die ik er aan had opgeofferd. Want was er nu een verhaal van belang verteld? Waren de Helden fundamenteel veranderd? Wie waren trouwens de Helden? Wie waren de schurken? Wat was nu eigenlijk de *Story Question*?

"Lukt het de archeologen om de professor te redden uit de middeleeuwen waar hij met een quantum-theoretische tijdmachine naartoe getoverd is?" Drie keer raden: ja ja ja. We doen er 489 bladzijden over om dat te ontdekken. Alle bloed zweet en tranen zijn niets dan omwegen, obstakels die de schrijver opwerpt om aan zijn quantum – sorry, quatum – te komen.

De plotlijnen die echt interessant hadden kunnen zijn (de bemoeienis, in het begin, van een Indiaanse politieman en een Indiaanse arts, met een in de woestijn van Arizona gevonden man van wie de ruitjes op zijn overhemd niet helemaal aansluiten, en de botjes in zijn skelet ook niet, of het technisch laboratorium dat de tijdmachine heeft ontwikkeld met sinistere bijbedoelingen) worden niet uitgewerkt. Ze waren kennelijk goedkope lokkertjes om ons het verhaal in te lokken.

De vier Helden (de archeologen) lieten zien wie ze waren, en dat wisten we al. De schurken lieten zien wie ze waren en kregen hun verdiende loon. We moesten nog raden wie een bepaalde schurk was, maar dat was zo duidelijk dat ook het puzzel-element geen spanning creëerde.

Iets deed Crichton goed, anders had ik het boek niet uitgelezen. Hij schrijft beeldend, met gebruik van alle zintuigen. Maar de plot is eendimensionaal, en zijn personages zijn van bordkarton. Per alinea wisselt hij keurig van vertelperspectief, en dat doet het inleven bepaald geen goed. Hij monteert korte scènes achter elkaar wat wel een opgejaagd gevoel geeft, maar elke identificatiepoging doet stranden.

Lees dit boek, en bedenk hoe het véél beter had gekund. Of volg hem na en word een rijk en succesvol schrijver, dat kan natuurlijk ook.

80 COLUMN OKTOBER 2009

*Practice what you preach,
Or
Physician, heal Thyself!*

Tegen al mijn cursisten zeg ik met volle overtuiging: elke dag een schrijfveer is een boek in een jaar. Een kwartier per dag is een bladzij per dag, tel uit je winst. En wat doe ik? Mezelf dag na dag vertellen dat ik nog geen tijd heb om aan de slag met mijn tweede

roman. Hoofdpersoon Ytie (E.T.?) dag na dag terugduwen in het hok waarin ze staat te trappelen van ongeduld.

Ik heb geen tijd want er moet brood op de plank, zeg ik tegen mezelf. Ik heb geen tijd want ik moet werken, ik moet mijn gedachtengoed de wereld insturen, ik moet Boeken Uitgeven, ik moet al die ideeën die me 's nachts uit de slaap houden gaan uitvoeren. Ik moet bewijzen aan alle hoge omes (nog steeds weinig tantes) dat ik bestaansrecht heb, en recht van spreken. Na de Valkuilen een Heldenreisboek, na de Heldenreis Heldinne's Reis, daarna Het Honderduit Autobiografieboek, en daarna Ytie. Zo te horen moet ze nog tot mijn pensioen (65? 67?) in haar hok blijven zitten.

Leg het oordeel over je schrijverschap niet in handen van iemand anders, preek ik. Schrijf omdat je niet anders kunt, niet anders wilt.

En wat doe ik? Tegen heug en meug zwoegen om erkenning. Alsof het niet genoeg is, dat mijn cursisten zo blij met me zijn. Alsof het niet genoeg is, dat lezers van alle leeftijden, seksen, beroepsgroepen en scholingsniveau mijn boek prachtig vinden, ieder op zijn eigen manier.

Nu het kind op eigen benen staat, moet ik voor de zoveelste keer mijn eigen opvoeding ter hand nemen. En Ytie bevrijden voor ze er net zo uitziet als E.T. op de operatietafel, zo goed als gestorven wegens gebrek aan liefde, en wegens een overkill aan praktische bezwaren.

81 EEN BOEK EN EEN FILM

zondag 29 november 2009

Revolutionary Road is een prachtig boek. Zoen dat je blijft, en dat in je dromen gaat spoken alsof de beelden uit je eigen herinnering stammen. Daarom had ik het kijken naar de film steeds uitgesteld. Hoe zouden de romantische sterren uit Titanic dit gedesillusioneerde liefdespaar vormgeven? Zou Hollywood het aandurven om het einde te handhaven, of zouden we ze sadder but wiser alsnog goed terecht zien komen? Het boek is bedrieglijk simpel, zou de film zijn bestaansrecht als film willen bewijzen met speciale effecten?

Om met dat laatste te beginnen: een film kan efficiënter vertellen. Een zee van grijze hoeden op een perron, een vloedgolf van grijze pakken die bij een hoge stationstrap neerstroomt, zegt meer dan hetzelfde in zoveel woorden verteld. Een camera die onverschillig door stille kamers glijdt, langs de keurig-strakke meubels uit de jaren vijftig, zet in een opname een sfeer neer, waar een boek meerdere bladzijden over doet.

Alleen geeft het boek je je eigen beelden. Zo had ik me het huis van Frank en April minder schilderachtig voorgesteld.

Frank en April zelf had ik me ook anders voorgesteld. Leonardo's hoofd is wat te rond – Frank leek me iemand met een Kengezicht, rechthoekiger. April stelde ik me iets meisjesachtiger voor dan Kate Winslet, tenminste aan het begin van het verhaal. Maar zodra ze begonnen te spreken, te kijken, te bewegen, waren zij Frank en April op onnavolgbare wijze. Waarmee ik bedoel: hoe doe je dat? Hoe slaagt een acteur erin om al die subtiele emoties, die in een boek bladzij na bladzij kunnen worden uitgesponnen – niet door ze te beschrijven maar door ze te laten gebeuren in gesprekken en handelingen – in een close-up over een gezicht te laten glijden? Hoe bereik je met houding en blik dat een kijker woordelijk de innerlijke monoloog kan invullen? In het boek is Frank steeds gefrustreerd bezig met het aanleggen van een trapsgewijs tuinpad – dat kan in de film gewoon weg omdat we hem zien in zijn frustraties. En April zien we – als in een versnelde natuuroopname – opbloeien en verwelken.

Het is een film waarna je bijvoorbeeld zelfmoord zou kunnen plegen. Of je gloeiende best doen om nooit je dromen zo te verkwanselen.

82 SPOREN VAN BRANDSPOREN

november 2009

Er wordt heel verschillend gereageerd op mijn roman Brandsporen. De meeste [reacties](#) zijn gelukkig positief, maar een enkeling vindt het helemaal niks. Kan er niet doorkomen, ergert zich aan het lettertype ...

Een belangrijk punt van kritiek – door velen geuit – betreft de grote hoeveelheid personages. Dat heeft me verbaasd, en dat was heel leerzaam. Zelf ken ik mijn personages alsof ze mijn eigen familie zijn, maar als jij bij mij op een familiefeest komt, ken je natuurlijk niemand, en zal je van een of twee keer handjes schudden echt niet onthouden hoe iemand heet, laat staan hoe de familierelaties in elkaar zitten.

Iemand vond het ook een typisch vrouwenboek. Terwijl ik juist van andere mannelijke lezers veel lof kreeg toegezwaaid. Aan sommigen van hen gaf ik het met de bibbers: zou ik door de mand vallen? Dan is lof een groot geschenk, zeker als die de personages en hun onderlinge verhoudingen geldt.

Weer anderen prezen de levendige beelden, en meer dan eens vielen de woorden 'film' en 'tv-serie'. Maar ja – de NBD wil het boek niet eens centraal aan de bibliotheken

aanbieden, het gaat immers maar over Friesland en is daarmee "niet van landelijk belang".

Het meest bijzondere punt van kritiek dat ik kreeg, was: het loopt zo goed af, alles valt zo érg mooi op z'n plaats. Nu houd ik zelf erg van boeken en films die goed aflopen. Dat valt zo heerlijk in slaap. Maar een open einde houdt de lezer wakker, en is daardoor sterker. Ik zal het proberen, voor Ytie.

Al gun ik haar ook zó dat het allemaal goedkomt ...

83 DE TOREN VAN BAZEL

december 2009

Toen God de wereld schepte, kon Hij nog niet vermoeden hoe bont en blauw Zijn schepselen het zouden maken met de taal. Zelfs de Babylonische Spraakverwarring, die onder Zijn instigatie tot stand kwam, bleek tot Zijn opperste verbazing maar een klein stokje in het hoenderhok, vergeleken met de onnavolgbare uitspraken waarmee Nimrods nakomelingen afschrikbarende verwarring zouden strooien. Sommige van deze incidenten zijn te wijden aan alcohol, maar de meeste zijn op een andere stoel gebaseerd. God moet Zijn analyse nog stellen, en ik kan op mijn kousenvoeten aanvoelen dat Hij bij het aanhoren van de blatante onzin af en toe een kreet slaat.

Daar zit Hij, in de dichtbewolkte lucht, tenenkrommend toe te kijken hoe de mensheid, ondanks een hele trits maatregelen, geen enkele politesse meer in achtvingt. Onder de baas zijn werktijd wordt rustig frituurvet gesmolten, massage aangeprijsd, de vinger op de pols gelegd, de vinger op de knip gehouden, grote sier uitgehangen, een ballon opgestoken en meer van die uitglijders van de bovenste orde.

De mensen helpen zichzelf in de verdoemenis. Om mensenlevens te voorkomen zal de bovenste steen boven moeten komen, anders zijn hun laatste uren geteld. Het is niet alleen een grens te ver, het is beneden alle maat wat er gebeurt.

God overweegt contraceptie, maar heeft een streng vermoeden dat dit vooral ammunitie tegen het lagere cement zou zijn. Het lot dat de taal is getroffen blijkt juist uit het feit dat de hogere echelons het klappen van de zweep niet kunnen opvangen (denk hierbij ook aan de Amerikaanse administratie). Taalliefhebbers liggen inmiddels in een deuk door deze hoes aan klappen. God overweegt om Jaap de Berg op touw te nemen – wie het eerst maalt, wie het eerst haalt – maar dan wordt de arme man misschien aangezien als terrorist. Hij staat nu al loodrecht tegenover vele lakse sprekers. Regeringsleiders dan? Ach, die houden net als Merkel en Sarkozy hun mond stijf op elkaar, en geen hond die er naar kraait.

Welke voorbereidingen moet God dan nemen om weer de taalkundige opperhand te krijgen? De balkennorm afschaffen, daar heeft Hij geen behoefte bij. Een rijke in een brocante jurk zit al evenmin op hoge kolen qua correct taalgebruik als de mensen die erop gespinst zijn haar als belastingmelkboer te gebruiken. De ervaring wil, dat niemand het Nederlands meer onder de knieën krijgt.

God gaat zoals bekend over zes nachten eis, en daarna zag Hij lucht aan het einde van de tunnel. Hij zou de mensheid geen woord meer waardig gunnen, Hij had het lak aan die hele taal. Voortaan zouden de mensen aangewezen zijn op nonverbaal gedrag (dat kun je scabreus opvatten, en dat is ook met elkaar verwoven, maar je moet God niet verwarren met koning Herodotus in Jesus Christ Superstar). Dat klinkt als een bouté uitspraak, maar Gods wetten zijn na veel toeters en bellen anoniem aangenomen.

Gelukkig heeft God mij nog geraadpleegd aangaande dit knijpend probleem. Hij was ook helemaal aan Zijn Latijn door die ratrace tegen de klok. Hij gaf de stok niet aan Maarten, maar aan mij.

Lieve God, zei ik eerbiedwaardig, mogen we zeven woorden houden? Dan kunnen we daarmee misschien in een voorwaartse spiraal terechtkomen. Er zingde in mijn hoofd de naam rond van een wijsgeer die ooit schreef: "Wij zullen elkaar nimmer begrijpen zolang wij de taal niet tot zeven woorden terugbrengen."

Ach, zei God, Mijn goede vriend Kahlil Gibran. Welke woorden had je in gedachten, kleine meid? Zing, vecht, huil, bid, lach, werk, en bewonder, zong ik. En daar kon God niet tegen tippen.

84 TIRZA – EEN UITZICHTLOOS BOEK

zondag 31 januari 2010

Schrijf boeken die voor stervenden geen tijdverspilling zijn, beval John Gardner. Als stervende – hopelijk pas over 50 jaar maar toch – vond ik Tirza van Arnon Grunberg tijdverspilling. Ik heb het dan ook niet echt uitgelezen, de laatste bladzijden doorgebladerd om te zien of het slecht afliep, en dat deed het.

Steeds meer weerzin voelde ik tijdens het lezen. De hoofdpersoon was een mens in wiens gezelschap ik niet verkeren wilde. "Ja maar, zulke mensen bestaan!" Oh, vast. Misschien is de schrijver er zelf wel eentje, Jörgen Hofmeester, *c'est moi!* Maar dat wil niet zeggen dat ze het waard zijn er een boek over te schrijven. Tenminste als het boek niet meer doet dan een schilderij steeds meer verfijnen, steeds meer details toevoegen om het effect te versterken van wat we direct weten: Jörgen Hofmeester is een klootzak. Sneu voor hem, maar verschrikkelijk voor degenen die zich noodgedwongen in zijn omgeving ophouden.

Een boek over een klootzak heeft alleen zin als het uitzicht biedt. Uitzicht achterwaarts: hoe is het zo gekomen, en kunnen we daarvan leren, zodat we iets kunnen voorkomen? Uitzicht voorwaarts: zulke klootzakken bestaan, en Goddank valt eraan te ontsnappen als je je ogen open houdt.

"Ja maar, het is toch goed geschreven?" Jazeker, natuurlijk. Het boek leest soepel als een roofdier, het zit in elkaar gesleuteld als een slang die in zijn staart bijt. Maar een boek over klootzakken, zonder uitzicht? Dat maakt de schrijver een klootzak. Iemand die zijn lezers iets toewerpt wat hij zelf vol weerzin uitgespuugd heeft. Ik begin werkelijk te geloven dat alleen de Belgen het nog kunnen, boeken met uitzicht schrijven.

85 ECHT SEXY

vrijdag 5 februari 2010

Kritiek genoeg op mijn bespreking van Tirza. Mij werd gevraagd of ik soms alleen feelgoedboeken las, mij werd gezegd dat Grunberg immers hetzelfde deed als Dostojevski, en mijn taalgebruik was niet netjes.

Het kon misschien wel sjieker maar waarom zou ik? Ik leer mijn cursisten juist dat je in een column alles van jezelf moet geven en dat zo groot mogelijk uitvergroot. Dan schreeuw je van de daken wat je vindt en daar moet een ander iets van vinden, dat is het doel van columnist én recensent volgens mij.

Nu is Grunberg stilistisch misschien een groter literator dan Renate Dorrestein. En misschien had hij zelfs goede bedoelingen met Tirza, misschien wilde hij laten zien Hoe Erg en Hoe Slecht. Maar uit het boek blijkt dat niet. Uit het boek blijkt alleen: Zo Erg, Zo Slecht, en Red Je Kont er maar mee, beste lezer (alweer niet sjiek, ik weet het).

Echt Sexy van Renate Dorrestein is bepaald geen sjiek boek. Ik kreeg het van een oudere dame in handen gedrukt: Lees jij dit nou eens, wat vind jij daar nu van. Ze had het met haar leesclub gelezen en unaniem vond men het een verschrikkelijk boek.

Ik las het in twee avonden uit, en vond het prachtig. Fiebie Koolveld is een romanheldin om te koesteren, en wat er aan de kaak gesteld wordt verdient de grootst mogelijke uitvergroting. Jaja, literatuurkritiek is er genoeg, ook ik struikelde wel eens over een minder passend woord, maar hier wordt tenminste een Vlamme Aanklacht geschreven, een duidelijk protest tegen een duidelijke misstand gegeven. Hier schreef een mens over mensen. Hier was niet de kille analyserende schrijver aan het woord. Hier was een mens aan het woord met mededogen voor al die meiden die het ongeluk hebben door een man als doos te worden beschouwd. Dit is bepaald geen feelgood boek, ik kon

me voorstellen hoe geschokt een oudere-dames-boekenclub erdoor was. Maar het is een boek met mededogen en met hoop. Die beide dingen ontbreken bij Tirza ten enenmale. Leve Fiebie!

86 MANNEN

zaterdag 27 februari 2010

Zijn alleen mannen in staat om grootse literatuur te schrijven? ([Trouw](#) 200210) Het antwoord op deze vraag hangt af van de definitie van "grootse literatuur."

Nu is het algemeen bekend dat literatuur gedefinieerd wordt volgens een mannelijk waarderingsmodel: het moet vernieuwend, normveranderend en origineel zijn, en voor velerlei uitleg vatbaar zodat het in Academia een geschikt onderwerp van studie kan zijn. Er bestaat dus de notie dat er een eensluidende definitie van literatuur kan worden gegeven, net zoals je een eensluidende definitie van 'mens' kan geven. Voor het gemak vergeten we, dat nog niet zo heel lang geleden onder een 'mens' uitsluitend een blanke man werd verstaan. Vrouwen en zwarten waren geen mensen.

Literatuur geschreven door deze bevolkingsgroepen was vanzelfsprekend ook geen literatuur. Het was niet wereldomvattend, het ging alleen 'maar' over persoonlijke kwesties, het streefde niet naar vernieuwing. Pas na het verschijnen van Tillie Olsen's *Silences* (1962) werd literatuur van andere schrijvers dan blanke mannen langzaam geïntroduceerd in Academia. (een bespreking van *Silences* volgt hierna)

Toch is er in de grondhouding niet veel veranderd. Omdat de onbetwiste maatstaven waarmee literatuur beoordeeld wordt, de maatstaven zijn van de Dode Blanke Mannen, kunnen zelfs vrouwen niet tot andere conclusies komen dan dat alleen mannen 'echte' literatuur schrijven.

Er wordt ook gezegd dat het niet uit zou moeten maken of een roman door een man of een vrouw geschreven is. Seksneutraliteit als literair criterium. De persoon van de auteur is belangrijk, maar het geslacht niet. Zolang je maar nergens aan kunt merken dat het een vrouw is, is het goed.

Omdat vrouwen hebben geleerd dat objectief kan worden vastgesteld wat literatuur is en wat niet, komen zij niet op het idee dat bij die criteria, die zogenaamde objectiviteit, vraagtekens gezet kunnen en moeten worden.

Onze cultuur is doordrongen van zulke 'objectieve' feiten.

Dat onredelijkheid 'fout' is, bijvoorbeeld (in plaats van een gerechtvaardigde uiting van terechte woede).

Dat sentimentaliteit 'fout' is, bijvoorbeeld, net als het beschrijven van emoties (in plaats van de oprechte weergave van hoogstpersoonlijke en daarmee tevens originele gewaarwordingen).

Sober is beter, dat is objectief vastgesteld, schrijven is schrappen, dat weet iedereen. Wat er geschrappt wordt is alles waaraan mannen aanstoot zouden kunnen nemen, ik bedoel: alles waarvan objectief is vastgesteld dat het niet behoort tot 'echte' literatuur.

Dat persoonlijke details veel minder interessant zijn dan 'de grote lijn' is ook een feit.

Dat je verstand, je veelgeprezen ratio, een veel betere bron van kennis is dan je lichaam: feit.

Dat door iemand beïnvloed zijn onorigineel en dus 'fout' is: feit.

Ik wil hier nogmaals wijzen op de recensies die ik schreef naar aanleiding van Tirza (Grunberg) en Echt Sexy (Dorrestein). Natuurlijk besef je tijdens het lezen dat Tirza door een man geschreven is, en Echt Sexy door een vrouw. De man geeft schijnbaar objectief weer wat hij waarneemt, en blijft tijdens deze schijnbaar objectieve weergave zelf veilig buiten schot. De vrouw laat weten dat ze tot in de intiemste delen van haar lichaam heeft gevoeld wat hier aan de hand is, en ze uit haar woede zo hard ze kan.

In de jaren dertig ging de literatuuurdiscussie over de vraag: Vorm of Vent. In deze tijd lijkt de discussie te gaan over Vorm of Wijf. Doe mij dan maar een Wijf!

87 SILENCES

april 2010

Het zal mijn lezers niet ontgaan zijn dat ik bezig ben met [Heldinne's Reis](#), een schrijfcursus voor vrouwen. Alle feministische golven ten spijt is er in literatuurland nog niet veel veranderd. Vrouwen lezen, vrouwen schrijven, mannen maken de dienst uit. Nu lees ik Tillie Olsen's *Silences* (1962), zo'n boek dat je het gevoel geeft deel uit te maken van geschiedenis en toekomst. Door dat boek werd literatuur van andere schrijvers dan blanke mannen langzaam geïntroduceerd in Academia. Tot die tijd was het altijd *one out of twelve* geweest: van elke 12 gedoeerde auteurs (op verplichte leeslijsten, in syllabi) was er 1 vrouw (of zwart, latino, *native-american* en noem maar op).

Nog altijd wordt gesteld dat literatuur sekseneutraal moet zijn alsof dat niet betekent dat vrouwen als een man moeten schrijven. Nog altijd heerst het idee dat alleen mannen in staat zijn om grootse literatuur te schrijven. Dat dat te maken heeft met zowel de door diezelfde (blanke) mannen vastgestelde definitie van literatuur, als met de stilte waarin vrouwen gedwongen zijn, is wat *Silences* duidelijk maakt. Daarom is het een boek dat

herlezen en vertaald zou moeten worden.

Hoe lang is het in de westerse wereld gewoon geweest dat vrouwen al hun talenten inzetten voor huis en gezin (iets wat in de rest van de wereld nog steeds de norm is)? In Rilke bewonderen wij zijn stijfkoppigheid om het werk altijd voor het gezin te laten gaan (hij wilde het schrijven zelfs niet onderbreken voor de bruiloft van zijn dochter) – en ja, wat hij schrijft is bovenaards. Maar daarmee is niet gezegd dat een vrouw dat niet zou kunnen, daarmee is aangetoond dat de meeste vrouwen dat niet mógen, van de maatschappij, van zichzelf, van wie ook. Dat is de eerste "stilte".

En de vrouwen die er bewust voor kozen geen gezin te stichten, zich buiten de maatschappij te plaatsen, zich helemaal aan het schrijven te wijden? Zij kregen met een ander soort "stilte" te maken. *Silencing*. Het zwijgen opleggen, doodzwijgen. Zoveel vrouwelijke auteurs zijn in de vergetelheid geraakt. Zij beschreven immers niet de "menselijke" ervaring (niet voor niets is in het Engels man (*man*) gelijk aan mens (*man*)), maar slechts die onbelangrijke vrouwelijke ervaringen, die niet getoetst of vergeleken konden worden omdat er immers geen literatuur over bestond. De vrouwelijke waarheid was geen "universele" waarheid.

Daarom is het zo belangrijk dat meer vrouwen gaan schrijven. Olsen geeft me een paar prachtige zinnen die het belang van Heldinne's Reis doen inzien (p.45). *Help create writers. There is so much unwritten that needs to be written*. En het hoeft geen literatuur te zijn: ook brieven, dagboeken, memoires, de eigen woorden *become source, add to the authentic store of human life, human experience*. Vrouw, durf te schrijven!

88 COLUMN FEBRUARI 2010

Een van de nieuwe cursisten vroeg mij: hoeveel boeken heb je eigenlijk geschreven? Nou, één, zeg ik dan natuurlijk. Maar toen ik er later over nadacht, bleek het getal een stuk hoger te liggen. In feite was mijn afstudeerscriptie het eerste boek. "Romaanse Kerken in Friesland" – zonder die scriptie was Brandsporen niet geschreven.

Het volgende boek was "Weg van Oman", een egodocument over een cultuurschok. Publicabel was het niet, dat zag ik later wel in, maar leesbaar was het zeker, en in elk geval vormt het een prachtig monumentje voor mijn verblijf in dat wonderschone land.

Bovendien vormde het de basis voor het volgende boek dat ik schrijven zou: Gouden Bergen. Ik schreef het voor de Libelle-romanwedstrijd in 2000. Het was voor mij de eerste kennismaking met de werkelijke verrukkingen van het schrijven: een wereld scheppen, en de helden als een Godin allerlei obstakels voor de voeten werpen. Ik voelde

me als Joan Wilder in *Romancing the Stone*, meegalopperend met de bandieten, meehuilend met de tragische heldin, en zuchtend van genot toen ze mekaar kregen.

Nu wist ik dat ik het kon, een groot verhaal op de rails houden. Nu was de tijd rijp voor de echte roman. Inmiddels had ik een schrijfgroep opgestart, en zette ik de eerste schreden op het schrijfdocentpad. Ik maakte kennis met alle problemen waar beginnende schrijvers tegenaan lopen, met alle vragen die hen bestormen, met alle valkuilen op dat gebied.

Ik bestudeerde alle schrijfboeken die ik tegenkwam, formuleerde voor de cursisten een behapbare samenvatting, en zo ontstond Honderd Valkuilen, mijn eigen schrijfboek. Ik begon een online schrijfcursusbedrijf en schreef daarvoor nog een compleet boekwerk: over de Heldenreis.

Intussen wierp het lot de nodige obstakels op mijn levenspad. Er begon voor mij een nieuwe Heldenreis, na alle Heldenreizen die al die verhuizingen waren geweest. Ik moest opnieuw beginnen, maar nu alleen, in een land dat na vijftien jaar buitenland onherkenbaar veranderd was. Ook die reis is te boek gesteld. Niet dat zo'n boek nu meteen de wereld in moet – maar ik heb gemerkt dat het goed werkt om zo'n Heldenreis vast te leggen. Om iets wat je hele wezen beheerst omdat het je hele leven tot dusver ongeldig verklaart, vast te leggen. Zodat er op een bepaald moment een dikke stapel papier ligt waarin het opgetekend staat, en die stapel mag dan verdwijnen in een doos op zolder. De reis is klaar, ik ben er als Heldinne uit tevoorschijn gekomen, en ik kan verder.

En wie weet vormt dat boek weer de basis van de volgende roman.

Dus als we het optellen, dan heb ik inmiddels zeven boeken geschreven.

Ga dit ook eens na voor jezelf: zie je hoeveel je al gepresteerd hebt?

89 ALS JE EEN BOEK BENT ...

zondag 14 maart 2010

Als je een boek bent ... hoe ziet dat boek er dan uit? Ik ben een mooi, groot dagboek met een leeslint. Het begin is in kinderlijke letters geschreven, en er staan foto's in, zwart-witfoto's met een kartelrandje, met pappa's en mamma's en opa's en oma's en pakes en beppes die allemaal glimlachend naar me kijken. Ikzelf kijk wel eens bang, bang voor water, bang voor vuur, bang voor vreemde kinderen. Op de foto's kun je niet zien hoe ik van binnen ben, en aan het handschrift ook niet, ik ben lief, braaf en goed opgevoed. Opstandig en brutaal leer ik niet worden, daarvoor leer ik de woorden niet en de gebaren niet.

Verderop wordt het handschrift slordiger, ik word verliefd en geef de verantwoordelijkheid voor mijn geluk uit handen. Als ik een brief aan mijn jongere zelf tussen de bladzijden moest doen, zou daarin staan:

trots zijn op je talenten is goed! Luister naar je talenten: wat vanzelf gaat is belangrijk en hoort bij je!

Terwijl ik leerde dat alles wat vanzelf ging de moeite niet waard was. Je mocht je sowieso op niets laten voorstaan. Wat je graag wilde, goed kon, was niet belangrijk. Belangrijk was goed zijn, eerlijk, betrouwbaar. En vooral: het belang van de ander boven dat van jezelf stellen. Zo leren liefhebben: verliefde dromen waarin de ander jou redde van je eenzame, onbeduidende bestaan.

De aantekeningen in het dagboek worden onbeduidend. Er wordt gewerkt, gereisd, gestudeerd, voor introspectie is geen tijd en geen reden. Deze bladzijden zijn geschreven met dun potlood, en er zitten officiële papieren ingeplakt die getuigenis afleggen van gebeurtenissen: diploma's, salarisstrookjes, verhuisberichten, vakantiefoto's.

Soms zijn er gebeurtenissen die kleurige inkt verdienen: huwelijken, geboortes. Er is vreugde. Zwartgekleurde bladzijden zitten aan elkaar geplakt. Het verschil wordt steeds groter: 1 kleurige bladzij, 10 zwarte, 13 zwarte, en dan opeens is er een bladzij met een gat erin, een brandgat met geschroeide randen.

De bladzijden erna zijn dun als vloeipapier, beschreven met onzichtbare inkt.

Heel, heel langzaam wordt het papier van betere kwaliteit, en het geschrevene duidelijk en kleurig. En tegelijk lijkt het handschrift op dat van het jonge kind. Opnieuw, helemaal opnieuw leren schrijven en leven.

90 ZO WORD JE SCHRIJVER

10 verbeterde tips

maandag 8 maart 2010

Opzij staat deze maand geheel in het teken van het Vrouwenboekenbal. Daarom op pagina 24 een lijst van 10 tips: "Zo word je schrijver."

Zoals anderen denken dat *nine-eleven* een complot was, of de maanlanding, zo denk ik dat er in Nederland een complot gesmeed is om zoveel mogelijk mensen van het schrijven af te houden. Het is griezelig dat een vrouwenblad zich leent om mee te helpen metselen aan het onneembare mannenbastion dat de (Nederlandse) literatuur nog altijd is. Lees mee en huiver.

Tip 1: Het begin is misschien wel de belangrijkste fase van het ontstaan van het boek. Begin niet te snel met schrijven, want dat kan zich in een slap begin vertalen.

Huh?

Een schrijver denkt door te schrijven, komt er al schrijvend achter wat ze wil zeggen, en waar het boek over zal gaan. Je moet zo vroeg mogelijk beginnen met schrijven. In versie 1 kom je erachter wat je te vertellen hebt, in versie 2 onderzoek je hoe je dat kunt vertellen, en in versie 3 e.v. ga je aan de slag met efficiëntie. Pas dan kun je het begin van je boek schrijven.

Tip 2: Een goede auteur begint pas met schrijven als zich een verhaal aandient dat geschreven moet worden.

Huh?

En in de tussentijd? Uit het raam staren? Bollen pellen? Natuurlijk niet! Oefenen! "De inspiratie moet bij haar schaarste komst een welvoorbereide techniek aantreffen." (Etty Hillesum)

Tip 3: Ontwikkel een stijl. Een schrijver ontwikkelt een stijl door veel te lezen. Pas als je veel hebt gelezen, weet je wat bij jou past.

Huh?

Een eigen stijl ontwikkelen door naar buiten te kijken en een geleende jas aan te trekken? Natuurlijk niet. Een eigen stijl ontwikkel je door je eigen waarheid in je eigen woorden op te schrijven.

Tip 4: Ga op cursus. "Zo voorkom je dat je vijftien jaar in alle eenzaamheid op een zolderkamertje aan een boek zit te werken dat de moeite niet waard is."

Met andere woorden: ga op cursus en laat je ontmoedigen. Need I say more?

Tip 5: Wees zorgvuldig.

Koffie zetten met theewater, personages die in de kamer buiten zitten te praten ... natuurlijk haal je deze fouten eruit als je reviseert. Revisie is het ambacht dat een even onmisbaar onderdeel van het schrijven vormt als het goddelijke inspiratiedeel. Maar om nou als Tip te geven: "herschrijf, herschrijf nog eens, en als dat niet helpt moet je schrappen," dat lijkt me wat kort door de bocht. Zie revisie als het polijsten van je beeld, streef er eindeloos met liefde overheen.

Tip 6: Luister niet naar vrienden en familie, want die willen alleen maar aardig zijn.

Maar wie echt van je houdt zal je een eerlijk antwoord geven als je daarom vraagt. Wat je moet leren is je vragen om kritiek heel zorgvuldig te formuleren.

Tip 7: Heb geduld. Het schrijven van een boek kost gemiddeld zo'n jaar of vier. Doorzettingsvermogen, discipline ... het zijn zulke dorre woorden. Wie schrijver wil

worden doet toch niets liever dan schrijven? Je innerlijke schrijver is een kind dat gepaaid moet worden, niet een scholier die met strafwerk moet nablijven.

Tip 8: Mijd gendergevoelige valkuilen.

Huh?

Mag een schrijver niet zijn wie hij/zij is? Geen man, geen vrouw? Moet hij/zij doen alsof er een sekse-neutrale mens bestaat die boeken schrijft? En waarom dan wel? Wie heeft er dan bepaald hoe deze sekseneutrale schrijver schrijven moet? Drie keer raden!

Tip 9: Zo benader je een uitgever: stuur je familieroman niet op naar een wetenschappelijke uitgeverij, en doe ook geen geparfumeerde strikjes aan je manuscript. Zet er ook niet bij: dit boek gaat de wereld veranderen.

Bedenk dit: mensen die zeggen dat ze niet goed schrijven en mensen die zeggen dat ze fantastisch schrijven, hebben beide meestal ongelijk.

Tip 10: Doe het niet voor het succes.

Daarmee ben ik het eens. Schrijf omdat je niets liever doet, en schrijf omdat je niet anders kunt. In deze tijd is "succes" gelukkig niet meer alleen voorbehouden aan degenen die het bastion weten binnen te dringen. Begin een weblog, geef je boek in eigen beheer uit, en geniet van je eigen succes. Maar geniet bovenal van het schrijven.

91 COLUM MAART 2010

Ik heb een nieuw weblog aangemaakt: <http://inktlap.blogspot.com>. Sjabloon gekozen, maten aangepast, eigen achtergrondplaatje ge-upload, titelplaatje van een inktlap van Internet geroofd, afkomstig van het Onderwijsmuseum, en door iemand op Flickr gezet). De titel Inktlap (in overleg met de cursisten gekozen) met photoshop op de afbeelding geknutseld, de afmetingen aan het blogformaat aangepast, en zo was na een avondje zwoegen het blog klaar. Maar nog leeg als een nieuw dagboek.

Mijn taak als juf is nu: de autobiocursisten ervan overtuigen dat ze het zelf kunnen. Schrijven kunnen ze al, deels dankzij mijn aanmoediging, deels dankzij eigen onvermoede talenten. Er zijn er bij die in een ander tijdsgewricht 'echt' schrijver waren geworden. Soms leest iemand iets voor en dan voel ik de lichamelijke opwinding die me duidelijk maakt: hier gebeurt iets, hier is de goddelijke inspiratie aanwezig geweest, hier stijgt iemand boven zichzelf uit.

Zo verheven hoeft het allemaal niet, soms is het gewoon een gevoel van herkenning, of de lachwekkendheid van een bizarre gebeurtenis. De rolstoel die omviel, of het afgewasteiltje op het dak van de auto bij wijze van herkenningsteken ... In elke les zijn er lachtranen en ontroeringstranen, of spijttranen, te-laat-tranen.

Maar goed. Nu de griezelige wereld van het Internet. Banggemaakt door heethoofdige koppen en somberende majesteiten wemelt het bij de cursisten van vooroordelen. Internet is moeilijk, het kost tijd, het is reuze gevaarlijk en de boeven staan voor de poort.

Hoe maak ik ze blij met deze fantastische wereld, die aan deze mensen de mogelijkheid biedt hun stem te laten horen, hun talenten te laten zien? Het is misschien een misplaatst gevoel van nederigheid, waar ze onder/aan lijden. "Dat is niks voor ons soort mensen." "Daar ben ik nu te oud voor."

Nee!!!

Luister toch naar me! Ik ben zelf al zo stokoud dat ik met inkt heb leren schrijven, en in de handwerkles een inktlap maakte (lapjes knippen met kartelschaar, knoop meenemen van thuis, knoop erop naaien, net zo'n geknutsel als het aanmaken van een weblog). Ik heb 'computeren' geleerd, veel door uitproberen en schelden, en sommige dingen dankzij wijze lessen van mijn kind. Ik weet zeker dat mijn cursisten het ook kunnen. Als ze maar die vooroordelen vergeten, als ze maar fouten durven maken, als ze maar geloven dat het Internet voor iedereen is. Juist voor hen. Juist voor diegenen die in hun jeugd hun mond moesten houden en die nu kunnen laten zien wat ze altijd al waard waren. Kom op, dames en heren, laat nog eenmaal zien dat jullie van vooroorlogse kwaliteit zijn. Veeg die pen af en schrijf!

92 HAAR NAAM WAS SARAH

door Tatiana de Rosnay

april 2010

Ik lees een [recensie](#) van het boek "Nooit verleden tijd" van Lex Lesgever, en opeens wordt me duidelijk waarom ik met zo'n ongemakkelijk gevoel "Haar naam was Sarah" van Tatiana de Rosnay dichtsloeg, toen ik het uit had, gisteravond.

Het boek is een aanfluiting, een gotspe!

De auteur ontvangt de lauweren en royalties van een bestseller alleen door wat er gebeurde met een joods meisje in Parijs in 1942. Een verschrikkelijk verhaal, dat staat buiten kijf. En iedereen die me het boek aanraadde, noemde ook d e gebeurtenis.

Maar gáát het boek daar ook over? Nee, in feite niet. Het gaat over Julia Jarmond, een Amerikaanse expat (zodra een buitenlandse arbeider een expat heet, zit het met de luxe omgeving wel snor). Zij is getrouwd in een sjeke Franse familie, en schrijft voor een Amerikaans society-blaadje in Parijs. Zij is de ik-vertelster, zogenaamd journaliste, zij gaat het geheim van Sarah ontrafelen en openbaren, en zĳ is zielig omdat haar gebronsde man vreemdgaat en geen nieuwe baby wil.

Kortom, dat waar het boek om zou móeten draaien, beleven we van een afstand via het bewustzijn van een onnozele juffrouw.

Daarbij is de schrijfstijl erbarmelijk. Ik las het boek per ongeluk in vertaling (omdat ik dacht dat het een Frans boek was), en ergerde me kapot aan alle niet-noodzakelijke mededelingen en overbodige woorden. Kind in concentratiekamp ziet moeder. "Haar gezicht zag er bleek en ongezond uit." Ja, duh! Julia gaat met nazi-slachtoffer naar plaats des onheils. "Ik kon zien dat het hem raakte." Ja, duh!

En nadat dan alle geheimen aan álle personages (veel en veel te veel) zijn duidelijk gemaakt – waarbij het NB Julia's belangrijkste oogmerk was om haar schoonfamilie, die in de oorlog een appartement van Joden had ingepikt, van alle blaam te zuiveren - krijgen we nog een fijne epiloog. Julia is inmiddels gescheiden, woont in sjeke New Yorks appartement (ja, voor een kwartje geboren, dan heb je dat), heeft baby Sarah genoemd (achgossie), en in twee jaar tijd diverse vrijers versleten. Tenslotte ontmoet ze de zoon van Sarah, en laat dat nu de ware zijn! Hè, wat een geluk dat Sarah het zo errug had in de oorlog.

Een boeketreeksje dat op doortrapte wijze inspeelt op de gevoelens van mensen: als het over de Holocaust gaat, zijn boek en auteur boven alle verdenking verheven. Ik vind dat schandalig. Ik ga morgen dat boek van Lex Lesgever kopen.

93 NOG IETS OVER SARAH

april 2010

Geschrokken vroeg een lezer die genoten had van Haar Naam was Sarah, en toen mijn recensie onder ogen kreeg: maar ben ik dan een boeketreeksmeisje? Of ben jij nu zo'n muziekcriticus die geen mooie melodie meer ontwaren kan?

Ik antwoordde:

In elk geval ben ik nix te goed voor boeketreeksjes, zo heb ik laatst de Daelheimsaga van Leni Saris weer eens uit de biep gehaald en gesnift en gesnotterd, en ik ben ook dol op de boeken van Nora Roberts (romantiese turven met gouden letters op de kaft). Waar ik vooral op afknap, zijn schrijvers met ontelijke pretenties, en die zich verkneukelen

terwijl ze een lange neus maken naar het trouwe lezerspubliek. Dat zijn allemaal goede mensen die uit het boek halen wat er wél goed aan is, en de verpakking voor lief nemen. Ik had dat bv ook heel sterk toen met Geert Kimpfen en zijn Geheime Newton, een allerbelabberdst geschreven boek, dat door de reiki-mutsen als bijbel werd beschouwd en hij als profeet. En nu dit boek: ook jij herinnert je toch voornamelijk die verschrikking in dat Vélodrome? (Ongeveer hetzelfde als hier in de Hollandse Schouwburg.) Omdat jij een goed mens bent.

Ik ben (geloof ik, hoop ik) ook wel een goed mens, maar tegelijk een kritische lezer. Ik kan van boeken genieten omdat ze vakkundig geschreven verstrooiing bieden (zelfs boeketreeksjes zijn verbazend goed geschreven), ik kan van literatuur genieten omdat het adembenemend mooi geschreven is en me qua inhoud verrijkt, ik geniet op dit moment van Het Vergeten zo Lang van Pauline Slot, zo knap hoe zij zich heeft ingeleefd in die vrouw en in de omgeving, kortom, ik kan wel degelijk zonder het rode potlood genieten! Maar waar ik allergisch voor ben, is voor pretenties, voor onechtheid, voor iets wat zich met welbewust effectbejag presenteert als Hoogstaand, terwijl het dat niet is.

Alles wat met welbewust commerciële oogmerken is geschreven, maar zich verschuilt achter mooie woorden als Spiritualiteit, Waarheidsvinding, Holocaust.

94 HET GELUK VAN DE EENZAAMHEID

april 2010

In het Geluk van de Eenzaamheid zegt Connie Palmen verschillende dingen meerdere malen. Met sommige ben ik het eens, met andere beslist niet.

Haar strijd tegen de verdomming, verruwing en vervlakking deel ik. Ik vind met haar dat het belangrijk is om kinderen en jongeren kennis te laten maken met het hoogste wat mensen vermogen, op alle kunstgebieden trouwens. Er is ook niets mis met een elite, elke strijd tegen egalisering en massaliteit moet gestreden worden. Een pleidooi om toch altijd degene te zijn die zegt dat de keizer geen kleren aanheeft, ondersteun ik van harte. Ik onderschrijf uit eigen ervaring dat het geluk van de eenzaamheid het hoogste geuk is. Het is een kleine minderheid die dit soort geluk ervaart, en wie het niet ervaart zal het niet missen, net als iemand die zelf geen kinderen heeft niet weet wat hij mist.

Met andere dingen ben ik het helemaal niet eens. Moet een roman per se vernieuwend zijn om een goede roman te zijn? Is alleen de St. Denis mooi, maar Chartres slechts een slaafse epigoon? Is alleen St. Genis des Fontaines mooi, maar de dom van Spiers niet?

Is het verhaal van een roman alleen maar een vehikeltje om al die brille op te laden? Komt 'engagement' uitsluitend van het je bewust verhouden tot fictie? Ik dacht het niet.

Dat blijft een ivorentoren-engagement zonder poten in de modder. Daarentegen ben ik het weer met haar eens dat maatschappelijk engagement als éniġ criterium om een roman mee te beoordelen volstrekt tekortschiet.

Waarvandaan komt toch haar demarcatiedrift? (Dat woord is van [Stine Jensen](#).) Heeft die in alle toonaarden bezongen scheiding van literatuur en lectuur alleen het hartstochtelijk oogmerk om er toch vooral voor te zorgen dat er grootse literatuur geschreven blijft worden? Volgens Connie is die bezigheid ten dode opgeschreven als op scholen en universiteiten lectuur en literatuur door elkaar heen worden onderwezen.

Ik denk dat dat wel meevalt. De waarlijk goede schrijver is een mens met een roeping, die komt echt wel bovendrijven. En ik vind dat alle schrijvers (welk genre ze ook beoefenen) hun stinkende best moeten doen om het beste boek te schrijven dat ze in zich hebben. Ook in de lectuurgenres valt een ordinaire broodschrijver door de mand. In de Da Vinci-code kwam ik echt niet verder dan bladzij drie.

Toch krijg ik bij Connie het gevoel dat deze demarcatiedrift ook een vorm van eigendunk is. Wat "ik en de kenners" vinden, denken en waarderen, ontstijgt gelukkig de waan van het gepeupel. Natuurlijk heeft ze gelijk met het meeste dat ze schrijft over populisme, pulp en roddelbladen. Maar tegelijk verwerpt ze het feit dat "de gewone man" die geen universitaire graad heeft, maar wel degelijk zelf over het leven nadenkt, zich erkend en herkend kan voelen door een boek van Margreet van Hoorn, over, ik noem maar wat, een boer die aan de drank raakt nadat zijn veestapel geruimd moest worden.

Is zo'n ervaring per definitie van minder allooi dan de hoogverheven interactie met filosofische begrippen die Connie geniet? Ik dacht het niet. Ook onder de literair minder getalenteerde (of simpelweg minder geschoolde) auteurs bevinden zich hoogstaande mensen die zich op hoogstaande wijze (met hart en ziel) met de werkelijkheid bezighouden. Connie maakt zich schuldig aan wat ze zegt te verwerpen: ze gooit mensen op één hoop op grond van één gezamenlijk kenmerk, namelijk het ontbreken van een universitaire graad. Dat vind ik een kwalijke zaak.

95 DE JUF

april 2010

Zij die denken dat ze fantásties schrijven en zij die denken dat ze helemaal niet kunnen schrijven, hebben meestal ongelijk.

Zo vond ik op internet een website van iemand die met veel bombarie zijn debuutroman – een hardgekookte thriller – aankondigde, en als smaakmaker de eerste hoofdstukken online had gezet. Hoe kan iemand zo verblind zijn omtrent eigen kunnen? Cliché's en don't's buitelden over elkaar heen, het was zelfs zo erg dat ik me afvroeg of hier een Amerikaans boek vertaald was door iemand die én het Engels én het Nederlands maar half beheerste. De strenge schooljuf in mij wil dan meppen, met een groot rood potlood als zwaard.

Daarentegen heb ik een bijzondere oude vrouw op les, die in deze tijd – met meer scholing en vrijheid – zeker schrijver of dichter geworden was. Zij durft te verwoorden wat ze ervaart, wat ze observeert, en wat haar meningen zijn. Ze leest altijd schuchter voor wat ze heeft geschreven, en eindigt steevast met "ik ben blij dat ik nog mee mag doen" of woorden van gelijke strekking.

Terwijl ik denk: wat ben ik blij dat jij in mijn klas zit, dat ik mag meemaken dat iemand op haar 87e nog zoveel moed en vitaliteit bezit. Zij is voor mij een rolmodel. Dat ze teveel zelfkritiek heeft, ligt aan opvoeding en huwelijk en geschiedenis. Dat haar zinnen soms niet lopen, ligt aan te weinig scholing. Maar wát ze schrijft is zozeer de moeite waard, dat ik al luisterend de zinnen rechtbuig, en als ik eens iets voor haar overtyp om het op een blog of in een bundel te plaatsen, buig ik de zinnen recht met het gevoel dat ik een kostbaar kunstwerk restaureer.

Dan is de schooljuf iemand die met zachte hand het allerbeste uit de leerling haalt.

Op mijn best én op mijn hardst ben ik als juf wanneer ik een leerling tref met veel potentie. Dan wil ik alle puntjes op alle i's. Het zijn meestal de bescheidenste cursisten die opeens een groot, natuurlijk talent blijken te bezitten. Als een eigenwijze, van zichzelf overtuigde cursist iets voorleest, zeg ik: goh! nou! ja! dankjewel! en volgende! Maar als deze bescheiden woordkunstenaar voorleest, laat ik het hem nog eens lezen, heb ik bijna op elke zin commentaar, wil ik de perfectie halen uit het nog net niet volmaakte woordstandbeeld.

Ik vind het moeilijk, juf zijn. Ik hoop dat ik bereik wat ik uiteindelijk wil: dat iedereen zijn persoonlijke schrijfhoogtepunt bereikt, en dat iedereen bereid is van me aan te nemen dat wat ik zeg waar is.

Zij die denken dat ze niet zo goed schrijven doen dat meestal ook.

Zij die denken dat ze fantásties schrijven, zijn meestal onverbeterlijk.

96 THE LAST POST

april 2010

[verschenen](#) in de Leeuwarder Courant van 270410

Zojuist heb ik de laatste docentenvergadering bijgewoond van de Cirkel – ik bedoel natuurlijk Centrumvoordekunsten⁷ locatie Heerenveense School, in de toekomst voorzien van de hybride benaming ATELIERS MAJEUR.

Het Centrum voor de Kunsten ging eind vorig jaar failliet, door politiek gekonkel en niet-adequaat bestuur. Alle docenten worden nu ontslagen, en na de zomer gaat die nieuwe instelling van start. Ateliers Majeur wordt een netwerkorganisatie waarin dienstverlening aan het onderwijs centraal staat. Geen idee wat dat is. Duidelijk is wel, dat woorden als 'docent' en 'cursist' ontbreken in het overzichtelijke tien-punten-schema dat we vanmorgen kregen uitgereikt. Daarvoor in de plaats hebben we visionaire woorden gekregen als 'breed' 'culturele loopbaan' 'contractenrelatie' 'klant- en vraaggericht.'

Ain't that lovely.

De doelstelling moet ongeveer zo luiden: een gemeente die niet aan kunst doet, komt wat armoeiig over. Dus we zetten een instituut op met een deftige Franse naam, dat in de praktijk af en toe een kleurrijk projectje organiseert dat kleurrijk in de krant komt, dat de 'dienstverlening aan het onderwijs' boven in het vaandel heeft want wie kan daar nu tegen zijn nietwaar, en dat zich intussen niets gelegen laat liggen aan wat docenten of cursisten zouden willen. Passie en expertise van docenten zijn luxe noties die ze maar in hun eigen tijd moeten koesteren.

Waar het om gaat is dat we zoveel mogelijk mensen laten snuffelen aan zoveel mogelijk manieren van kunstbeoefening. Zo verloopt namelijk die prachtige 'culturele loopbaan' van de cursist, of liever de klant: kennismaken, oriënteren, verzelfstandigen, vervolg. De eerste cursus wordt nog gesubsidieerd, maar daarna moet de cursist het zelf gaan bekostigen, want een beetje stimuleren dat mensen hun kunst echt serieus gaan nemen, daar kunnen we natuurlijk niet aan beginnen.

'Lesgeven in groepen is uitgangspunt,' zegt punt 8 van het schema. In die groepen kun je dus de idiote situatie verwachten dat de cursist die voor het tweede jaar een cursus volgt – wegens talent, wegens goede docent – meer moet betalen dan de instromende nieuweling. Degene op wie het kunstonderwijs drijft, wordt gestraft voor zijn enthousiasme, en de illusie is blijkbaar dat je elk cursusjaar weer een karrevracht nieuwe cursisten kunt uitladen zonder de mond-op-mond-reclame van hun enthousiaste voorgangers.

De kindertjes op school moeten opgekweekt worden tot de volwassen edelsmeden, keramisten en romanschrijvers van de toekomst, maar als ze eenmaal zover zijn, laten

we ze vallen als voden. De grijze golf die alsmaar hoger oprijst, wordt aan de poorten van het cursusinstituut gekeerd. Wat zouden we ons ook inzetten voor de kwaliteit van leven van de oudere mens, geef ze lekker allemaal een euthanasiepil!

Ik merkte dat de tranen achter mijn ogen brandden toen ik tijdens de rondvraag probeerde onder woorden te brengen hoe verschrikkelijk visie-loos er te werk wordt gegaan. Al deze kunstenaars, in wier aanwezigheid ik me een paar jaar had gevoeld als tussen – eindelijk – mijn stamleden, werden in de kou gezet zonder dat er ook maar iemand tegen in opstand kwam. In zo'n maatschappij leven wij blijkbaar: alles voor het geld en niets voor de mensheid. En ik maar denken dat we door de crisis tot inkeer waren gekomen. Niets blijkt minder waar.

Ik heb dan ook een beter voorstel voor de naam van deze visionaire, tengere, initiatiefrijke, flexibele, klantgerichte, op locatie werkende, diensten aan scholen verlenende, wonderbaarlijke nieuwe pracht-organisatie: Ateliers Mineur. Prachtig hoe deze naam zal aansluiten bij de doelstelling: voornamelijk de minderjarigen bedienen, verdieping voortaan overlaten aan de mijnwerkers, en voortaan alleen nog droevige grafmarsen spelend, passend bij het ten grave dragen van het kunstonderwijs.

97 INSPIRATIE

mei 2010

Pas heb ik een oude column over inspiratie (zie column 44) opnieuw op de Trouw-site geplaatst. Het was of ik mijn eigen woorden leende: ik begreep nog wat er stond, kon het navoelen zoals je de emoties van een personage in een boek navoelt, maar ik kon me al bijna niet meer voorstellen hoe het was, als het voelen is, in plaats van na-voelen.

Natuurlijk komt er wel inspiratie. Vooral als ik me kwaad maak, zoals op de verschrikkelijke Opzij Schrijftips, Haar Naam was Sarah, Het Geluk van de Eenzaamheid van Connie Palmen, of na de laatste docentenvergadering van a7. Dan komen de woorden als uit een hogedrukspuit. Maar de ware inspiratie, de vonk om de uitgedroogde E.T. tot leven te wekken, die bleef uit.

En toen stond ik op een doodnormale woensdagmiddag in de sportschool op de crosstrainer, en opeens wist ik hoe het moest met Ytie, en de gebeurtenissen rond Simmer 2000.

Alle personages hun eigen verhaal, het geheel in de alwetende-verteller-mode, steeds in- en uitzoomend, mensen zien elkaar terug en overal gebeuren kleine aardverschuivingen. Het zou Verkenningen kunnen heten, maar thuis op de bank kreeg ik eindelijk de juiste titel door, ik moest denken aan Thuisvaart van Diet Kramer en dit

moet Thuisvlucht heten. Omdat velen met het vliegtuig naar huis komen, omdat velen hun thuis ontvlucht zijn, of er wel kruipend naar terug willen vluchten.

Ik ben thuis meteen naar boven gegaan en heb de eerste stukken geschreven. Ik schrijf in de tegenwoordige tijd, ik heb met Brandsporen bewust gestreefd naar een boek waarbij de schrijver niet zichtbaar was, waarbij alleen de woorden de film maakten. Nu ga ik proberen iets te maken dat ook mij als schrijver zichtbaar laat zijn, ik ben de regisseur van de film en je ziet wat ik doe, ik laat de camera zien, ik focus, ik zoom in of uit, ik geef misschien commentaar.

Het is of er matglas voor mijn ogen is neergelaten, de buitenwereld is onscherp en geluidsarm, de binnenwereld woelt en wil dat ik dag en nacht ga schrijven. De automatische piloot doet wat hij moet, terwijl in mij een zoet geheim leeft, alsof ik verliefd ben of zwanger.

Er is weer een Heldenreis begonnen, heb dank.

98 WAT VOORBIJ IS, BEGINT PAS

lichtzinnige meditaties over het schrijven – Erwin Mortier

juni 2010

Mortier zou er niet als een rustige boekhouder uit moeten zien maar als een kalief in een juwelenflonkerende mantel, zo prachtig zijn de zinnen in dit boek. Ik zou het uit m'n hoofd willen leren, of het tenminste overschrijven om met de citaten mijn kamer te kunnen behangen.

Hij vertelt over de boekenkasten in zijn grootouderlijk huis, over het lezen als een vesting, het enige hemelse Jeruzalem waarin hij kan geloven. Hij vertelt hoe de cultuur van verzwijgen hem juist tot schrijven heeft gebracht. Hij vertelt over het schrijven: hoe een boek zich "als een wonde" dichtschrijft, waardoor alle andere mogelijkheden worden uitgesloten.

Hij spreekt over de grote Vlaamse schrijvers, over de taal van Claus en Boon en Walschap. Hij doet dat niet als een recensent die de bekende definities op hun werken loslaat (de Grote Verkavelaars der Literatuur), maar als iemand die de woorden opneemt in zijn bloedbaan en onderzoekt wat ze met zijn lichaam doen, met zijn hart en met de bouw van zijn hersenen.

Hij leest schrijversdagboeken, en gaat met de schrijvers in gesprek. Met Virginia Woolf, en hij is net zo verrukt als ik was van haar idee dat een schrijver achter zijn personages flonkerende grotjes moet uitgraven. Hij maakt duidelijk hoe het idee van

golven (*The Waves*) door haar werk stroomt, en door haar manier van schrijven. Ze liet het opkomen als een branding in haar hoofd, en luisterde naar de golven.

Hij praat met Oek de Jong, en over de durf om de wereld eerst en vooral te durven zien of horen 'gebeuren.' De onbewogenheid van de schrijver. Dat sluit deernis, verontwaardiging en inleving niet uit. Dit is een pleidooi om kunst niet te laten verworden tot een getoonzette maatschappijkritiek, die zich uitspreekt over de hete hangijzers van het ogenblik, de hitsige wanen van de jongste dag.

Hij verzet zich tegen de hokjesgeest in Literatuurland, die het zo nodig vindt om geschriften naar genre in te delen. Is het poëzie, is het proza?

Doet het ter zake? Hij verzet zich tegen het criterium van de vernieuwing. Is er een lineaire ontwikkeling in de kunst? Natuurlijk niet. Voorgangers kunnen na ons komen, en navolgers voor ons.

Het genot, het mysterie, de taak, het doel, het (on)vermogen van het schrijven – dichter daarbij dan in dit boek kun je niet komen.

99 LEESERVARINGSVERHAAL

juli 2010

Voor mij is een recensie een leeservaringsverhaal. "Echte" recensies laat ik graag over aan "echte" recensenten of aan de fanatieke lezers bij wie ik heel wat leestips opdoe. Soms ben ik zo onder de indruk van een boek dat ik als een schrijver probeer te analyseren hoe het gedaan is. Boven *Is Het Stil*, was er zoeentje. Soms spuit ik gewoon mijn gram omdat een boek ten onrechte een bestseller is.

Nu weet ik nog niet wat ik ga vertellen. Ik heb twee boeken gelezen, en wat een verschil in leeservaring. Over het eerste deed ik bijna een maand. Ik verheugde me erop om 's avonds weer in die wereld te duiken. Ik was echt verdrietig toen hoofdpersonen het loodje legden (niet met getrokken tranen maar met een diep meeleven). Ik genoot van de stijl – het was alsof er een ruwhouten kerel bij mij aan de keukentafel zat en alles vertelde. Ik genoot tegelijkertijd aan de buitenkant van het verhaal, daar waar je ziet wat de schrijver aan 't doen is, hoe hij het doet. De hoofdpersoon wordt schrijver, en laat zien hoe de schrijver van dit boek dit boek heeft geschreven – of is het toch het schrijverspersonage? Een avonturenroman in de beste zin van het woord, en tegelijk metafictie. Dan ben je een grote, denk ik. Zijn laatste boeken konden me wat minder bekoren, maar *Last Night in Twisted River* was weer een van John Irvings beste.

Zaterdag had ik het uit, en gister begon ik dus aan een nieuw boek. Een tussendoortje. Ik had al eerder een boek van haar gelezen, dit was een vroeger werk, maar het bleek over dezelfde politiemensen te gaan. De stijl was hetzelfde (niet briljant).

Ook de structuur van het verhaal was hetzelfde. Jonge moeder in het nauw: hoofdstuk in tegenwoordige tijd en ik-vorm (datum erboven). Politiemensen aan het werk: verleden tijd en derde persoon. Datum loopt een week voor op de ik-vrouw. Structuur technisch zo doorzichtig als een telefoon model Delft. Spanningstrucjes. Ik lees door omdat ik wil weten hoe het afloopt, en omdat ik wil weten of de politie het oplost. Ik blijf doorlezen tot zondagnacht half 2 en val heerlijk in slaap.

Een knap kunstje, *Little Face* van Sophie Hannah. Als leeservaring een 10 voor special effects. Maar kon de dood van wie dan ook mij maar iets schelen? Neuh.

Dat is het verschil in leeservaring tussen een echt boek en een tussendoortje.

100 COLUMN AUGUSTUS 2010

Als ik schrijfveer en schrijfveren google, krijg ik ±6030 resultaten. Op afbeeldingen krijg ik er ±1680, meest plaatjes van pennen in de vorm van een veer, afkomstig van winkels in mooie schrijfwaren. Mag ik ervan uitgaan dat mijn schrijfveren een keer of 4000 op het web verschijnen? Zoveel mensen hebben die geweldige oefening met de door mij verzonnen naam dus al in praktijk gebracht.

Niet alleen op de schrijfsite van Trouw houden diverse bloggers zich er in verschillende genres mee bezig (autobiografische notities, geestige beschouwingen, ontroerende verzen, schrijfveerhaiku en -senryu), ook overal in het land wisselen mensen deze schrijfmethode en de resultaten ervan uit via weblogs.

Toen ik vijf jaar geleden in Nederland terugkwam, stond bovenaan mijn doelenlijstje: ik wil het schrijfklimaat in Nederland veranderen. Schrijven is niet voorbehouden aan enkele (door wie aangewezen?) genieën, schrijven is voor iederéén van groot belang.

Schrijfveren openen schrijfadere die voordien gesloten waren. Schrijven is diep gaan, in de bron zakken, daar waar geen inspiratie van buitenaf nodig is, daar waar de schatten voor het opdiepen liggen. Een schrijfveer is het beitelkje dat de goudader opent, het mijnwerkerslampje dat de diamant beschijnt. En voor de rest gaat het vanzelf.

Schrijfveren ontmaskeren de mythe dat schrijven moeilijk is. Of dat het 'niks' is als het makkelijk gaat. Want dat hebben we geleerd: 'goed' staat gelijk aan 'moeilijk'. We vergeten dat 'goed' alleen maar een kwalificatie is, opgesteld door lieden met hun eigen belang daarbij. Bijvoorbeeld dat je gestudeerd moet hebben, én om te schrijven, én om te duiden, te recenseren.

Gelukkig zijn er inmiddels duizenden mensen die weten dat het anders is. Hoe makkelijker, hoe beter. Hoe vanzelf, hoe beter. Elke dag een schrijfveer is een boek in een jaar.

101 COLUMN SEPTEMBER 2010

Ze zeggen dat de crisis voorbij is. Dáárom vind je bij de vacaturebank (nomen est omen) natuurlijk alleen baantjes bij banken! In de kunstwereld is het nog volop crisis. (Vergeet vooral niet om de [petitie](#) STOP CULTURELE KAALSLAG te ondertekenen.) Penselen en drukpersen, violen en pottenbakkerswielen worden allemaal ingeruild voor de kaasschaaf, dat wonderbaarlijke instrument waarmee je zelfs van een kale kikker nog euroflapjes schaven kunt (*i love mixed metaphors*). Deze euroflapjes gaan linea recta naar de banken, want de economie moet draaien. Wáár die om draait doet niet terzake. Als het geld maar blijft rollen, hoeven we ons om het Bruto Nationaal Geluk niet te bekommeren. Geld maakt immers gelukkig, dat weet iedereen!

Kunstonderwijs bekommert zich uitsluitend om het BNG en dus mag de kaasschaaf daar zijn zegenrijk werk doen. Met als resultaat een sterk verschaald kunst- en kunstonderwijs-aanbod, met als eindresultaat mensen die uit angst de hand op de knip houden en zich niet meer voor cursussen aanmelden.

Soms zie ik het als schrijfdocent dan ook even niet meer zitten (vandaar mijn kennis van vacaturebanken). Maar de volgende ochtend denk ik: wat is mijn missie? Hij staat op mijn website en luidt als volgt:

"Wat je ook doen wilt, waar je ook van droomt, begin ermee. Heldhaftigheid is machtig, briljant en magisch." (W.H. Murray)

Weet je nog wat je zelf denkt? Weet je nog wat je belangrijk vindt? Weet je nog welke verhalen in jou leven? Weet je nog wat je kan, wat je weet, wie je bent? Hoe vind je dat allemaal – jezelf – terug?

Door te schrijven. Door helder en heldhaftig, zonder terughouding, op te schrijven wat jij weet.

Je wordt als schrijver geboren, dat geloof ik. Nu moet je er alleen nog mee beginnen.

Ik onderwijs geen schrijven dat gericht is op het BNP (het zoveelste waarde-loze, winstgevende waan-van-de-dag-boek), maar schrijven dat zingevend is, stemgevend, zelfkennisgevend. Schrijven dat mensen brengt bij hun eigen waarheid en talenten, dingen die in geld niet uit te drukken zijn.

101 GEEN SCHRIJFBOEK VAN DE MAAND

Iemand vroeg of het wel een goed idee was om veel schrijfboeken te lezen. Hield het je juist niet van het schrijven af, was het niet dé manier om het schrijven alsmaar uit te stellen? Zo kan het inderdaad werken, als je schrijfboeken ziet als leerboeken, met het idee dat je alles weet als je ze uithebt. Dat zou zijn alsof je denkt door het lezen van

kookboeken een goede kok te worden. Je moet het wel dóen. Je leest kook- en schrijfboeken om geïnspireerd te raken, om nieuwe technieken te leren.

Ook leer je van praktijkvoorbeelden. Ik kan me voorstellen dat een kok ergens lekker eet, en denkt: mmm ... hoe is dit gedaan? Welke kruiden proef ik? Hoe blijft dit kleurige stapeltje groente zo mooi in laagjes? Als schrijver hoef je alleen maar te lezen, en dan geen schrijfboeken maar geschreven boeken, en even de tijd te nemen om te denken: mmm ... hoe is dit gedaan? Zo zou ik het in mijn verhaal ook kunnen oplossen. Technisch lezen. Hoe heeft de schrijver het verleden ingevlochten, hoe komt hij van de ene dag naar de andere, hoe verplaatst hij zijn personages door ruimte en tijd (en hier moet ik denken aan het aangrijpende beeld van Titiaan die zijn schilderij in de verre toekomst vernield ziet worden, uit *De Schilder en Het Meisje* van Magriet de Moor)?

Lees het boek van De Moor, lees *The Lacuna* van Barbara Kingsolver. Doe mee met de #VLC (virtuele leesclub) op twitter en wissel tips uit.

Een goed schrijfboek geeft je zin om te schrijven. Als het je 't gevoel geeft: dit leer ik nooit, gooi het dan weg. Een goed leesboek geeft je zin om te schrijven. Als je denkt: dat kan ik nooit! probeer het dan toch. En nog eens. Als je geen visioen, geen doel hebt, kun je het ook niet bereiken.

102 DE SCHILDER EN HET MEISJE

oktober 2010

In *De Schilder en het Meisje* beschrijft Margriet de Moor hoe de schilder (Rembrandt) en het meisje (de ter dood veroordeelde en gewurgde Elsje Christiaens) op een moment in de tijd samenvallen. Flakkerend en in clair-obscur belichting – zoals het er in het brein van Rembrandt moet hebben uitgezien – springen we onchronologisch door de tijd van hun beider levens, in verleden én toekomst, tot we met hen samenkomen op het galgenveld Volewijck (waar later een knusse nieuwbouwwijk zal verrijzen, met vogelstraatnamen).

Daar hangt zij, want wegens gebrek aan berouw verdiende ze geen begrafenis. Daar gaat de schilder heen, die door het verslag van de terechtstelling (bijgewoond door zijn zoon) gegrepen is. In zijn hoofd neemt de dood de laatste tijd een grote plaats in, zijn vrouw Ricky (Hendrikje Stoffels) is aan de pest gestorven (evenals de zuster van Elsje, om wie zij naar Amsterdam ging).

Het is een wonder hoe Margriet de Moor een verhaal schrijft dat zich bijna helemaal in het hoofd van Rembrandt afspeelt, het is alsof je naar een hoorspel luistert waarbij dia's van zijn schilderijen vertoond worden, en van werk van andere schilders. Gesprekken met andere schilders klinken, en af en toe vertoont een tijdmachine een fimpje uit de verre toekomst: de beschadiging van een Titiaan in de Hermitage, de keurige huizen op het galgenveld.

Op een tweede scherm zien we beelden uit de reis van Elsje: hoe alles samenspande om haar tegen te houden, om haar thuis te houden, terug te laten keren. En hoe het niet baatte, hoe zij haar zuster niet vond, hoe de bittere desillusie uitmondde in een bijl en een moord, en een terechtstelling in het blikkerend propere Amsterdamse licht.

En hoe de schilder haar met mededogen vastlegde. "Of het iets van de verborgen Dood zelf, iets miniems, tot buiten zijn strenge grens misschien toch zichtbaar maakte?"

103 ALL ART IS QUITE USELESS

november 2010

Natuurlijk hebben mensen geen kunst nodig. Mensen zijn scharrelvarkens: geef ze een modderpoel om in te wentelen en diep tevreden worden ze oud. Ik denk aan *Animal Farm*, de tekenfilm die in onze tijd nog op scholen werd vertoond. Zou je nu niet meer doen, kinderen politiek bewustzijn bijbrengen. Een bewusteloos varkentje kweekt het lekkerste spek, daar willen we geen vraagtekens bij.

Maar goed, die heerlijke modderpoel. Er zijn toch altijd varkentjes die meer willen dan een ander. Het hoogste plekje in de modderpoel, het recht om andere varkentjes hun plaats te wijzen – kortom, zo ideaal is het niet in die modderpoel.

Ik zal nooit vergeten wat ik over Roemenië te weten kwam, in de tijd van de val van Ceaușescu. We hadden op de biep waar ik werkte een schitterend fotoboek, met zwartwitfoto's van houten boerderijen in Roemenië, met een overdaad aan fijnzinnig houtsnijwerk. In de inleiding vertelde de fotograaf dat deze huizen allemaal platgebulldozerd waren, om plaats te maken voor de betonnen varkenshokken voor het menselijk vee onder een totalitair regime.

Een land dat meent dat kunst voor mensen geen levensbehoefte is, wordt een land van varkens. Propageert zelfs het varken-zijn, als het enig ware menselijke bestaan.

Alle mensen, alle volkeren, waar ook ter wereld, maken kunst. De simpelste adobe woningen worden versierd met betekenisvolle motieven, die na elke regentijd opnieuw moeten worden aangebracht. Hokenmensen brachten schilderijen aan op de grotmuren.

In Afghanistan was muziek verboden, en wat hoorde je zodra dat verbod was opgeheven: zingen!

Hoe grijpen kunstwerken uit ghetto's ons niet aan, omdat ze in een voor iedereen verstaanbare taal het voor de meesten onzegbare tot uitdrukking brengen. Hoe grijpen negro spirituals ons niet aan, omdat ze ons laten meevoelen hoe de slaven leden, én waar ze hun troost in vonden.

Hoe ontroerend is het, om de grafkunst in het Egyptisch Museum op je te laten inwerken, om mee te leven en mee te sterven met medemensen van twee millennia geleden. Hoe wonderlijk is het, om de fresco's op de muren van Romeinse catacomben te zien oplichten, dat hele jonge Christendom, met die jonge, nog levende Christus zonder baard.

Hoe geniet ik dagelijks van een kleine rij bloempotten, gemaakt door kunstzinnige pottenbakkers in de jaren '50. Hoe blij word ik van het Gasunie-gebouw als ik Groningen binnenrijd.

Stel je voor hoe een land eruit gaat zien, als men collectief de mening gaat aanhangen dat kunst géén levensbehoefte is. Denk maar aan die Roemeense weeshuizen, aan de betonkolossen waar het zogenaamd aan de macht zijnde volk in een totalitair land wordt opgehokt, of ergere betonnen gebouwen waarin je ergere dingen kunt doen met mensen die als varkens beschouwd worden, omdat het geweten van de natie zorgvuldig is uitgeroeid, onder de noemer "*entartete Kunst*".

104 @DWAALTAAL

column van het jaar 2010

Ik spaar versprekingen en ander taalmisbruik. Traditioneel maak ik daar aan het eind van het jaar een verhaaltje mee. Al deze dingen zijn écht zo uitgesproken op de Nederlandse radio, of letterlijk zo opgeschreven in de pers.

Zoals altijd in december wil ik een retirade publiciteren waarin ik in het verweer kom tegen alle schokkerende manieren waarop mensen – om 't wie even - in de schreef gaan met onze mooie moedertaal, met draconische gevolgen.

Het is een eensduidend verhaal dat mij ieder jaar opnieuw in de kouwe kleren zet, en ik kan hier maar een tipje van de ijsberg laten zien. Het kan nauwelijks worden overgeschat wat voor impact dit op mij maakt. Er staan weliswaar steeds meer stemmen op, vooral op twitter, die de zaken op orde willen stellen, maar ze spannen de koeien achter de wagen.

De praktijk wijst, dat een grote lancune in het onderwijs – dat steeds slechter wordt afgeschreven en niet langer op klassieke voet is geschoeid – hierbij de boventoon viert. Ook de wethouwers spelen een rol, dat kun je op twee vingers natellen. Hoe dat in z'n werking gaat met het leiderschap stoot mij tegen het verkeerde been. Of je nu een lang- of kortbeschoeren kabinet hebt, iedere nieuwe minister gaat van de weersomstuit een nieuwe maatregel uit de losse mouw gooien. Zelfs als ze de portemonnee op de knip moeten houden wordt er een boompje opgegooid om iets nieuws te verzinnen. Zodra het dubbeltje begint te vallen dat er tragische gebeurtenissen zijn voorgedaan en de hoop gloreert dat de soep niet zo heet wordt opgediend, moet ik betreurd constateren dat er een angel onder het gras zit.

Hoeveel taalminnaars op twitter de taalboeven ook permanent op de hakken zitten, hoeveel professoren met emiraat ook tot hun bittere snik (en zonder een ongetogen woord) blijven hameren op de fijne knijpjes van de grammatica, de zorgvuldige formulering verdwijnt als boter voor de zon.

We moeten natuurlijk onder ogen houden dat er veel is bekibbeld op het onderwijs, en dat hoe je het ook draait of wendt de taal verandert, maar niemand schijnt te beseffen dat onzorgvuldig formuleren en onzorgvuldig nadenken samengaan.

Het teneur is (ook bij kinderloze ouders) dat zulke overpeinzingen voor de elite zijn. Voor Henk en Ingrid is er geen vuiltje aan de hand, waar ze ook woonachtzaam zijn. Zij zitten voor de buis gekluisterd, en zien zo wel aan iemand of ze zuivere koffie in de kuip hebben. Hun namen vermoeden al wie zij te woord gesteld hebben (daar heb je geen zevende zintuig voor nodig): deelnemers aan een politieke beweging voor wie valsheid in geschriften geen camiliteit is, wier schulden altijd worden weggescholden, die nooit voor de val komen, wat voor geruchten er ook de ronde gaan, mensen die elkaar mooie baantjes toedienen ... Als er één schaap over de brug is (en ze zijn met grote getalen voorbijgekomen), dan gaat er meer water door de zee. Ik ken de klappen van die zweep, ik zie hoe als een duveltje uit de hemel de taalbarbaren in de lucht komen vallen.

Ik baal ervan als een gieter, en nu is het maar net waar het dubbeltje het kantje op valt. We bevinden ons op het scharniervlak. Ik heb heel wat achter mijn kiezen gehad, ik zwoor zelfs wraak tot aan mijn laatste ademsnik (maar die kurk ging niet op), soms leidde ik aan depressies met een groot overlijdings-risico, dan weer zag ik meer licht in de tunnel of drukte ik maar gewoon een oogje dicht – maar nu krab ik me op mijn achterhoofd en denk: ik laat het achterste puntje van mijn tong niet meer zien, ook al vragen ze me de oren van het lijf. Met protesten stel je toch niets meer tewerk.

Ik ga er een punt aan draaien. Kikkers en muizen ga ik kopen, het water loopt me nu al uit de mond. De kaarten staan er nu eenmaal anders voor, en daarmee is de kous eraf. En wie rust nog duur kent: volg op twitter de vele taalfanaten, zoals @onzetaal, @irritaal, @NGBW, @hellakuipers, en vele anderen. Daar zul je van opluisteren!

105 WAAROM HARRY MULISCH GEEN ECHT GROOT SCHRIJVER IS

febr 2011

Zo luidt de titel van een polemisch [stuk](#) van Gerrit Komrij, uit 1980. Bij de meeste Kenmerken van een Groot Schrijver denk ik: mwah! dat geldt ook voor Mulisch. De autobiografie doorstraalt onmiskenbaar zijn werk, het werk vertoont een grote continuïteit en innerlijke samenhang, er zijn legio Neerlandici die zich de tanden erop stukbijten, en wat de regelmatige verschijning van minora opera betreft: elke kattebel is wel in druk verschenen. Misschien maar één grote roman, en geen drie of vier. Een respectabele leeftijd heeft Mulisch zeker bereikt. Grappig dat Komrij dat ook bij de lijst van eisen zette. Kan een jonggestorven schrijver geen Groot Schrijver zijn?

Nu – na een diepgaande bestudering van Voer voor Psychologen - begrijp ik dat beter. Een Groot Schrijver heeft zich altijd door-ontwikkeld, had door ouder te worden nog meer bereikt, omdat hij door was blijven groeien.

Na eerste lezing van Voer voor Psychologen dacht ik: wat knap dat iemand op zijn 33e al zo'n overzicht over zichzelf heeft. Echt alles staat erin, de complete Ontdekking van de Hemel is al in potentie aanwezig.

Ik had me voor dit boek als inleider aangemeld, bij de leesclub. Dus las ik het een tweede keer, en zocht naar secundaire informatie. Het boek wordt gezien als sleutel tot Mulisch' oeuvre. Is dat niet gek? Dat iemand op zijn 33e al zijn hele oeuvre kan overzien?

Of is Harry Mulisch op de ideale leeftijd opgehouden met groeien?

Hoe meer ik me in hem verdiepte, hoe meer herhaling ik tegenkwam. In interviews in kranten of op tv vertelt hij altijd weer hetzelfde. De woorden soms letterlijk herhalend. Hij heeft de thematiek uit Voer voor Psychologen eindelijk uitgesponnen, steeds in andere vormen, steeds in andere verhalen, maar wezenlijk is er niets meer aan toegevoegd, is hij niet meer gegroeid, is zijn inzicht niet voortgeschreden. Zijn universum is gevormd en meer smaken zijn er niet. Hij heeft zich een tegenaarde geschapen, en daar speelt zijn 'volstrekke leven' zich af. Hij is een eeuwige puber, een eeuwige Bram Vingerling. Alle grote schrijvers hebben iets jongensachtigs, aldus Mulisch. De verwevenheid van een oeuvre hoeft geen definitie van grootsheid te zijn, het kan ook een beperking aantonen.

Volgens Komrij bezondigt een Groot Schrijver zich alleen in zijn jeugd aan poëzie. Mulisch begon daarmee juist op latere leeftijd. In een [documentaire](#) van Cherry Duyns las Mulisch gedichten voor. Hij doet in gedichten wat hij in proza ook kan: juweeltjes van beschrijvende zinnen maken. Daarmee schildert hij een miniatuurtje. Maar het is niet de

taal zelf die het gedicht maakt, de taal die het werk doet. Je ziet alleen een dichter aan het werk, je ziet niet wat de dichter wil dat je ziet. Zijn in proza fraaie zinnen een kers op de taart, in een gedicht zijn ze alleen maar dat. Teveel kersen. Zo'n gedicht hoeft er niet te zijn.

Bovenal verhoudt zich een Groot Schrijver tot andere grote schrijvers. En hoewel Mulisch zich graag met Goethe vergelijkt, zegt hij toch meermalen: ik lees geen romans, die kan ik zelf beter schrijven. Hij vormt een universum op zich, is in die zin ook niet een van de Grote Drie, maar een grote Een.

Of, zoals hij het zelf zo prachtig formuleert in een interview met H. Jessurun d' Oliveira: als je de zaak rond hebt gekregen, heb je een grote nul getekend.

Wat niet wegneemt, dat ik De Ontdekking van de Hemel het mooiste jongensboek vind, dat ik ken.

106 GROEIEN

Er zat iemand in mijn autobioklas die er niet thuishoorde. Dat is een merkwaardig verschijnsel. Over het algemeen ontstaat er na een les of drie een speciale band tussen de cursisten. De vertrouwelijkheid neemt toe, mensen openen zich en de innerlijke critici doen er het zwijgen toe. (Hoewel de standaard-inleiding van menigeen luidt "tis weer niks" maar dat terzijde.) Mensen verrassen elkaar en vooral zichzelf. Om goed te schrijven hoef je alleen maar te vertellen wat je weet, en op te schrijven wat je ziet. Maar deze man zat in een 80 jaar oud harnas. Als hij het uitdeed zou hij omvallen.

Voor elke geschiedenis die werd voorgelezen had hij zijn cliché klaar. Ja, dat had je toen. Ja, de meeste mensen gaan dood in januari. Vroeger liep je gewoon door als je ziek was. Vroeger moest er gewoon gewerkt worden. Vooral het woord 'gewoon' kwam voor in veel van zijn commen-taar. Het leek wel of hij bang was voor alles dat zijn wereldbeeld verstoren zou.

Hij was hier om zijn verhalen voor te lezen, en te horen wat er allemaal fout aan was. Hij schreef niet slecht, maar hij schreef niet echt. Hij had zich de stem aangemeten van een vriendelijke oude opa die voorleest uit een boekje dat hij als kind prachtig had gevonden. Hij wist zeker dat je zo hoorde te schrijven.

Het was een vreemde mengeling, dat klasje, doordat aanmelders voor verschillende cursussen in een groep waren samengevoegd. Ik probeerde iedereen tevreden te stellen. Ik gaf richtlijnen die zowel voor autobiografen als voor creatiefschrijvers nuttig konden zijn. Ik deed – zoals ik gewend ben – speelse oefeningen in de les. Schrijfveren.

En waar deze meneer steeds het hoogste woord had gehad, zweeg hij nu demonstratief en sloeg zijn armen over elkaar. De autobiografen hadden hun eigen levens- en zieleroerselen voorgelezen, en altijd had hij een dooddoener klaar gehad: ach ja, dat vond je vroeger heel gewoon, daar praatte je niet over, je wist niet beter, je had niks ... Afscheppen of opscheppen, hij wist hoe het zat.

Om zomaar even ter plekke de pen op het papier te zetten en te laten komen wat er komt – nee, dat was niet mogelijk met zo'n harnas aan. Hij wilde alleen schrijven over zijn diktrom-jongetje. Hij wilde niets leren, hij wilde eigenlijk, eindelijk, horen dat het goed was. Groeien kon hij niet meer, daarvoor zat het harnas al te strak.

Terwijl groeien een voorwaarde is voor goed schrijverschap.

Harry Mulisch zegt dat heel mooi in *Voer voor Psychologen*: het oeuvre van een schrijver is zijn tweede lichaam. Elk nieuw werk beïnvloedt het gehele lichaam, en pas als hij dood is kun je alle werken beoordelen.

Mijn cursist had bij leven al bepaald dat zijn tweede lichaam af was. Zijn beide lichamen waren geharnast en alle inspiratiepijlen ketsten erop af. Hij was als een steen in de stromende rivier die een cursus is, en het speet me niet toen hij zich afmeldde.

Of toch wel. Voor hem.

107 LEREN VAN GEDICHTEN

Sinds kort ben ik door een dichter als schrijfcoach ingehuurd. Het was van beide kanten uitproberen: kon hij mijn commentaar verdragen? Kon ik goed commentaar leveren op gedichten? Want ik schrijf zelf wel af en toe iets poëtisch (meestal daartoe aangezet door een sterke emotie) maar mag dat dan een gedicht heten? Het is een mooi geformuleerde opwelling, denk ik, meer niet.

Want echte dichters doen zoveel meer met de taal. Ik merk dat ik me moet overgeven zoals dat moet als je schrijfveren doet: heel diep luisteren naar wat er opborrelt uit de bron.

Naar welke uithoeken van mijn ziel stuurt dit gedicht me? Welke associaties wegen mee met dit ene woord? Hoe zie ik voor me wat er beschreven wordt, ervaar ik beweging? Kou? Weerzin?

Hoe weet de dichter de taal voor zijn karretje te spannen, hoeveel functies verricht hier een klein, eenvoudig woord?

Als ik op die manier gedichten lees, zie ik wat er aan mijn eigen poëzie ontbreekt. Ik zeg wat ik voel, en daarom vinden mensen het vaak mooi: ze herkennen mijn gevoel en zijn me dankbaar dat ik het voor hen verwoord heb. Meer is het niet. Dat zie ik nu ik door begin te krijgen hoe een echte dichter werkt. Een gedicht is geen schilderijtje, een gedicht is een zintuiglijke beleving.

Het verbijsterde me dan ook, toen er op de schrijfsite van Trouw opeens geageerd werd tegen kritiek op poëzie. Hoe kon je daar nu kritiek op hebben, de dichter had toch zijn gemoed geopenbaard en daar ging het toch om? Wat verbeeldde ik me wel, dacht ik soms dat ik het beter kon?

Nee, dat dacht ik niet. Er zit altijd iets minachtends in de uitdrukking *Those who can, do and those who can't, teach*. Alsof leraar zijn iets minderwaardigs is. Ik kan niet goed dichten, maar ik kan heel goed onder woorden brengen wat een gedicht met me doet, en hoe dat effect versterkt kan worden. Dat leer ik van de dichter zelf. Verbeelding hebben is alles.

108 BEELD EN TAAL

april 2011

In Houston volgde ik een cursus over *The Vein of Gold*, het boek van Julia Cameron over zelfkennis als basis voor creativiteit. De basiswerktuigen van The Artist's Way kwamen aan de orde: de Morning Pages, de Artist's Date en de wekelijkse wandeling. Ook gingen we schilderen. Wie schilder was, moest de linkerhand gebruiken. De opdracht luidde namelijk: Ga verven als een kind. Verheug je in de nieuwe potjes verf, de zachte penselen, het verwachtingsvolle papier en begin!

Ongelooflijk, hoeveel inzichten dit oplevert in mijn creatieve proces. Als het wil - verven als een kind, zonder vooraf gesteld doel - doemen er in lukrake kleurvlakken landschappen op die ik alleen nog maar hoef te accentueren.

Als ik een Monet-achtige sprookjeslaan wil weergeven zoals ik hem gezien heb, mislukt dat jammerlijk. Ogenblikkelijk springt de censor - die robotvogel met zijn scherpe klauwen - op mijn schouder en krast: 'Wat verbeeld jij je ook. Kunstenaar, laat me niet lachen. Het wordt nooit wat met jou, je kunt beter iets nuttigs gaan doen.' Ik mag niet oefenen, niets fout doen, ik moet terstond een meesterwerk produceren of anders de plee gaan poetsen.

Soms begin ik vol vreugde - hipt vriend censor vermomd als zangvogeltje op tafel en fluit: 'Als je dit nu helemaal vol gestileerde spiralen maakt, met dat fijne penseeltje, dan wordt het prachtig, dan zegt iedereen dat je een kunstenaar bent.' Gehoorzaam pak ik

het dunne penseel, trek met samengeknepen lippen tamelijk gelukke cirkels, één, twee, kijk uit het raam, gaap, heb honger, slaap, en een vieze wc. Mijn creatie is overgenomen door de indruk die ik wil maken op buitenstaanders.

Eindelijk begreep ik waarom mijn roman stillag als een bouwplaats met vorstverlet. Elk woord werd getoetst aan het oordeel van schimmige anderen met rode potloden. Schilder je grootste wens, zei de lerares. Een huis aan het water, dacht ik. Maar mijn hand maakte een cirkel, maakte vogels, wolken. Een visioen. Het beeld in mijn hoofd was geen einddoel maar vertrekpunt.

Het ijs was gesmolten. Ik kon weer schrijven.

109 JACHTLUST EN JAGTLUST

april 2011

Een avondje Annejet van der Zijl kan ik iedereen aanraden. Enthousiast en meeslepend vertelt ze over de zoektochten in archieven en op spannende plekken, over de mensen die ze interviewt, en alle andere avonturen die uitmonden in haar boeken. Niet alleen haar jachtlust maar ook een sterke begaanheid met haar onderwerp spreekt uit alles wat ze vertelt. Het publiek hangt aan haar lippen en een uur is zo voorbij.

Geen wonder dat ze in de pauze ongelooflijk veel boeken signeert, ook ik val door haar smakelijk verhaal voor Jagtlust, een boek dat verscheen voor ik in Nederland terug was, en dat ik helemaal gemist had. Van Sonny Boy was ik niet kapot, maar wat ze hierover vertelde, zo'n wilde, hippe schrijverskolonie, dat was toch net iets voor mij? Na de pauze mochten we vragen stellen, en ik vroeg, of ze na het oplossen van al die puzzels op haar zoektocht, aan het schrijven zélf nog wel plezier beleefde. (Toch een beetje hetzelfde als de plot van een roman al tot in de puntjes kennen, dan verveel je je bij 't schrijven volgens mij.)

Dat vond ze toch zo leuk, die vragen uit het publiek, dan kwam er tenminste eens iets anders dan al die obligate journalistenvragen. En ja, ze vond het heerlijk om ervoor te zorgen dat ze in haar boeken het verhaal dat ze aan de weet was gekomen, zo effectief mogelijk overbracht. Het zoeken van de beste vorm, dat vond ze een heel fijn onderdeel van haar werk.

Ik heb Jagtlust inmiddels uit, en denk daar nog eens aan terug.

Is dit de beste vorm?

Hier is stof voor een kanjer van een roman, die de geschiedenis kan uitdiepen, kan duiden, in een groot geheel kan plaatsen. Een vrouw als Fritzi, een huis als Jagtlust, een

kind als Gilles, doe je die niet ontzettend tekort door er in 136 bladzijden de feiten over mee te delen?

Heel veel mensen vinden van niet. Annejet van der Zijl is een van de succesvolste schrijvers van dit moment. Ze zei dat ze zich misschien ooit wel eens aan een historische roman zou wagen. Ik zeg: doen!

110 IN DEN BEGINNE

donderdag 12 mei 2011

De vraag die me het vaakst gesteld wordt, qua autobio, luidt: Hoe begin ik?

Als je bang bent voor wat je gaat oprakelen, is de beste methode om het verhaal dat je wilt vertellen (of, misschien beter, dat je zoekt) te zien als een roman. Waar begint het verhaal? Dit verhaal? Je hoeft toch niet per se bij je geboorte te beginnen, of die van je ouders, of je voorgeslacht tot Adam en Eva aan toe? Tenzij je heel sterk het gevoel hebt dat dat wél moet, omdat bijvoorbeeld de trauma's van je ouders medeschrijvers waren van jouw verhaal.

Als je dat niet weet, maar wel vermoedt, zou je ook in het heden kunnen beginnen. Ik ben nu hier. Ik ben hier gekomen doordat ... en omdat ... Dat gebeurde doordat ... en omdat ... en dat was weer het gevolg van ... en zo door tot je het oerbegin te pakken hebt.

Vaak komt de autobiobehoeft in een problematische periode waarvan het begin duidelijk is. Het verhaal van je huwelijk begint met de kennismaking. Al zul je er in de loop van het verhaal, net als in een roman, *backstory* tussenvlechten: hoe werden de personages wie ze nu zijn? Waarom reageren ze op die manier en niet anders?

Het verhaal van je emigratie begint met het afscheid en de reis. Ook dan ga je later bedenken: waarom ben ik vertrokken? Wat wilde ik achterlaten, wat hoopte ik te vinden?

Om te voorkomen dat je tijdens het schrijven zelf al duiding aanbrengt, kan het helpen om in de derde persoon te schrijven. Natuurlijk schrijf je je verhaal wel op zoek naar betekenis, maar laat dat eerst los. Anders loop je het risico, net als bij het schrijven van een roman, dat je gebeurtenissen uitkiest die in je voor-oordeel passen. Dan sluit je jezelf af voor nieuwe inzichten. Als je een roman wilt schrijven om te 'bewijzen' dat een strenge opvoeding automatisch leidt tot losbandigheid, geef je je personage niet de ruimte om te worden wie hij werkelijk is. Geef je je personage niet de mogelijkheid om jou als schrijver te verrassen.

En dan nogmaals: als je het helemaal niet weet, doe [schrijfveren](#). Schrijf elke dag een stukje, lees het eenmaal door en vul het zonedig aan, en stop het in een map (virtueel of echt) die je chronologisch ordent.

Doe ook een paar schrijfoefeningen die je door je hele levensloop leiden, zoals: welke metafoer zie je voor je leven? Of: benoem de stepping stones in je leven, de punten waarop je een andere kant uit stapte (en maak gerust gebruik van deze [afbeelding](#)). Of schrijf het verhaal van je leven aan de hand van perioden van zeven jaar (de vragen bij deze perioden, afkomstig uit het boek *Je Leven in de Hand Nemen*, staan ook in mijn e-book *Honderduit*). Inzoomen, uitzoomen, en zo tot een compleet verhaal komen.

En onthoud: begin maar. Dit is de kladversie. Het maakt niet uit waar je begint. Het ware begin dient zich pas aan aan het einde van het verhaal.

111 AUTEURS OF AUTEUSES?

dinsdag 10 mei 2011

Geschreven ivm het [stuk](#) van Pauline Slot over het feit dat alwéér een [man](#) de Libris Literatuurprijs heeft gewonnen.

Alle feministische golven ten spijt is er in literatuurland nog niet veel veranderd. Vrouwen lezen, vrouwen schrijven, mannen maken de dienst uit. Nu lees ik Tillie [Olsen's](#) [Silences](#) (1962), zo'n boek dat je het gevoel geeft deel uit te maken van geschiedenis en toekomst. Door dat boek werd literatuur van andere schrijvers dan blanke mannen langzaam geïntroduceerd in Academia. Tot die tijd was het altijd *one out of twelve* geweest: van elke 12 gedoeerde auteurs (op verplichte leeslijsten, in syllabi) was er 1 vrouw (of zwart, latino, *native-american* en noem maar op).

Nog altijd wordt gesteld dat literatuur sekseneutraal moet zijn alsof dat niet betekent dat vrouwen als een man moeten schrijven. Nog altijd heerst het idee dat alleen mannen in staat zijn om grootse literatuur te schrijven.

Dat dat te maken heeft met zowel de door diezelfde (blanke) mannen vastgestelde definitie van literatuur, als met de stilte waarin vrouwen gedwongen zijn, is wat *Silences* duidelijk maakt. Daarom is het een boek dat herlezen en vertaald zou moeten worden.

Hoe lang is het in de westerse wereld gewoon geweest dat vrouwen al hun talenten inzetten voor huis en gezin (iets wat in de rest van de wereld nog steeds de norm is)? In Rilke bewonderen wij zijn stijfkoppigheid om het werk altijd voor het gezin te laten gaan (hij wilde het schrijven zelfs niet onderbreken voor de bruiloft van zijn dochter) – en ja,

wat hij schrijft is bovenaards. Maar daarmee is niet gezegd dat een vrouw dat niet zou kunnen, daarmee is aangetoond dat de meeste vrouwen dat niet mógen, van de maatschappij, van zichzelf, van wie ook. Dat is de eerste "stilte".

En de vrouwen die er bewust voor kozen geen gezin te stichten, zich buiten de maatschappij te plaatsen, zich helemaal aan het schrijven te wijden? Zij kregen met een ander soort "stilte" te maken. *Silencing*. Het zwijgen opleggen, doodzwijgen. Zoveel vrouwelijke auteurs zijn in de vergetelheid geraakt. Zij beschreven immers niet de "menselijke" ervaring (niet voor niets is in het Engels man (*man*) gelijk aan mens (*man*)), maar slechts die onbelangrijke vrouwelijke ervaringen, die niet getoetst of vergeleken konden worden omdat er immers geen literatuur over bestond. De vrouwelijke waarheid was geen "universele" waarheid.

Daarom is het zo belangrijk dat meer vrouwen gaan schrijven. Olsen geeft me een paar prachtige zinnen die het belang van Heldinne's Reis doen inzien (p.45). *Help create writers. There is so much unwritten that needs to be written*. En het hoeft geen literatuur te zijn: ook brieven, dagboeken, memoires, de eigen woorden *become source, add to the authentic store of human life, human experience*. Vrouw, durf te schrijven!

112 HALVE ZOOLSTRA

zaterdag 11 juni 2011

"Ik heb nooit tegenstellingen gezien tussen de ene kunstvorm en de andere. De overheid is geen smaakpolitie." Aldus Halbe Zijlstra in de LC van vandaag.

De overheid hoeft geen enkele rol te spelen in het in stand houden van de "hogere" kunsten, want die zijn immers totaal niet belangrijker dan Geer, Goor of Rieu. Wat de mensen mooi vinden, dat is kunst. Talentontwikkeling is flauwekul. (Waar de "topinstellingen" over een tijdje hun mensen vandaan moeten halen, is een groot raadsel.)

Dat kunst van belang is voor een beschaving, voor het geweten der natie, wordt totaal niet onderkend. En ik moet toegeven: dat is een stuk slimmer dan het openlijk verbranden of "ontaard" verklaren ervan. Dit kun je doen mét instemming van de massa's die door de tv allang sufgeuld zijn.

Halve Zoolstra is een man zonder visie, zonder enig gevoel voor wat "cultuur" inhoudt, namelijk dat waarin een mens boven zichzelf uitstijgt, het Fressen voorbij. Een luxe, natuurlijk. Maar alleen in het licht van hongersnood. Verder is in alle verschrikkelijke omstandigheden kunst de mens een uitweg geweest, een redding.

Hoe komt zo'n onbeschaafd iemand op zo'n post? Dat hebben we met z'n allen laten gebeuren. Omdat de overheden die we gekozen hebben hun taak als "smaakpolitie" hebben laten liggen. Smaakpolitie is een walgelijk woord, het gaat hier om goed ouderschap, goed rentmeesterschap, goed zorgen voor je "onderdanen." Halve Zoolstra laat zijn kindertjes over aan de uitdeler van giftige snoepjes, en verzuimt ze te wijzen op de gevaren ervan. Omdat hij die zelf niet kent, waarschijnlijk.

Waar staan die barricaden? Op het Zaailand misschien, waar we straks een enorm Fries Museum krijgen dat leeg zal blijven omdat er geen kunst meer gemaakt wordt? Nou, dan stoppen we daar mooi die rolstoelers in. Over entartet gesproken. Maar dat terzijde.

toevoeging:

Terug van Schrijfcafé lees ik verder in de LC. Op pagina 6 een vlammend stuk van Ramsey Nasr dat zo eindigt:

Wat nu gebeurt is bewuste afbraak, uit volstreekte rancune en volstreekte desinteresse. Deze mensen die zagezegd in dienst van het vaderland problemen moeten oplossen, wissen zo elke gedachte aan een vaderland uit.

Ik ben maar zo brutaal geweest het hele artikel [online](#) te zetten.

113 SCHRIJFVEEROCHTEND

juli 2011

Wat heb ik genoten vanmorgen. Met tien mensen in een ruimte samen schrijven, dan voelt de energie alsof de lucht helemaal vol lettertjes waait. Nu het voor het eerst bij mij thuis was, kon ik zonder met vanalles te gaan slepen ook iets doen met muziek. Schrijven over muziek. Ik had een compilatie gemaakt van Resphigi, tango, Indianenmuziek, Enya en Anouar Brahem. Beschrijf wat je ziet, wat er gebeurt in je hoofd, waar je aan denkt. Fantastisch hoe iedereen muziek anders ervaart. Wat roept het veel op.

Ik had me vantevoren zorgen gemaakt: zou ik niet te veel met mijn gedachten bij paps in het ziekenhuis zijn? Maar bijzonder om te merken dat mijn schakelmechanisme nog werkt, en ook hoe het schrijven me even bevrijdde van al dat zorgelijk gemaal.

Voor de broodnodige ontspanning heb ik mijn meditatie-cd weer tevoorschijn gehaald. *Breath is your home in meditation* zegt zij. Maar niet alleen de adem. Ook het schrijven kan een thuis bieden in roerige tijden.

Ik schreef het al in 2006: Schrijven kan overal, altijd. Ook als er overstelpend lawaai is, ook als het leven overhoop geschopt wordt. Juist dan. Juist dan ervaar ik het schrijven *als ob man zuunterst in sich selbst auf einem festen Grund stünde, auf einem Stück innerer Ewigkeit* (Marie-Louise von Franz). Schrijven vraagt alleen dat stukje grond. Het ware thuis van de schrijver.

En gezamenlijk schrijven voelt als samenkomen in Klein Schrijflust – dit voor ingewijden!

114 HOE HOUD JE OP VAKANTIE VOELING MET JE SCHRIJVERSCHAP?

sept 2011

Je reisgenoten vragen aandacht, je wilt er ook zijn voor ze, tenslotte is vakantie voor de meeste mensen een groeps-activiteit, die alleen slaagt als iedereen zich inzet voor dat gezamenlijke doel: fijne vakantie! En bedankt.

Want de ervaring leert, dat als je je innerlijke schrijver thuislaat, hij bij thuiskomst zit te mokken als een beledigde kat. Het vergt heel wat aaiwerk en lekkere visjes om hem weer aanhalig te maken. Terwijl je hem zo makkelijk mee kunt nemen!

Tip 1: doe Morning Pages. Zeg tegen je reisgenoten dat je de hele dag beschikbaar bent voor de Fijne Vakantie, als zij jou dit ene uurtje per dag gunnen. Jullie halen de broodjes, ik schrijf. Jullie gaan eerst even zwemmen, ik schrijf. Jullie doen een spelletje in de tent, ik schrijf.

Tip 2: het schrijfboekje in de tas. Soms zit je moe te wachten op je drankje, en kun je net zo goed even opschrijven dat je wacht op een drankje, in de schaduw van een plataan waarvan de eerste bladeren al vallen op de roestige eend die eronder staat, waarvan de kleur je herinnert aan de peignoir van je moeder, en je voelt de mistral kippenvet trekken op je huid. Wat doe je mam? Oh, niks. Soms zit je op een boot, hangen de reisgenoten over de railing visjes te kijken, schrijf jij over hun verbrande kuiten, het krijsen van meeuwen, de onzichtbare horizon. Zoals je een foto maakt om iets vast te leggen voor later, zo kun je ook schrijven. Klik! En gauw de pen weer terug in de tas.

Tip 3: schrijf aan het eind van de dag nog even een paar steekwoorden op, voor 'later meer.' Gebruik thuis je vakantie-ervaringen als beschrijfoefeningen: waar was je het meest van onder de indruk en waarom? En los!

115 WIE SCHRIJFT BLIJFT DRIJVEN

Beetje mosterd na de maaltijd wel, die column van mij in de nieuwsbrief. Hoe houd je in de vakantie voeling met je schrijverschap, puh! Hoe houd je na de vakantie voeling met de vakantie, dát zou ik wel eens willen weten.

Een week geleden lag ik om deze tijd voor de laatste keer in het zwembad, liet me dobberen, liet bewust alle spieren los die nog druk maar nodeloos bezig waren mij drijvende te houden, voelde het hete licht op m'n gezicht, en dacht: dit. Dit moet ik onthouden.

Dat is dus gelukt.

En hielp het?

Neuh.

Want je bent nog niet thuis of het leven valt op je als de regenbuien die maar nooit lijken op te raken. Aan het schrijven beleef ik evenveel plezier als altijd – nu de inspiratiemails voor [The Artist's Way Online](#), mooie collages van column, gedicht, boekbespreking, photoshop – maar het Leven? Stress. Raak acuut gigantisch verkouden, snot, hoesten, stem kwijt, en het buikje heeft ook overal schijt aan, zeg maar.

En opeens besef ik: alleen in mijn geschriften kan ik drijven. Dát is mijn zwembad, mijn warme zee vol kleurig visgewemel, mijn massagetent op het strand. Het is geen kwestie van voeling houden met je schrijverschap, nee, het schrijverschap moet prioriteit nummer 1 zijn. Daarna tred ik stressoren met opgestroopt mouwen tegemoet. Kom maar op, ik lust je rauw!

116 VERTAALBLUES

oktober 2011

Jongens, ik heb er weer een. Een [uitgever](#) die genoeg neemt met een kromspraakvertaling omdat dat lekker goedkoop is, en iets met Van Gogh in de titel verkoopt sowieso wel. Flikker op met het doel van dit boek, flikker op met de depressieve creatieveling, het draait enkel en alleen om de centen.

Ik viste dit boek in de Nederlandse vertaling op uit de bibliotheek van Oude Vadertje. Natuurlijk sprak het onderwerp me aan, en zo hoefde ik niet apart de Engelse versie aan te schaffen. Aan de boekenlegger zag ik dat Oude Vadertje er niet ver in gekomen was. En dat begrijp ik. Ik overwoog te stoppen na de volgende briljante zinnen:

... komt je denken met een gedachte om je te behoeden voor meer angst: "Mijn zontje is wel heel erg stil. Ik kan beter even een kijkje bij hem gaan nemen." Een angstexpert die deze gedachte hoort, barst in lachen uit en zegt: "Dit kan niet anders dan angst zijn! Ik sta beslist niet op om iets te doen dat betekenis heeft op te geven!"

Wat betekent die laatste regel in godsnaam! Niet opstaan om iets te doen om iets op te geven dat betekenis heeft?

Via google books vond ik het [origineel](#). Ik moest vreselijk lachen, want kennelijk wist de vertaler ook niet dat wie in 't Engels Fido heet, in 't Nederlands met Bello wordt aangesproken.

Het hele boek gaat er dus over, dat artistiekelingen zélf ervoor moeten zorgen dat ze hun kunst als "zinvol" ervaren. Wat Maisel hier beschrijft is tiepies een aanval door de innerlijke Neanderthaler, en het is de kunst die als zodanig te herkennen, en dan dus te blijven zitten, en niet op te staan om te kijken hoe Bello het maakt. "Uh-oh, de Neanderthaler! Denk maar niet dat ik opsta en mijn zingevend werk in de steek laat." Of zoiets, aanvullingen zijn welkom.

Maar please, uitgevers van Nederland, heb een beetje meer eerbied voor de lezers.

... your mind delivers a thought to save you from further anxiety: "Fido is awfully quiet. I'd better take a peek in on him." An anxiety expert, hearing this thought, bursts out laughing and exclaims, "I must be anxious! No way I'm getting up and leaving my meaning-making efforts."

117 NADEEM ASLAM – *THE WASTED VIGIL*

oktober 2011

Als je last hebt van depressies door het leed der wereld kan dit boek je voor de trein duwen. Maar als je bereid bent te beleven wat er werkelijk gaande is in de wereld terwijl jij in je luie stoel of warme bed aan het lezen bent, en te ervaren dat er ook dan nog verlossing is, in de vorm van menselijkheid of van schoonheid, dan moet je *The Wasted Vigil* lezen. Dan is je wake niet voor niets geweest.

Wat me altijd weer opvalt als ik een boek lees van een niet-westerse schrijver, is het totaal anders omgaan met een verhaal als zodanig. De vertelstructuur is niet zoals wij gewend zijn, lineair, van hier naar daar met het oog op een afloop, maar meanderend, impressionistisch. Daardoor kan een brute mishandelingsscène gevolgd worden door een overweging over schoonheid. Daardoor kunnen er naast beelden van wapens en bloedvergieten de prachtigste beeldspraken zijn. Van een huis waarvan de kamers oorspronkelijk beschilderd waren (met aarde bedekt tegen de Taliban): stel dat je alleen

de schilderijen overhield, als een papieren lantaarn ... Van een melodie, die – ondanks dat muziek verboden is – in de geest blijft hangen als brokaat tegen het schedeldak ...

Wat het boek duidelijk maakt, is dat er niet één schuldige valt aan te wijzen voor het gruwelijke geweld dat nu al zo lang heerst in Afghanistan. Wat het ook duidelijk maakt, is dat de enige remedie – of is dat een te hoopvol woord? – de enig juiste manier van je daartegenover opstellen is: je menselijkheid en schoonheid te bewaren. Wie dat kan is de echte held. Niet de strijders, van welke partij dan ook. Schoonheid en menselijkheid zijn de enige hoop die dit verhaal te bieden heeft.

Lezen, verplicht lezen. Voor wie vluchtelingen wil uitzetten, voor wie een parmantige mening heeft over "onze missie in Kunduz", voor wie denkt dat het allemaal de schuld van de religie is, voor wie zekerheden heeft. Maar vooral: voor wie wil genieten van een taal zo prachtig en bloemrijk als hier al lang verboden is door de droogstoppels van de schrijven-is-schrappen-school.

ook in het [Nederlands](#) verkrijgbaar

Lees hier de prachtige [recensie](#) van Anna van Gelderen

118 HET BLOEIEN VAN DE PORSELEINBOOM

november 2011

Het is altijd eng, om een boek terug te lezen dat je jaren geleden schitterend vond. Eind jaren '70, begin jaren '80 was het een enorme hit in de bibliotheek: De Porseleinboom Trilogie van Olaf J. de Landell. Altijd zat er wel een van de delen bij de reserveringen (kaartje schrijven, etiketje schrijven, op plankje plakken, in de kast zetten op de plek van het boek), en wij van het personeel hadden ze ook allemaal gelezen. Een verrukkelijke roman die in Friesland speelde, en ging over de lotgevallen van een deftige familie en hun porseleinfabriek, van begin negentiende eeuw tot ... dat weet ik eigenlijk niet meer (nog niet).

Na aarzelen ben ik er weer in begonnen. Ik lees kritischer dan toen, ik zie dat er wel veel *tell don't show* inzit - maar verder geniet ik met volle teugen. Want het vertellen is meeslepend, en sinds ik me in mijn eigen stamboom heb verdiept, vinden zulke familiesaga's meer weerklank in me.

En ik ontdek nog iets. Iets heeft zich destijds in mij vastgezet, om twintig jaar later verteerd tot eigen inspiratie terug te komen in mijn eigen boek. Ik heb me weleens verbaasd over hoe het kon dat ik de flashbacks die rond 1900 spelen zo levendig voor me zag, hoe ik me die wereld zo gedetailleerd kon voorstellen. Ik zie nu dat dit boek daartoe heeft bijgedragen.

Eén beeld is regelrecht – maar ongeweten – vanuit dit boek in mijn eigen boek terechtgekomen. De oma uit de Porseleinboom danst met haar kleinkinderen, en in haar hoofd "woei het balboekje open." In mijn boek staat het zo: "je gesloten boek waait open, de bladzijden een waaier van lenteplaatjes."

Zo werkt dat dus, ik heb er pas nog een mooi citaat over gelezen:

De beste manier om een succesvolle schrijver te worden is om
goed geschreven teksten te lezen, ze te onthouden,
en dan de bron te vergeten.
Gene Fowler

119 ARTISTIEK VERANTWOORDE FANTOOMPIJN

november 2011

"Sprakeloos" van Tom Lanoye gaat over het verval en de ondergang van zijn moeder na een hersenbloeding, en is in de eerste plaats een familiegeschiedenis, met veel liefde en haat opgetekend door een jongste zoon.

Maar in de eerste plaats is het een boek over schrijven, over hoe het werkt als je zo'n geschiedenis wilt optekenen – hoe ook de vader eerst dood moest zijn – we maken het schrijfproces als het ware mee.

En in de eerste plaats zijn daar een paar stukken over schrijven in het algemeen die me uit het hart gegrepen zijn. Het eerste stond vorige week als citaat op mijn homepage en luidde:

Schrijven is vernielen, bij gebrek aan beter. Waar je over schrijft gaat pas dan en juist daardoor voorbij. Literatuur is loslaten. Schrijven is verdrijven.

Het tweede is nog langer dan ik het hier opteken. Het is een pleidooi voor bloemrijk schrijven, tegen de al zo lang heersende mode van de soberheid en de heerlijkheid van het schrappen. Wat nou, zegt Lanoye, het heet toch niet voor niets woordenschát? Ik heb genoten (net zoals ik geniet van Mortier en Verhulst, en laat al die geschrapte Nederlandse aardappels de pip krijgen!).

Sprakeloos p.179 ev:

... en het tijdsgewricht en het taalgebied waarin u en ik gedwongen zijn te leven, lezer, vereisen dat ik hier en nu verslag zou uitbrengen van die laatste opsmukbeurt en dat laatste optreden in slechts enkele regels en in de meest sobere bewoordingen, naar de slogan 'Less is more' die de laatste decennia in onze letteren zodanig veel opgang heeft gemaakt dat men gerust mag spreken van een ziektebeeld, genaamd literaire anorexia nervosa.

Het spijt me zeer, maar ik zeg nee tegen keurig karige geschriften. Niet eens uit roeping of uit doctrinaire aandrift. Ik zeg nee omdat magerzucht in

geschrifte een verraad zou betekenen ten aanzien van mijn onderwerpen en hun omgeving. Ik heb in dezen ook nog eens mijzelf tegen, met mijn temperament dat ik van geen vreemden heb. Ik zie geen heil in geforceerde verstilling als weergave van een storm of een symfonie, ik word niet wild van kaalheid als vertolking van weelde, ik heb schijt aan pasteltinten en breekbaar esteticisme als uitbeelding van waarachtig vlees en bloed. Iedereen moet maar doen en laten wat hij wil, zeker wie zich dezer dagen nog wil wagen aan de kunst van het schrijven – maar als er tien termen bestaan voor één en hetzelfde verschijnsel, waarom zou uitgerekend iemand als ik er dan slechts eentje gebruiken in plaats van al die tien? Waarom zou ik er niet ook nog een paar nieuwe bij proberen te verzinnen? Het heet niet voor niets woordenschát.

Bespaar ons die strijdkreet van de schoolfrik, dat afgezaagde 'Geen woord te veel.' Een adagium dat je blijkbaar ook nog eens hoort uit te spreken met een gezicht alsof je zojuist een nachtemmer azijn hebt leeggedronken. Geen woord te veel? In gebruiksaanwijzingen van iPod-oortjes en elektrische tandenborstels, daar hoort geen woord te veel te staan. De gebruiksaanwijzing van alles wat een mens in zijn oor of in zijn mond moet steken en bij uitbreiding in al zijn lichaamsopeningen – daarvan moet, akkoord, de uitleg bondig zijn en droog. Maar als het gaat over letteren die niet in de eerste plaats naar schoonheid haken, maar naar waarachtigheid, zelfs al moeten ze daarvoor uit hun voegen barsten en knarsen en botsen en krijsen? Kom dan om de liefde Gods niet elke keer en bij ieder thema aankakken met dat vervloekte 'Minder is meer', dat bij enkele groot-meesters, ik geef het grif toe, briljante boeken heeft opgeleverd, tijdloze teksten, nederigmakende chefs-d'oeuvre, maar dat daarbuiten voornamelijk wordt misbruikt door onmachtigen en ongetalenteerden om hun gebrekkige greep te verhullen op zowel hun materiaal als hun materieel.

p 182 ev:

'Minder' is een laffe constructie, gemakzuchtig bedrog, minimalistische kitsch. Het leven is geen galerie, van boven tot onder in steriel wit geschilderd, met maar één kubistisch winterlandschapje aan de muur, of met maar één stuk excrement dat aan één draadje aan de zoldering hangt te draaien, of met maar één aquarium waarin op sterk water ocharme één beest ronddraait dat proper in tweeën is gesneden [...] Zonder context verliest kunst haar kloden en wordt ze een koud verkleinwoord van zichzelf. Een responsabel samengestelde gezondheidslolly, daar waar je rauw en nog lauw orgaanvlees verwacht, of een honingkoek met glasscherven, of een negerzoen met weerhaken [...]

Minder is minder. En daarmee uit.

120 HEETGEBLAKERD

verhaspelcolumn 2011

Een goede column valt en staat met een goede beginzin. Die dient meteen met de deur binnen te vallen.

Vandaag tot op heden dienden de onderwerpen zich bij mij altijd op tijd voor. Het is natuurlijk mooi als dat vers van de naald is, zodat de column op een alarmbel slaat. Geef uit luide borst en flink heetgeblakerd een opeenschakeling van negatieve annotaties ten beste.

Of het nu gaat over de nadelen van de confessionele auto, over vrouwen die overreden moeten worden hun burka af te doen, over het ontduiken van belastinggeld of over transcendente meditatie: schrijf op het scherpst van de schede. Kies een onderwerp dat op jouw buik geschreven is – ook al denk je dat het geen pas heeft en stijgt het schaamrood je naar de lippen – zorg dat jouw mening goed door het voetlicht passeert. Vergroot hem uit! Na jouw uit de klauwen gewassen lareekool moet de lezer helemaal in Pampus liggen!

Je mening alleen maar vaag laten doorspiegelen, zodat hij als een ondergesneeuwd kindje totaal niet meer de boventoon viert, daar is geen doen aan. Dan sla je de boot mis, dan draai je er als de hete brij omheen. De crux waar een goede column op drijft – en de kunst waarmee de columnist zijn voetsporen verdient – is destehalve dat je als meetstaaf neemt dat die klopt als een deur!

Jouw verontwaardiging moet er met kop en staart bovenuit steken.

Natuurlijk mag je de gewone man in de straat zich ook wel een deuk laten lachen, maar krachtiger is je column als hij het vel onder de nagels weghaalt. Ga maar door ruiten en riemen, dan kun je het klappen van de zweep verwachten!

Je stijl moet zo persoonlijk mogelijk zijn, dan kan niemand je dat navertellen. Als jij vindt dat dit kabinet op zijn schreden moet terugkomen, schrijf dat. Als de maat voor wat jou betreft vol is en je vindt dat de regering daar rekenschap van moet nemen, schrijf dat. Laat de lezer de namen maar over de oren vliegen, zeg niet "dit is nog maar het tipje van de sluier" maar geef ons het complete verhaal, schreeuw het uit: Hoe hebben we het zo kunnen lopen?

Je kunt er wel vraagtekens bij stellen of mensen staan te popelen op een verhaal waarin je iemand uit de school klapt, maar zodra je het te boek hebt gestaafd, sta je op stip met nummer één!

Als je toch liever een zachtmoediger aanpak prefereert – doordat je een beschermde jeugd geleid hebt – zorg dan dat je een duidelijke persoonlijkheid doorschemert.

Als je de eerste versie van je column afhebt, word dan kritisch. Je weet zelf dondersgoed (het stadion van zachte handschoentjes is nu gepasseerd) wanneer je geen zuivere koffie in de kuip hebt. Haal van stel op sprong alle chaotiek eruit, zorg dat je verwijzigingen kloppen en dat je de juist links trekt, dat alle woorden eraan meedragen. Zorg dat alle woorden waarvan het einde is getekend ook daadwerkelijk het loodje erbij neerleggen (*kill your darlings!*). Neem ze allemaal met dezelfde maat. Doe ze weg of ruil ze in door een betere formulering. Zorg dat niemand na lezing het gevoel heeft dat hij zijn geld over de boeg gesmeten heeft, of dringend aan de antidepressia moet.

Zorg dat de lezer na jouw slotzin geen huis meer boven zijn hoofd heeft, dan heb je een column die de lezer raakt tot op het bot van zijn ziel.

121 VOEL VOELDE GEVOELD – WEG ERMEE!

januari 2012

Mijn trouwe lezertjes weten het wel: als ik me ergens over opwind, trek ik niets ontziend van leer. Dan hoef ik daar niet aan toe te voegen "ik voelde me best wel boos" want het ongenueanceerd kabaal spat van het scherm. Als ik het eronder zou zetten, zou je lachen, denk ik. Zo van "duh, ik ben niet achterlijk."

Ongenuanceerd moet, bij columns. Maar wat als je een gevoelig stuk schrijft over een scène die je observeert in een verpleeghuis? Moet je er dan onder zetten: ik was er stil van. Of: ik voelde me dubbel?

Ik denk het niet. Met het benoemen van de emotie bereik je verschillende dingen die je juist niet wilt bereiken.

1) De lezer denkt wederom "duh!" want het bleek al uit het verhaal, dat je je hier meer dan vijfdubbel bij voelen zou, als je er getuige van was.

2) Je zet jezelf als "waarnemende instantie" tussen de lezer en de scène. Het alwetende-verteller-gevoel, grootvader zal wel even uitleggen wat we hier zien en hoe we dat moeten duiden. Dat maakt het moeilijk om je er als lezer bij betrokken te voelen.

3) Doordat je achteraf benoemt wat hier de gewenste emotie is, ontsla je jezelf van de verplichting zo mooi en invoelbaar mogelijk te schrijven.

4) Je zet jezelf op de voorgrond. Dat is prima als je een autobiografie schrijft, en bijvoorbeeld wilt aangeven hoe je als jong mens op iets reageerde, en hoe dat later veranderde. Maar als je jouw unieke kijk op een bepaald onderwerp wilt weergeven, moet je dat doen door het onderwerp voor de lezer te kijk te zetten.

Kijk! Dit is hier te zien. Wat vind je ervan?

Zo nodig je je lezer in je verhaal, in plaats van hem uit te nodigen voor zo'n diavoorstelling van Jan en Epke met de caravan – voor de caravan – in de caravan ...

Maar nu neemt de ongenueanceerde columnschrijver het weer over. Waarvoor excuses!

122 KERNKWALITEIT

maart 2012

Core strength is een mooi begrip. Ik oefen het op de sportschool: zitten op een bal, ooievaren op een trampoline. Zo word ik van binnen sterk.

Als je je boek aan iemand laat lezen, vooral als het je eerste boek is, heb je die sterke kern nog niet. Je hebt je hele hebben en houwen in dat boek gepleurd en je bent een lege huls waar elke wrede gek zijn genadeloze kritiek in lozen kan. Kritiek hebben is

lekker. Het mes snijdt aan twee kanten: de ander is gek, en door dat te onderkennen bewijs ik mijn eigen superioriteit. En nee, ik ben er niet vrij van. Ik vind het heerlijk om over het paard getilde sukkels een kopje kleiner te maken. Er zit een wreed heksje in mij.

Maar pasgeboren schrijvers, die behandel ik met zachtheid. (Ja, tenzij ze met veel tamtam hun matig schrijfsel als de Nieuwe Grote Dinges presenteren. Zij die menen dat ze niet kunnen schrijven en zij die menen dat ze fantastisch schrijven, hebben meestal ongelijk.) Het is soms even aftasten hoe sterk hun kern al is.

Je hebt daarbij als schrijver zelf ook een taak: als je je boek laat lezen, geef dan PRECIES aan wat je wilt weten. Vraag aan de één om de grammaticafouten eruit te halen, vraag aan de ander of de plot logisch in elkaar steekt, en vraag alleen aan heel vertrouwde meelezers of ze het mooi vonden. Meelezers van wie je het oordeel op waarde schat. Want natuurlijk vinden je tante en je opa en je jongste niet het helemaal geweldig dat je überhaupt een boek schrijft. Maar je wilt het oordeel van mensen die een smaak hebben die aansluit bij jouw boek.

Zit dan op je bal, kijk in de spiegel: is je rug recht? Accepteer wat ze zeggen. Sommige dingen zijn waar, andere ervaar je als demotiverend, als te hard. Houd je rug recht, wees die ooievaar, je kracht in die ene voet, stevig geaard, en leg het naast je neer zonder om te vallen.

Dat eerst leren. Later kijken of die kritiek je verrijkt of verarmt.

Ook dit hoort bij schrijver zijn: het kweken van een sterke kern.

123 WUTHERING HEIGHTS 2011

maart 2012

En wat vond ik nu zelf van de nieuwe Wuthering Heights film? Ik speel bioscoopje met de laptop in bed, licht uit, koptelefoon op. Dan is er tweeënhalf uur lang de beukende, huilende, razende wind. Klapperende luiken, zoemende insecten, krijsende vogels af en toe, regelmatig een regenbui als een zondvloed, maar altijd die wind. Die herinnerde ik me ook uit Schotland, zo'n bolderende wind die als een wilde hond om je heen springt. Trouwens, ook veel vals grijnzende en grommende honden in de film.

Het was die wind die me vasthiel. Ik herkende het gevoel dat ik ooit had in Janum, met die door niets onderbroken wind om het gebouw heen, daarbinnen is het onwaarschijnlijk windstil en veilig. Maar daarvan was in Wuthering Heights geen sprake.

Geen van de mensen was ook maar ergens veilig. Alles was grauw, lelijk, gewelddadig, hysterisch. Een onontkoombare, naturalistische slechtheid.

En daardoor, juist daardoor, kon ik niet geloven in de liefde tussen Heathcliff en Cathy. Het was of alle woorden van het boek waren weggelaten om alleen de dierlijke resten te laten zien, en er de kijker onophoudelijk mee om de oren te slaan.

Het lag er te dik bovenop. Het was teveel. Er was te weinig contrast, en het weinige contrast lag er lachwekkend dik bovenop. De verklarende ondertiteling ontbrak er nog aan.

Tegen wil en dank indrukwekkend, maar bij nadere beschouwing blijft er geen kern overeind, blijft alleen de visie van de filmmaker overeind, maar niet de film, het verhaal, de personages. Een goede les voor schrijvers ook weer: ga uit de weg. Laat je verhaal het werk doen.

124 STAPEL

(verhaspelcolumn 2012)

U weet allen dat ik verhuisd ben, en dat dat heel wat aarde in de schoenen had. Ik heb het doopceel van de klusklungels geleegd, die mij probeerden onder te mijnen. Het maakte mij veel zorgen, ik bedoel, geld verdienen is niets vies mee, en je kunt de moraal niet opdwingen, maar ik zag het lijk al drijven: het gaat net zolang goed tot de klomp breekt, en dan is er nog een hoop werk aan de weg om de onderste steen boven water te halen.

Ik verg hiermee geen oordeel over alle klussers, maar het is misschien een idee om rechercheurs gedekt op te stellen, want deze weg moet gekeerd worden. Die klusser van mij was - om geen ten hemel stuitende terminologie te gebruiken - een geslachtslid van een hond! Met mijn blotebillenverstand ergerde ik mij het grootst toen hij mij de pan uitveegde. Hij pleitte in alle toonsoorten voor zijn onschuld.

Ik werd er helemaal paranoia van toen ik de schade opmaakte, alle knoppen sloegen door. Alles was met een Jantje van Leiden gedaan. En ik had geen knuppel meer achter de deur, hoe witgloeiend ik ook was, en hoezeer je op je blote ogen al kon zien wat er mis was, want hij had al afgedongen dat ik de rekening betaalde, en omdat ik vol vertrouwen in hem had, en hem uit mijn broekzak meende te kennen, kwam ik hem te gemoed. Hij zit nu dik bij kas, en er is geen spoor meer van hem vernomen.

Ik heb er geen goed woord over. Iedereen weet dat loodgieten heel nauwkeurig luistert, zelfs vrouwen, die meestal afgesabeld worden omdat ze niet werden opgegroeid met technisch inzicht. Losse afvoeren streven op een ramp uit die je niet zomaar even

op- en afbreekt. Ik verwijt hem niet alleen van laksheid, hij heeft naar mijn weten ook gewoon vernielingen aangebracht, waar ik nu nog onder zwicht. Dat is een hekel punt, en een hele zure pil.

De meest aanneembare theorie - in het nieuws wordt deze vaak weergebeeld - is dat mijn klusklungel Stapel was. Zulke mannen zingen de sterren uit de hemel alsof het een lieve lust was, werken zich de ribben uit het lijf, doen alsof zij jouw langverwachte droom zijn. Ze staan zich voor op hun onweersproken gedrag, leveren zelfs hulp aan buitenlandse mogelijkheden, en niemand wil hen tegen het hoofd stoten. Het scheidt tot nadenken dat ze elke keer een wederopstanding maken en met volle borst - als door een wonder gegrepen - zich adapt verklaren van een andere judoko of een nieuwe sudoka.

Men vindt ze in alle geledingen, en ze klagen altijd moord en brand over een enorme pluimage aan tegenstanders. Het ontbeert hen niet aan killer instinct, nooit gooien ze het bijltje in de ring, ze leggen iedereen het vuur aan de schenen, weten altijd precies welk middelje bij wie aangrijpt, en ze doorstaan geen enkele ontwikkeling. Mensen zijn natuurlijk geen onbeschreven bladeren, iedereen komt wel met problemen, en ze mogen ook niet over één kam gescheerd worden, maar dit soort is niet in rechte banen te leiden, laten we dat wél wezen. Zij verlenen daar hun identiteit aan! Het kost mij geen enkel probleem dit te zeggen, ik zal ook geen tegengas nemen - wat vaak wel gebeurd is geweest - want dit is het enige wat vruchten laat afwerpen.

Ook al is het in mijn geval als een sisser afgelopen (een nieuwe, lieve klusser ging meteen van slag met mijn kleuren pallet), u moet zich dit goed in het hoofd knopen: hoe glorieuzer de Stapel over zichzelf furore viert, hoe sneller u hem aan de klink moet nagelen!